

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Αναλυτική έκθεση
Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας
Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2021

Υπεύθυνος Έδρας:
Ηλίας Κουσκουβέλης
Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Κοσμήτορας Σχολής Κ.Α.Ε.Τ.

Μάρτιος 2021

Επιστημονική Ομάδα

1. Ηλίας Κουσκουβέλης, Καθηγητής Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, υπεύθυνος Έδρας
2. Νικόλαος Ραπτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Πειραιά [Τουρκία (πολιτική, οικονομία, Κουρδικό) Μέση Ανατολή, Οικονομία], μέλος συντακτικής ομάδας
3. Νικόλαος Βασιλειάδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Τουρκία, Βαλκάνια, επιμέλεια), μέλος συντακτικής ομάδας
4. Κυριάκος Μικέλης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (επιμέλεια).
5. Ρεβέκκα Παιδή, Επίκουρη Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Μικρά κράτη, Μέση Ανατολή)
6. Παύλος Σεραφείμ, μεταδιδακτορικός ερευνητής Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα Εκκλησιών)
7. Αναστασία Μπλουκουτζί, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα μετανάστευσης)
8. Σταύρος Δελαβίνιας, Μ.Α., Πανεπιστήμιο Στοκχόλμης (Εγγύς και Κεντρική Ασία)
9. Μαρκάρ Σανγκογιάν, Μεταπτυχιακός Φοιτητής, Πανεπιστήμιο Ούμεο (Καύκασος)

Οι απόψεις που εκφράζονται ανήκουν στη συντακτική ομάδα και δεν απηχούν απόψεις του ΓΕΕΘΑ. Η επιστημονική ευθύνη για το σύνολο του κειμένου ανήκει στον υπεύθυνο της Έδρας.

Πίνακας περιεχομένων

Επιστημονική Ομάδα	2
Αρκτικόλεξα	5
1. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	6
1.1. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ.....	6
1.1.1. Πολιτικές εξελίξεις	6
1.1.1.1. Το σχέδιο τροποποίησης του εκλογικού νόμου και το νέο Σύνταγμα	6
1.1.1.2. Κλίμα εκφοβισμού και πίεσης	8
1.1.2. Τουρκική Κοινή Γνώμη και πολιτική.....	9
1.1.2.1. Δημοσκοπήσεις και τουρκικό πολιτικό σύστημα	9
1.1.2.2. Το Διαστημικό Πρόγραμμα της Τουρκίας	11
1.1.3. Ελευθερία Σκέψης και Έκφρασης.....	12
1.1.3.1. Ακαδημαϊκή Ελευθερία – Το Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου	12
1.1.3.2. Ελευθερία Τύπου, σκέψης και έκφρασης	14
1.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	18
1.2.1. Οι οικονομικές προκλήσεις και το κλίμα αβεβαιότητας	18
1.2.2. Οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις	21
1.2.3. Η πορεία του Χρηματιστηρίου	28
1.2.4 Προοπτικές της τουρκικής οικονομίας.....	30
1.3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	31
1.3.1. Μέση Ανατολή	31
1.3.1.1. Τουρκία και Συριακό	31
1.3.1.2. Σχέσεις Τουρκίας-Ιράκ.....	36
1.3.1.2.1. Επίσκεψη Ακάρ στη Βαγδάτη και την Αρμπίλ	36
1.3.1.2.2. Στρατιωτική επιχείρηση στο βόρειο Ιράκ.....	38
1.3.1.3. Σχέσεις με αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου	41
1.3.1.4. Σχέσεις με την προσωρινή κυβέρνηση της Λιβύης	43
1.3.1.5. Σχέσεις με το Ισραήλ.....	47
1.3.2. Σχέσεις με χώρες του Καυκάσου και συνεργασία με τη Ρωσία	49
1.3.2.1. Σχέσεις με Αζερμπαϊτζάν	49
1.3.2.1.1. Η συνεργασία στα μέσα ενημέρωσης και στην εκπαίδευση	49
1.3.2.1.2. Οικονομική συνεργασία.....	52
1.3.2.1.3. Στρατιωτική συνεργασία και στήριξη.....	54
1.3.2.1.4. Διακήρυξη του Ισλαμαμπάντ και ο Τριμερής Άξονας Αζερμπαϊτζάν – Πακιστάν - Τουρκία	58
1.3.2.2. Συνεργατικές σχέσεις με Ρωσία στον Καύκασο	61

1.3.2.3. Σχέσεις με Γεωργία	66
1.3.2.4. Τουρκία και πολιτικές εξελίξεις στην Αρμενία	68
1.3.2.5. Σχέσεις με Ιράν.....	70
1.3.3. Σχέσεις με Κεντρική και Δυτική Ασία	71
1.3.3.1. Τουρκοπακιστανικές σχέσεις	71
1.3.3.2. Σχέσεις με Καζακστάν	75
1.3.3.3. Σχέσεις με Τουρκμενιστάν	76
1.3.4. Σχέσεις με Η.Π.Α.	77
1.3.4.1. Η στάση της νέας κυβέρνησης Μπάιντεν στο θέμα των S-400	77
1.3.4.2. Τα F-35 και η εταιρεία <i>Arnold & Porter</i>	79
1.3.5. Σχέσεις με Ε.Ε. και κράτη μέλη	80
1.3.5.1. Επίσκεψη Τσαβούσογλου στις Βρυξέλλες.....	80
1.3.5.2. Σχέσεις με Γερμανία	83
1.3.5.2.1. Επίσκεψη Γερμανού υπουργού Εξωτερικών και εξοπλιστικά	83
1.3.5.2.2. Η απόσυρση της επένδυσης της Volkswagen και προεκτάσεις.....	84
1.3.5.3. Μεταναστευτικό/Προσφυγικό	85
1.3.6. Σχέσεις με Ελλάδα και Κύπρο	87
1.3.6.1. Διερευνητικές επαφές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.....	87
1.3.6.2. Φόρουμ Φιλίας	92
1.3.6.3. Εξοπλιστικά προγράμματα Rafale	94
1.3.6.4. Κυπριακό: Προετοιμασία για τη διάσκεψη 5+1 για το Κυπριακό	95
1.3.7. Σχέσεις με τα Βαλκάνια	98
1.3.7.1. Αλβανία - Επίσκεψη Ράμα στην Τουρκία.....	98
1.3.6.1.1. Υπογραφή Συμφωνιών Συνεργασίας.....	99
1.3.6.1.2. Θέματα Αμυντικής Βιομηχανίας	100
1.3.6.1.3. Το ζήτημα της κοινότητας Γκιουλέν	101
1.3.6.1.4. Θέματα Εκπαίδευσης	102
1.3.6.1.5. Θέματα Υγείας	102
1.3.8. Σχέσεις με την Ανατολική Αφρική	103
Επισημάνσεις.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

Αρκτικόλεξα

Δ.Κ.	Δημοκρατικό Κόμμα (D.P.)
Δ.Κ.Λ.	Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (H.D.P.)
Ε.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν (P.K.K.)
ΕΝ.Κ.Κ.	Ένωση Κουρδικών Κοινοτήτων (K.C.K.)
Κ.Δ.	Κόμμα Δικαιοσύνης (A.P.)
Κ.Δ.Α.	Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (A.K.P.)
Κ.Ε.	Κόμμα Ευτυχίας (S.P.)
Κ.Ε.Δ.	Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (M.H.P.)
Κ.Κ.	Καλό Κόμμα (İ.P.)
Κ.Μ.Ε.	Κόμμα Μεγάλης Ένωσης (B.B.P.)
Κ.Ο.Δ.	Κόμμα Ορθού Δρόμου (D.Y.P.)
Κ.Φ.Ι.Ε.	Κόμμα Φιλίας, Ισότητας και Ειρήνης (D.E.B.)
Ο.Ι.Σ.	Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας (O.I.C.)
Π.Θ.Υ.	Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων (D.İ.B.)
Ρ.Λ.Κ.	Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (C.H.P.)
Σ.Δ.Δ.	Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (S.D.F.)
AFET	Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ε.Κ.
D.H.K.P.-C.	Επαναστατικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα-Μέτωπο
Μ.Ι.Τ.	Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών [Τουρκίας]
Ρ.Υ.Δ.	Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης [Συρίας]
TANAP	Υπερ-Μικρασιατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου»
TUİK	Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία
Υ.Ρ.Γ.	Μονάδες Προστασίας του [Κουρδικού] Λαού [της Συρίας]

1. ΤΟΥΡΚΙΑ

1.1. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

1.1.1. Πολιτικές εξελίξεις

Το πολιτικό σύστημα στην Τουρκία διανύει μια εξαιρετικά δύσκολη περίοδο με πολλές προκλήσεις και δυσχέρειες. Πρώτα απ' όλα διακρίνεται από έναν έντονο αυταρχισμό, ο οποίος σχετίζεται με την επιθυμία του Προέδρου, Ρ.Τ. Έρντογαν να θέσει υπό τον έλεγχό του κάθε θεσμό και μηχανισμό, δίχως να επιτρέπει την παραμικρή παρέκκλιση από τα πολιτικά σχέδιά του. Κατά δεύτερον, διακρίνεται μια έντονη τάση για σύγκρουση, αντιπαράθεση και αποκλεισμό μεταξύ των πολιτικών δρώντων, που είναι αποτρεπτική για έναν γόνιμο διάλογο που θα μπορούσε να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την έξοδο από την πολιτική κρίση μεσοπρόθεσμα. Τέλος, παρατηρείται μια έντονη οικονομική δυσπραγία, η οποία επιβαρύνεται τόσο από τους κακούς διπλωματικούς χειρισμούς και τις επεκτατικές στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο όσο και από την πανδημία του Covid-19, που καθιστά εξαιρετικά δύσκολη την προσπάθεια επιβίωσης των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων. Όλα αυτά προκαλούν ένα μείγμα αβεβαιότητας και έντασης στις τάξεις των πολιτών που επιδεινώνεται μέρα με την ημέρα, καθιστώντας το γειτονικό πολιτικό σύστημα μια ωρολογιακή βόμβα έτοιμη να εκραγεί.

1.1.1.1. Σχέδιο τροποποίησης του εκλογικού νόμου και νέο Σύνταγμα

Το κυβερνών κόμμα ξεκίνησε νομοθετικές εργασίες για την αλλαγή του εκλογικού νόμου. Σύμφωνα με φιλοκυβερνητικά φύλλα, σχεδιάζεται η μείωση του εκλογικού κατωφλίου, το οποίο βάσει του συντάγματος του 1982 βρίσκεται στο 10%. Το εν λόγω κατώφλι είναι από τα πιο ψηλά παγκοσμίως και σχεδιάζεται να μειωθεί στο επίπεδο του 7%.¹

¹ *Daily Sabah*, "Turkey's new election law likely to lower threshold to 7%", 11 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/elections/turkeys-new-election-law-likely-to-lower-threshold-to-7>

Όπως όλα δείχνουν, η αλλαγή αυτή σχετίζεται με την υποχώρηση της εκλογικής δύναμης του συμπολιτευόμενου ακροδεξιού κόμματος της “Εθνικιστικής Δράσης” (Κ.Ε.Δ.). Υπενθυμίζεται ότι στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές, το κόμμα του Ντεβλέτ Μπαχτσελί είχε ευνοηθεί από την συμμαχία που είχε συναφθεί με το Κ.Δ.Α., στο πλαίσιο της “Λαϊκής Συμμαχίας”.

Το εν λόγω νομοσχέδιο φαίνεται ότι θα εμπεριέχει και άλλες σημαντικές αλλαγές. Άλλο κρίσιμο σημείο του εκλογικού νόμου φαίνεται ότι θα είναι ο αποκλεισμός από την κρατική χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων που κατηγορούνται ότι έχουν διασυνδέσεις με τρομοκρατικές οργανώσεις.

Η παραπάνω ρύθμιση είναι σύμφωνη με την προσπάθεια πόλωσης της τουρκικής πολιτικής σκηνής και εκμετάλλευσης των εθνικών και δογματικών διαφορών της τουρκικής κοινωνίας. Στην προκειμένη περίπτωση οι νομοθέτες επιχειρούν να τιμωρήσουν το φιλοκουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (Δ.Κ.Λ.), το οποίο βρίσκεται στο στόχαστρο της ισλαμικής παράταξης από το 2015 και μετά. Προσφάτως μάλιστα, στις αρχές του περασμένου Δεκεμβρίου, ο ακροδεξιός ηγέτης του Κ.Ε.Δ. είχε ζητήσει να απαγορευτεί το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ. με την κατηγορία ότι συνεργάζεται με το Ε.Κ.Κ..

Το νομοσχέδιο τροποποιεί επίσης το άρθρο 36 του Νόμου περί Πολιτικών Κομμάτων. Προτείνεται η αφαίρεση τμήματος της διάταξης που ρύθμιζε ευνοϊκά τη συμμετοχή των κομμάτων στις εκλογές, επιτρέποντάς το να συμμετάσχει στην εκλογική διαδικασία εφόσον διαθέτει Κοινοβουλευτική Ομάδα. Έτσι τα κόμματα θα είναι αναγκασμένα να έχουν οργανωθεί προηγουμένως στις μισές τουλάχιστον επαρχίες της επικράτειας και να έχουν πραγματοποιήσει το εθνικό συνέδριό τους τουλάχιστον ένα εξάμηνο πριν τις εκλογές². Υπενθυμίζεται ότι το Καλό Κόμμα της Μεράλ Άκσενερ είχε συμμετάσχει στις εκλογές του 2018 χάρη στην «μεταγραφή» 15 βουλευτών που δάνεισε το Ρ.Λ.Κ., καθώς δεν πληρούσε τις υπόλοιπες προϋποθέσεις. Ωστόσο, το νομοσχέδιο φαίνεται να μην υποστηρίζεται από το ακροδεξιό Κ.Ε.Δ., το οποίο εκφράζει τις αντιρρήσεις του όσον αφορά το όριο του

² SELVİ Abdülkadir, “Seçim yasasında büyük değişiklikler var”, *Hürriyet*, 23 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/secim-yasasinda-onemli-degisiklikler-var-41746968>

κατωφλίου για τα κόμματα που θα συμμετάσχουν σε εκλογικό συνασπισμό.³ Αυτό θέλει να είναι υψηλότερο από το προτεινόμενο 7%.

Ο νέος εκλογικός νόμος σχετίζεται άμεσα και με το σχέδιο νέου συντάγματος της κυβέρνησης. Στις αρχές Φεβρουαρίου ο Έρντογαν δήλωσε ότι οι συνθήκες είναι κατάλληλες για να ξεκινήσουν οι διεργασίες για τη θέσπιση ενός νέου Συντάγματος και λίγο μετά προσκάλεσε όλα τα κόμματα να συμμετάσχουν στη διαδικασία.⁴ Προβληματισμό προκαλεί ωστόσο το γεγονός ότι το Κ.Δ.Α. και οι δυνητικοί σύμμαχοί του δεν διαθέτουν την πλειοψηφία στη Βουλή. Ο παράγων αυτός θα μπορούσε να οδηγήσει στην αναβολή του σχεδίου για μετά τις εκλογές του 2023, οπότε και θα παίξει καθοριστικό ρόλο ο νέος εκλογικός νόμος. Υπενθυμίζεται ότι το ισχύον σύνταγμα είναι εκείνο που συνέταξαν οι πραξικοπηματίες του 1980 και έκτοτε έχουν αναθεωρηθεί αρκετά άρθρα του.

1.1.1.2. Κλίμα εκφοβισμού και πίεσης

Το τελευταίο διάστημα παρατηρείται αύξηση στους προπηλακισμούς και τις επιθέσεις σε δημόσια πρόσωπα που μετέχουν ενεργά στην πολιτική. Μια τέτοια περίπτωση ήταν ο αντιπρόεδρος του Κόμματος του Μέλλοντος, που ιδρύθηκε από τον Αχμέτ Νταβούτογλου. Ο Σελτσούκ Οζντάγ δέχθηκε επίθεση πριν την προσευχή της Παρασκευής στην οποία κατευθυνόταν, από ομάδα ατόμων, στα μέσα Ιανουαρίου.⁵

Η άσκηση φυσικής βίας σε στελέχη κομμάτων που κατέχουν σημαντικές θέσεις στον κομματικό μηχανισμό, σχετίζεται ως επί το πλείστον με την προσπάθεια εκφοβισμού όχι μόνο των ιδίων αλλά του συνόλου του κομματικού μηχανισμού και κυρίως της ηγεσίας του. Το φαινόμενο αυτό που έτεινε να περιοριστεί στην Τουρκία τη δεκαετία του 2000, επανεμφανίστηκε μετά την

³ TELE1, “Cumhur İttifakı'nda ‘yeni seçim yasası’ çatlağı”, 14 Φεβρουαρίου 2021. <https://tele1.com.tr/cumhur-ittifakinda-yeni-secim-yasasi-catlagi-328008/>

⁴ DW, “Erdoğan'dan tüm partilere yeni anayasa çağırısı”, 10 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fandan-t%C3%BCm-partilere-yeni-anayasa-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1/a-56522020>

⁵ Sözcü, “Selçuk Özdağ'a saldırı soruşturmasında firari 3 şüpheli için yakalama kararı”, 15 Ιανουαρίου 2021. <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/selcuk-ozdaga-saldiri-sorusturmasinda-firari-3-supheli-icin-yakalama-karari-6221992/>

απόπειρα πραξικοπήματος και έχει ήδη λάβει τεράστιες διαστάσεις στις μέρες μας. Όταν πρόκειται για την επιβίωση και την ενότητα του κράτους, χαιρεί και την στήριξη του παρακρατικού μηχανισμού. Στην προκειμένη περίπτωση η επίθεση έγινε στον αντιπρόεδρο ενός νέου κόμματος που προέκυψε από τις τάξεις της κυβερνώσας παράταξης. Μολονότι φαίνεται να έχει περιορισμένες προοπτικές, ο ιδρυτής του κόμματος υπήρξε σημαντικός συνεργάτης του Προέδρου Έρντογαν και είχε διατελέσει υπουργός Εξωτερικών και πρωθυπουργός της χώρας.

1.1.2. Τουρκική Κοινή Γνώμη και πολιτική

1.1.2.1. Δημοσκοπήσεις και τουρκικό πολιτικό σύστημα

Την περίοδο Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 2021 πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από δημοσκοπήσεις για την πρόθεση ψήφου των πολιτών της Τουρκίας σε περίπτωση που διεξάγονταν βουλευτικές εκλογές. Η εικόνα που αποκομίζει κανείς από τα αποτελέσματα είναι ότι το τουρκικό πολιτικό σύστημα βρίσκεται σε μια ιστορική καμπή.

Δημοσκοπήσεις	Πολιτικά Κόμματα (αποτελέσματα σε %)						Αναποφάσιμοι Αποχή
	ΚΔΑ	ΡΛΚ	ΔΚΛ	ΚΕΔ	Καλό Κόμμα	Άλλα	
<i>Avrasya Araştırma</i> 14/1/2021 ⁶	29,2	20,8	8,9	7,9	10,8	5,7	16,7
<i>MetroPoll</i> 30/1/2021 ⁷	30,3	21,2	8,0	6,9	10,0	5,0	18,6
<i>Avrasya Araştırma</i> 30/1/2021 ⁸	30,1	21,3	8,9	6,8	11,3	5,9	15,7
<i>İ.E.A.</i> 5/2/2021 ⁹	29,7	16,4	8,4	7	11,4	4,6	22,5

⁶ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 6-10 Ιανουαρίου 2021 με δείγμα 1460 άτομα (μέθοδος CATI). *Avrasya Araştırma*, 14 Ιανουαρίου 2021, https://www.youtube.com/watch?v=ur9Nji_IpbY&t=263s

⁷ *MetroPoll*, “Türkiye’nin Nabzi”, Ιανουάριος 2021, <http://www.metropoll.com.tr/arastirmalar/turkiyenin-nabzi-17/1883>

⁸ Πραγματοποιήθηκε την περίοδο 21-27 Ιανουαρίου 2021 με δείγμα 2184 άτομα. *Avrasya Araştırma*, 30 Ιανουαρίου 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=LOI4vUek3Cw>

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων, παρατηρείται μια σημαντική πτώση στα ποσοστά του Κ.Δ.Α. σε σχέση με εκείνα των βουλευτικών εκλογών του 2018. Στον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι τα ποσοστά του κυβερνώντος κόμματος, προτού κατανεμηθεί το ποσοστό των αναποφάσιστων (16,7%), κυμαίνονται γύρω στο 30% με χαμηλότερο το ποσοστό 29,2% στις αρχές με μέσα Ιανουαρίου 2021. Η πτώση αυτή οφείλεται πρωτίστως στις οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι πολίτες, αλλά και στην πτώση της δημοτικότητας του Έρντογαν και του κυβερνώντος κόμματος εξαιτίας των αυταρχικών πολιτικών που ακολουθούν. Ο πολιτικός σύμμαχος του κυβερνώντος κόμματος, σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις αντιμετωπίζει επίσης οβαρό πρόβλημα. Τα ποσοστά του ακροδεξιού Κ.Ε.Δ. έχουν υποχωρήσει έως και το 6,8 στα τέλη Ιανουαρίου, που σημαίνει ότι έχει φθαρεί αρκετά από την υποστήριξη που παρείχε στο Κ.Δ.Α. του Έρντογαν. Άλλος λόγος της υποχώρησης αυτής του Κ.Ε.Δ. είναι η θεαματική άνοδος του επίσης ακροδεξιού κόμματος της Μεράλ Άκσενερ.

Τα ποσοστά του Καλού Κόμματος σημειώνουν συνεχή αύξηση, η οποία σχετίζεται άμεσα με την αντιπολιτευτική πολιτική και τη δημοτικότητα της προέδρου του. Το ποσοστό του 11% ίσως να μην είναι αρκετό ακόμη για να ανατρέψει τις ισορροπίες. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα θα μπορούσε να βελτιωθεί ακόμη περισσότερο αυτό το ποσοστό. Για να διαπιστώσει κανείς την επιτυχία του κόμματος της Άκσενερ, αρκεί να φέρει στη θύμησή του το γεγονός ότι το εν λόγω κόμμα δημιουργήθηκε λίγο διάστημα μόνο πριν τις εκλογές του 2018.

Η αξιωματική αντιπολίτευση φαίνεται να διατηρεί τα ποσοστά της δίχως να είναι σε θέση να καρπωθεί τη δυσарέσκεια του λαού από τους κυβερνητικούς χειρισμούς. Το ότι το Ρ.Λ.Κ. δεν μπορεί να ξεπεράσει το 21,5% σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό στην πολύ χαμηλή δημοτικότητα του προέδρου του, Κεμάλ Κιλιτσντάρογλου, η οποία έπεται ακόμη και εκείνης ορισμένων δημάρχων του κόμματος, όπως ο Εκρέμ Ιμάμογλου.

⁹ *İstanbul Ekonomi Araştırma*, “Türkiye Raporu”, 5 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.turkiyeraporu.com/sureklitakip>

Το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Α. φαίνεται να διατηρεί τους ψηφοφόρους του. Παρά τις πιέσεις που δέχεται από το κυβερνών κόμμα και τον ακροδεξιό σύμμαχό του, το ποσοστό του κυμαίνεται στο 7%. Παραμένει, ωστόσο, εκτός της συμμαχίας στην οποία μετέχουν τα υπόλοιπα κόμματα της αντιπολίτευσης, στοιχείο που δυσχεραίνει τη γενικότερη συμμετοχή του στις πολιτικές εξελίξεις.

Τα ποσοστά των υπόλοιπων κομμάτων είναι πολύ χαμηλά, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων του πρώην πρωθυπουργού Αχμέτ Νταβούτογλου (Κόμμα του Μέλλοντος) και εκείνο του πρώην υπουργού Αλί Μπαμπατζάν (Κόμμα Δημοκρατίας και Προόδου). Σημειώνεται ότι το ποσοστό του Νταβούτογλου έφτασε έως το 3% την περίοδο αυτή, πιθανότατα χάρη στη δημοσιότητα που έλαβε η επίθεση που δέχτηκε ο αντιπρόεδρος του κόμματος από στοιχεία του ακροδεξιού χώρου. Τα δύο αυτά μικρά κόμματα αναμένεται να αυξήσουν τα ποσοστά τους μακροπρόθεσμα. Ωστόσο, δεν πρέπει να λησμονείται το ότι προέρχονται αμφότερα από τον ίδιο χώρο και άρα οι πιθανότητες τους να επικρατήσουν, σε αυτή την αρχική φάση, απέναντι στο Κ.Δ.Α. φαντάζουν μικρές.

1.1.2.2. Το Διαστημικό Πρόγραμμα της Τουρκίας

Στις αρχές Φεβρουαρίου ο Τούρκος Πρόεδρος ανακοίνωσε το Εθνικό Διαστημικό Πρόγραμμα, το οποίο αποτελείται από 10 στόχους. Το φιλόδοξο αυτό πρόγραμμα στοχεύει αρχικά την αξιοποίηση της ξένης τεχνολογίας προκειμένου να εκτοξευτεί ένας τουρκικής κατασκευής πύραυλος, ο οποίος θα καταστραφεί στην επιφάνεια της Σελήνης, σημειώνοντας την πρώτη επαφή με αυτήν έως την επέτειο των 100 χρόνων από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 2023. Εν συνεχεία προβλέπει την ανάπτυξη της εγχώριας διαστημικής βιομηχανίας προκειμένου να μειωθεί η εξάρτηση από το εξωτερικό και να επιτευχθούν οι εθνικοί στόχοι. Το μεγαλεπήβολο αυτό σχέδιο προβλέπει ακόμη την αποστολή Τούρκου αστροναύτη στο διάστημα.

Η Τουρκία εδώ και αρκετές δεκαετίες αναπτύσσει ερευνητική δραστηριότητα γύρω από τη διαστημική τεχνολογία με όχημα το ίδρυμα TUBITAK. Μολονότι δεν θεωρούν αδύνατο την επίτευξη αυτών των στόχων, οι ειδικοί υπογραμμίζουν ορισμένες δυσκολίες και στρατηγικά λάθη. Πρώτα απ' όλα

το χρονικό διάστημα που έχουν στη διάθεσή τους οι επιστήμονες, τεχνικοί και γραφειοκράτες είναι πολύ περιορισμένο. Επίσης, δεν είναι σίγουρο αν έχουν εξεταστεί οι επιπτώσεις μιας τέτοιας επένδυσης που αναμένεται να απορροφήσει τους υφιστάμενους πόρους σε ένα τέτοιο σχέδιο, όταν η τουρκική κοινωνία αντιμετωπίζει σοβαρές οικονομικές δυσκολίες. Ακόμη, αντί της καταστροφής του πύραυλου στην επιφάνεια της δορυφόρου της Γης, ειδικοί υπογραμμίζουν ότι θα μπορούσε να γίνει μια καλύτερα οργανωμένη προσπάθεια που θα επιδιώκει την προσελήνωση ενός οχήματος.¹⁰

Δεδομένου ότι η Τουρκία έχει καταφέρει να εκτοξεύσει δορυφόρο, το διαστημικό πρόγραμμά της δεν είναι κάτι ανέφικτο. Δίνει όμως την εντύπωση ότι ανακοινώθηκε προκειμένου να αποπροσανατολιστεί η τουρκική κοινή γνώμη, η οποία έχει ανάγκη να πιστέψει ένα όραμα. Έτσι, θα ήταν εφικτό ίσως για λίγο να απομακρυνθεί από την οδυνηρή πραγματικότητα όπου οι αναξιοπαθούντες αντιμετωπίζουν σε καθημερινή βάση σοβαρό πρόβλημα επιβίωσης. Ο τρόπος και η χρονική στιγμή που έγινε η ανακοίνωση θυμίζει γενικότερα τις εξαγγελίες περί σημαντικού κοιτάσματος φυσικού αερίου στον Εύξεινο Πόντο, που είχαν γίνει μικρό χρονικό διάστημα πριν. Σύμφωνα με τα λεγόμενα της τουρκικής ηγεσίας, το εν λόγω κοιτάσμα θα ήταν σε θέση να αναζωογονήσει άμεσα την τουρκική οικονομία, κάτι που δεν έγινε έως αυτή τη στιγμή. Το πιθανότερο είναι ότι και το Διαστημικό Πρόγραμμα θα παραμείνει σε γενικές γραμμές στις εξαγγελίες.

1.1.3. Ελευθερία Σκέψης και Έκφρασης

1.1.3.1. Ακαδημαϊκή Ελευθερία – Το Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου

Στις αρχές Ιανουαρίου ο Πρόεδρος της Τουρκίας διόρισε με Π.Δ. πρυτάνεις σε πέντε πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας¹¹. Μεταξύ αυτών ήταν και το Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου, το οποίο είναι η συνέχεια της αμερικανικής

¹⁰ DW, “Milli uzay programı: Gerçekten Ay’a gidilebilecek mi?”, 13 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.dw.com/tr/milli-uzay-program%C4%B1-ger%C3%A7ekten-aya-gidilebilecek-mi/a-56558659>

¹¹ *Bir Gün*, “Boğaziçi’ne AKP’li kayyum”, 3 Ιανουαρίου 2021. <https://www.birgun.net/haber/bogazici-ne-akp-li-kayyum-328904?>

Ανώτατης Σχολής Robert College της Κωνσταντινούπολης με ημερομηνία ίδρυσης το 1863. Το γεγονός ότι στο Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου διορίστηκε ο Καθηγητής Μελίχ Μπουλού, ο οποίος είχε αναλάβει θέσεις ευθύνης στις τάξεις του κυβερνώντος Κ.Δ.Α., υπήρξε υποψήφιος εσωκομματικών εκλογών για μία θέση βουλευτού στις εκλογές του 2015, καθώς επίσης και το ότι ήταν ήδη διορισμένος πρύτανης στο Πανεπιστήμιο Χάλις της Κωνσταντινούπολης, προκάλεσε σημαντικές αντιδράσεις στον ακαδημαϊκό χώρο. Η φιλελεύθερη παράδοση του Πανεπιστημίου και ο δυτικός προσανατολισμός του οδήγησαν το εκπαιδευτικό προσωπικό και τους φοιτητές να οργανώσουν πολυήμερες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας στους χώρους του Πανεπιστημίου, διεκδικώντας την απομάκρυνση του διορισμένου πρύτανη. Πανεπιστημιακοί και φοιτητές τόνισαν ότι το ζήτημα ξεπερνά το θέμα του διορισμού και ότι άπτεται «της δημοκρατίας, της ακαδημαϊκής αυτονομίας και της ελευθερίας σκέψης και έκφρασης».¹² Έχοντας καταγγείλει τις αντιδημοκρατικές πρακτικές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ζήτησαν να διεξαχθούν δημοκρατικές πρυτανικές εκλογές βάσει των αρχών και διαδικασιών που έχουν ψηφιστεί από τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου το 2012. Κατά τις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, που πραγματοποιήθηκαν σε συνθήκες πανδημίας, η αστυνομία συνέλαβε δεκάδες φοιτητές που συμμετείχαν σε αυτές. Στους διαμαρτυρόμενους συμπαραστάθηκαν κόμματα της αντιπολίτευσης, όπως το κεμαλικό-εθνικιστικό Ρ.Λ.Κ. και το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ., εργατικά σωματεία, καθώς και φοιτητές άλλων πανεπιστημίων, όπως εκείνο του Πολυτεχνείου της Μέσης Ανατολής (ΟΔΤÜ) στην Άγκυρα.

Το Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου είχε να δει διορισμένο πρύτανη από την εποχή του πραξικοπήματος του στρατηγού Κενάν Εβρέν (Σεπτέμβριος του 1980). Η προσπάθεια φίμωσης της επιφανέστερης μονάδας της ακαδημαϊκής κοινότητας της Τουρκίας συνδέεται με την προσπάθεια ελέγχου όλων των στρωμάτων του κράτους και της κοινωνίας. Απώτερος στόχος είναι η εξουδετέρωση όλων των αντιδράσεων που προβάλλουν οι ηγέτες της κοινής γνώμης στις αυταρχικές

¹² Sözcü, “Boğaziçi Üniversitesi ayakta: Kayyum rektör istemiyoruz”, 4 Ιανουαρίου 2021. <https://www.sozcu.com.tr/2021/egitim/bogazici-universitesi-ayakta-kayyum-rektor-istemiyoruz-6196979/>

πολιτικές, μεθόδους και πρακτικές της κυβερνώσας ισλαμικής παράταξης. Οι διορισμοί πρυτάνεων κατά παράβαση της νομοθεσίας και των εσωτερικών κανονισμών των ιδρυμάτων πρέπει να γίνει αντιληπτή ως μέρος μιας διαδικασίας κατάληψης και ελέγχου των κρατικών και κοινωνικών θεσμών, η οποία απέκτησε ορμή μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016. Η αντικατάσταση του πρύτανη του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου είναι συνέχεια της πολιτικής απαγόρευσης λειτουργίας δεκάδων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων της χώρας και της αποπομπής χιλιάδων ακαδημαϊκών από τα εν ενεργεία πανεπιστήμια με τη δικαιολογία ότι σχετίζονταν με την αδελφότητα του Γκιουλέν, η οποία κατηγορήθηκε για προσπάθεια ανατροπής του καθεστώτος το καλοκαίρι του 2016. Είναι επίσης συνέχεια της αυταρχικής πολιτικής αντικατάστασης των εκλεγμένων Δημάρχων και φυλάκισης των στελεχών, δημάρχων, βουλευτών και προέδρων του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ. στις νοτιοανατολικές επαρχίες της Τουρκίας μετά το 2015. Είναι, τέλος, συνέχεια της επιχείρησης φίμωσης ισχυρών δημοσιογραφικών συγκροτημάτων που είτε σίγησαν μέσω του διορισμού εκδότη της αρεσκείας της κυβέρνησης είτε εξαγοράστηκαν από φιλοκυβερνητικούς ομίλους. Τέτοιες περιπτώσεις για παράδειγμα ήταν η εφημερίδα *Zaman* της αδελφότητας Γκιουλέν ή ο όμιλος *Ντογάν*.

Εν κατακλείδι, η προσπάθεια ελέγχου της ηγεσίας του σημαντικότερου πανεπιστημίου της χώρας είναι αποτέλεσμα της επιθυμίας της πολιτικής εξουσίας να κυριαρχήσει σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας. Η πολιτική αυτή αντιβαίνει στις αρχές της δημοκρατίας και είναι ενδεικτική της ανάγκης που αισθάνεται η πολιτική εξουσία να κάνει χρήση αντιδημοκρατικών μέσων για να εξασφαλίσει την παραμονή στην εξουσία.

1.1.3.2. Ελευθερία Τύπου, σκέψης και έκφρασης

Η πορεία του πολιτικού συστήματος σε συνδυασμό με τις συνθήκες πανδημίας αποτελούν ένα αρνητικό μείγμα για την ελευθερία σκέψης και έκφρασης και την ελευθεροτυπία στην Τουρκία. Το επίπεδο ελευθεροτυπίας στην Τουρκία, όπως καταγράφηκε από τον οργανισμό *Reporters sans frontières* (Δημοσιογράφοι χωρίς Σύνορα), είναι από τα χαμηλότερα παγκοσμίως και κατατάσσει την γείτονα στην

154^η θέση¹³. Ένα πολύ χαμηλό επίπεδο ελευθερίας του Τύπου το 2020 περιγράφουν, επίσης, εκθέσεις που δημοσίευσαν παρατηρητήρια δημοσιογραφίας στην Τουρκία, όπως το *Ανεξάρτητο Δίκτυο Επικοινωνίας BIANET*¹⁴ και το *Σχέδιο M4D «Μίντια για τη Δημοκρατία, Δημοκρατία για τα μίντια»*¹⁵.

Την τρέχουσα περίοδο καταγράφηκαν αρκετές πιέσεις σε βάρος δημοσιογράφων και μάλιστα ανεξάρτητα από τους ιδεολογικούς και πολιτικούς τους προσανατολισμούς. Η άσκηση κριτικής και μόνο στην κυβέρνηση και την ακροδεξιά συμπολίτευση είναι συνήθως η αιτία πίσω από τις εν λόγω πιέσεις. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η επίθεση που δέχτηκε ο δημοσιογράφος της ημερήσιας *Yeniçağ*, Ορχάν Ουγούρογλου, στα μέσα Ιανουαρίου.¹⁶ Σύμφωνα με το θύμα οι δράστες ανήκαν στο ακροδεξιό Κ.Ε.Δ. που στηρίζει το κυβερνών ισλαμικό κόμμα. Λίγες μέρες αργότερα, ο Ουγούρογλου κατήγγειλε από τη στήλη του τον ηγέτη του Κ.Ε.Δ., Ντεβλέτ Μπαχτσελί, και τον υπουργό Εσωτερικών, Σιουλεϊμάν Σοϊλού, ως ηθικούς αυτουργούς για οποιαδήποτε επίθεση μπορεί να δεχθεί εκείνος ή συνάδελφοί του στην ημερήσια στην οποία εργάζεται.¹⁷ Η υπόθεση πήρε διαστάσεις, όταν ο ακροδεξιός ηγέτης Ντεβλέτ Μπαχτσελί κατηγόρησε τον Α. Νταβούτογλου και δημοσιογράφους, μεταξύ αυτών και τον Ταχά Ακγιόλ της ημερήσιας *Karar*, για την στάση που τηρούσαν για όσα «περίεργα» συνέβαιναν εκείνο το διάστημα, υπονοώντας ότι υπήρχε σκευωρία σε βάρος του κόμματός του¹⁸. Ο Ακγιόλ, ο οποίος πρόσκειται στο Κόμμα του Μέλλοντος του Α.

¹³ *Reporters sans frontières*, “Turquie”, δ.η., <https://rsf.org/fr/turquie>

¹⁴ *BIANET*, “BIA Media Monitor 2020”, 22 Ιανουαρίου 2021. <https://bianet.org/english/freedom-of-expression/237966-our-jaw-has-dropped-in-the-face-of-this-media-freedom>

¹⁵ *M4D «Μίντια για τη Δημοκρατία, Δημοκρατία για τα μίντια»*, “Medya Izleme Raporu 2020”, 14 Φεβρουαρίου 2021. http://media4democracy.org/public/uploads/reports_4002271.pdf

¹⁶ *Cumhuriyet*, “Yeniçağ Gazetesi Ankara Temsilcisi Orhan Uğuroğlu'na da saldırı düzenlendi”, 15 Ιανουαρίου 2021. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yenicag-gazetesi-ankara-temsilcisi-orhan-ugurogluna-da-saldiri-duzenlendi-1806307>

¹⁷ *Cumhuriyet*, “Uğuroğlu'ndan açıkça ilan: "Öldürülürsek birinci derecede sorumlusu Bahçeli ve Soyul'dur", 22 Ιανουαρίου 2021. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/uguroglundan-acikca-ilan-oldurulursek-birinci-derecede-sorumlusu-bahceli-ve-soyludur-1808068>

¹⁸ *DW*, “Bahçeli'nin gazetecilere yönelik sözlerine tepkiler”, 19 Ιανουαρίου 2021. <https://www.dw.com/tr/bah%C3%A7elinin-gazetecilere-y%C3%B6nelik-s%C3%B6zlerine-tepkiler/a-56275837>

Νταβούτογλου, αλλά προέρχεται από την άκρα δεξιά (Κ.Ε.Δ.), απάντησε με άρθρο του κατηγορώντας κεκαλυμμένα τον ακροδεξιό ηγέτη για υποκίνηση σε βία της ακροδεξιάς παράταξης.¹⁹

Στην ίδια λογική της αυταρχικής αντιμετώπισης των πραγμάτων, οι υποθέσεις που εκκρεμούν στη δικαιοσύνη σε βάρος δημοσιογράφων, οι οποίοι άσκησαν κριτική στην πολιτική ηγεσία ή τους κρατικούς θεσμούς, έχουν μια δυσμενή αντιμετώπιση που συνήθως καταλήγει σε δυσανάλογα αυστηρά μέτρα. Μια τέτοια περίπτωση είναι και εκείνη του Τζενγκιζ Τσαντάρ, γνωστού πολεμικού ανταποκριτή και από τα σημαντικότερα ονόματα στο χώρο του διπλωματικού ρεπορτάζ, ο οποίος δέχθηκε μήνυση για «έπαινο του παραπτώματος και του φταίχτη» εξαιτίας ενός σχολίου που έκανε στο *twitter* τον Μάιο του 2017. Το δικαστήριο που εκδικάζει την υπόθεση, μολοντί ενέκρινε τη λήψη της απολογίας του εγγράφως από τη Σουηδία όπου βρίσκεται ο Τσαντάρ, αποφάσισε τη σύλληψή του.²⁰ Λίγες εβδομάδες αργότερα η τουρκική δικαιοσύνη αποφάνθηκε για την υπόθεση της ημερήσιας *Özgür Gündem*, η λειτουργία της οποίας είχε απαγορευτεί τον Οκτώβριο του 2016. Το δικαστήριο καταλόγισε στους εκδότες και τους αρχισυντάκτες 6 έτη ποινή φυλάκισης για συμμετοχή στην «τρομοκρατική οργάνωση» και σε έναν εξ αυτών «προπαγάνδα υπέρ του Ε.Κ.Κ.». ²¹

Η τύχη που επιφυλάσσει το τουρκικό πολιτικό σύστημα στους δημοσιογράφους σχετίζεται με την προσπάθεια που καταβάλει η πολιτική εξουσία να ελέγξει όσο περισσότερο γίνεται την ενημέρωση του πολίτη. Ακόμη και υπό αυτές τις δύσκολες συνθήκες, ο ρόλος των δημοσιογράφων στη διαμόρφωση της τουρκικής κοινής γνώμης είναι μεγάλος. Η κυβέρνηση είναι εν γνώσει της επιρροής που μπορούν να ασκήσουν στις λαϊκές μάζες σε μια τόσο δύσκολη περίοδο γεμάτο ανασφάλεια, αστάθεια και οικονομικές δυσκολίες, και επεμβαίνει

¹⁹ Karar, “Örnek bir milliyetçi”, 19 Ιανουαρίου 2021. <https://www.karar.com/yazarlar/taha-akyol/ornek-bir-milliyetci-1588306>

²⁰ Ahval, “Gazeteci Cengiz Çandar hakkında yakalama kararı”, 12 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/tr/cengiz-candar/gazeteci-cengiz-candar-hakkinda-yakalama-karari>

²¹ Sözcü, “Özgür Gündem’in ana davasında karar çıktı”, 15 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/ozgur-gundemin-ana-davasinda-karar-cikti-6261073/>

έτσι ώστε το ενδιαφέρον και η υποστήριξη των πολιτών στις πολιτικές του Κ.Δ.Α. και του Προέδρου να παραμείνει ζωντανά.

1.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1.2.1. Οι οικονομικές προκλήσεις και το κλίμα αβεβαιότητας

Το 2020 και οι πρώτοι μήνες του 2021 βρήκαν την τουρκική οικονομία να αντιμετωπίζει μια σειρά από προκλήσεις, απόρροια αφενός της πανδημίας και, αφετέρου, της αρνητικής πολιτικό-οικονομικής κατάστασης που είχε προηγηθεί. Ο αυξανόμενος πληθωρισμός, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, οι εκροές κεφαλαίων προς το εξωτερικό και η προσπάθεια ανάκτησης της εμπιστοσύνης των επενδυτών αποτελούν μόνο την κορυφή του παγόβουνου των προκλήσεων που καλείται να ξεπεράσει η γειτονική χώρα.

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία για το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) της Τουρκίας, όπως αυτά δημοσιεύθηκαν από την *Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία* (ΤΥΙΚ) στις 30 Νοεμβρίου 2020, παρουσιάζουν κάποια σημεία ανάκαμψης από το αρχικό σοκ της πανδημίας στη γειτονική χώρα. Το Α.Ε.Π. αυξήθηκε κατά 6,7% το γ' τρίμηνο του 2020, από τον αρνητικό ρυθμό μεγέθυνσης -9,9% που είχε εμφανίσει κατά το β' τρίμηνο και 4,5% στο α' τρίμηνο.²²

Η ανάκαμψη του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης κατά το τρίτο τρίμηνο οφείλεται εν πολλοίς στις πολιτικές που υιοθέτησαν οι διαμορφωτές της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής, οι οποίοι ακολούθησαν μια χαλαρή νομισματική πολιτική μέσω του φθηνού δανεισμού, προκειμένου να επιχειρήσουν να υποστηρίξουν τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις, παρέχοντάς τους την απαραίτητη ρευστότητα για την ομαλή τους διαβίωση και λειτουργία. Τόσο το *Διεθνές Νομισματικό Ταμείο* (Δ.Ν.Τ.)²³ όσο και η *Παγκόσμια Τράπεζα* (Π.Τ.)²⁴

²² *Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία*, “Quarterly Gross Domestic Product, Quarter III: July-September 2020”, Press Release, 30 Νοεμβρίου 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Quarterly-Gross-Domestic-Product-Quarter-III:-July-September,-2020-33606>

²³ *International Monetary Fund*, “Turkey: Staff Concluding Statement of the 2021 Article IV Mission”, 25 Ιανουαρίου 2021.

εκτιμούν πως η Τουρκία είναι από τις λίγες χώρες παγκοσμίως που αναμένεται να παρουσιάσει θετικό ρυθμό μεγέθυνσης για το σύνολο του 2020, με την Π.Τ. να κάνει λόγο για μεγέθυνση της τάξεως του 0,5%. Αναφορικά με το μέλλον, οι αρχικές προβλέψεις κάνουν λόγο για μια επιστροφή στην κανονικότητα για το ρυθμό μεγέθυνσης του τουρκικού Α.Ε.Π.. Στην παρούσα φάση εκτιμάται πως η Τουρκία θα παρουσιάσει αύξηση του Α.Ε.Π. και εντός του 2021, αν και το μέγεθος αυτής της αύξησης ποικίλλει μεταξύ των διεθνών οργανισμών και των οίκων αξιολόγησης που προχωρούν σε αυτές τις προβλέψεις.²⁵

Οι αλλαγές στην ηγεσία του Υπουργείου Οικονομικών και της Κεντρικής Τράπεζας της Τουρκίας στις αρχές Νοεμβρίου 2020, με τους Lütifi Elvan και Naci Ağbal να αναλαμβάνουν καθήκοντα ως υπουργός και διοικητής, αντίστοιχα, φαίνεται πως έδωσαν το αρχικό έναυσμα για τα πρώτα σημεία βελτίωσης της κατάστασης όσον αφορά τη ραγδαία υποτίμηση της τουρκικής λίρας έναντι του δολαρίου Η.Π.Α. και την εμπιστοσύνη των επενδυτών, υποσχόμενοι μεταρρυθμίσεις.

<https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/01/25/mcs012521-turkey-staff-concluding-statement-of-the-2021-article-iv-mission>

²⁴ World Bank, “Global Economy to Expand by 4% in 2021; Vaccine Deployment and Investment Key to Sustaining the Recovery”, Press Release, 5 Ιανουαρίου 2021. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/01/05/global-economy-to-expand-by-4-percent-in-2021-vaccine-deployment-and-investment-key-to-sustaining-the-recovery>

²⁵ Το Δ.Ν.Τ. προβλέπει ρυθμό ανάπτυξης 6% για την τουρκική οικονομία εντός του 2021, η Παγκόσμια Τράπεζα 4,5% και ο ΟΟΣΑ 2,6%. *International Monetary Fund*, “Turkey: Staff Concluding Statement of the 2021 Article IV Mission”, 25 Ιανουαρίου 2021. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/01/25/mcs012521-turkey-staff-concluding-statement-of-the-2021-article-iv-mission>. Επίσης, *Hurriyet Daily News*, “World Bank rises Turkey's 2020 growth projection”, 5 Ιανουαρίου 2021. <https://www.hurriyetdailynews.com/world-bank-rises-turkeys-2020-growth-projection-161418>. Επίσης, *OECD*, “OECD Economic Surveys: Turkey Overview”, *OECD*, Ιανουάριος 2021, σελ. 8. <http://www.oecd.org/economy/surveys/TURKEY-2021-OECD-economic-survey-overview.pdf>

Πίνακας 1. Επιλεγμένοι Οικονομικοί δείκτες της Τουρκίας

Επιλεγμένοι Δείκτες	2018	2019	2020	2021
Πραγματικό Α.Ε.Π., Ετήσιος Ρυθμός Μεγέθυνσης (%)	3	0.9(ε)	1.2(ε)	6 (π)
Δημόσιο Χρέος (% του Α.Ε.Π.)	30,2	33	41,7(ε)	-
Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, 2021. (ε): εκτίμηση, (π): πρόβλεψη				
Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (% , Ιανουάριος)	10,35	20,35	12,15	14,97
Συναλλαγματική Ισοτιμία (Λίρες Τουρκίας ανά μονάδα US\$, 1 ^η μέρα του έτους)	3,78	5,29	5,95	7,43
Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.				
Ανεργία (% , Νοέμβριος)	12,3	13,3	12,9	-
Κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. (US\$)	9.792	9.213	-	-
Πληθυσμός (εκατ.)	82	83,15	83,61	-
Πηγή: Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, 2021.				

Παρά το κλίμα αισιοδοξίας που πηγάζει από τις προβλέψεις για το Α.Ε.Π. και τα πρώτα δείγματα γραφής της νέας ηγεσίας, η πανδημία και οι αρχικές πολιτικές που ακολούθησε η ηγεσία της χώρας για την αντιμετώπισή της ενέτειναν ορισμένα από τα δομικά προβλήματα της τουρκικής οικονομίας. Ο πληθωρισμός εμφάνιζε και εξακολουθεί να εμφανίζει αύξουσα πορεία με διψήφια ποσοστά, η τουρκική λίρα, παρότι εμφανίζει ανατίμηση, παραμένει αρκετά υποτιμημένη έναντι του δολαρίου Η.Π.Α., οι εκροές κεφαλαίων προς το εξωτερικό αυξάνονταν και η εμπιστοσύνη των επενδυτών χανόταν, ο παρεμβατισμός του Τούρκου Προέδρου εξακολουθεί να θέτει εν αμφιβόλω την ανεξαρτησία της Κεντρικής Τράπεζας, ενώ παράλληλα χάνεται η εμπιστοσύνη των επενδυτών και η πίστη στο εθνικό νόμισμα. Αυτές οι συνθήκες οριοθετούν ένα αρκετά αβέβαιο κλίμα για την τουρκική οικονομία κατά το προσεχές μέλλον.

1.2.2. Οι τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις

Ο ρυθμός μεγέθυνσης του Α.Ε.Π. ανάκαμψε κατά το γ' τρίμηνο του 2020 και ανήλθε στα 6,7% κυρίως χάρη στην αύξηση του δανεισμού, τα αυξημένα –σε σύγκριση με το β' τρίμηνο του έτους, αλλά αρκετά περιορισμένα συγκριτικά με την ίδια περίοδο των προηγούμενων ετών– έσοδα από τον τουρισμό και τις αυξημένες εξαγωγές.

Το διάστημα που μεσολάβησε από το Νοέμβριο έως το Φεβρουάριο, όταν έλαβαν χώρα οι αλλαγές στην ηγεσία της οικονομικής πολιτικής και η στροφή σε περισσότερο ορθόδοξες δημοσιονομικές πολιτικές, χαρακτηρίζεται από δύο αισιόδοξες εξελίξεις για την τουρκική οικονομία. Η πρώτη είναι η επιστροφή σε πιο ορθολογικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές. Ο Naci Ağbal, ο οποίος είχε διατελέσει υπουργός Οικονομικών στις κυβερνήσεις Νταβούτογλου και Γιλντιρίμ την περίοδο 2015-2018, έχει θέσει ως κορυφαία προτεραιότητα της θητείας του τη νομισματική σταθερότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Κεντρική Τράπεζα χάραξε αυστηρή νομισματική πολιτική αυξάνοντας το βασικό επιτόκιο στο 15% το Νοέμβριο και στο 17% το Δεκέμβριο του 2020, το οποίο διατηρήθηκε έως και τα τέλη Φεβρουαρίου 2021.²⁶ Αυτό το επίπεδο του επιτοκίου καθιστά την Τουρκία τη χώρα με την αυστηρότερη νομισματική πολιτική μεταξύ των αναδυόμενων οικονομιών²⁷. Παράλληλα, ο κεντρικός τραπεζίτης δεσμεύεται μέσα από δηλώσεις του πως τα επίπεδα των επιτοκίων ενδέχεται να αυξηθούν ακόμη περισσότερο, αν ο πληθωρισμός συνεχίσει να παρουσιάζει ανοδική τάση.²⁸ Αυτή η στρατηγική υιοθετείται με γνώμονα τον κατευνασμό του πληθωρισμού (Διάγραμμα 1), ο οποίος τον Ιανουάριο του 2021 έφτασε στα 14,97%, εξαιτίας της αύξησης των

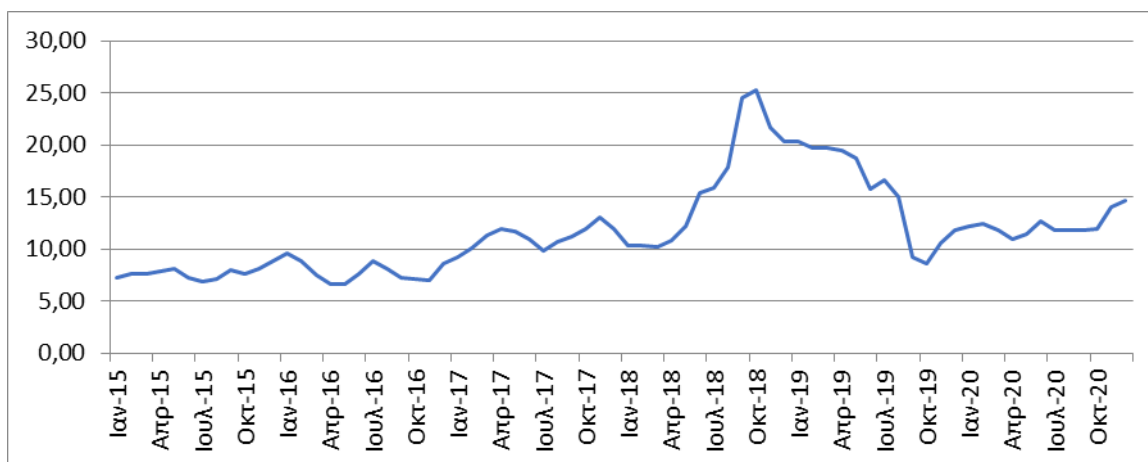
²⁶ *Central Bank of the Republic of Turkey*, “Press Release on Interest Rates (2021-09)”, Press Release, 18 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Announcements/Press+Releases/2021/ANO2021-09>

²⁷ *Reuters*, “Turkish inflation climbs to 15%, keeping high rates in focus”, 3 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/idUSKBN2A3145>

²⁸ Coskun Orhan, Devranoglu Nevzat, Spicer Jonathan, “Exclusive: Turkey central bank chief Agbal says no rate cuts for a long time this year”, *Reuters*, 5 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-cenbank-agbal/exclusive-turkey-central-bank-chief-agbal-says-no-rate-cuts-for-a-long-time-this-year-idUSKBN2A50ME>

τιμών στα τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά, τις μεταφορές, την ενέργεια και τον τομέα των επίπλων, τη στιγμή που ερευνητικοί φορείς στη γείτονα χώρα ισχυρίζονται πως τα επίπεδα πληθωρισμού είναι ακόμα υψηλότερα από τα επίσημα στοιχεία.²⁹ Αντίστοιχη αύξηση πληθωρισμού εντοπίζεται και στο Δείκτη Τιμών Εγχώριων Παραγωγών (Διάγραμμα 2). Τα πρόσφατα επίπεδα του πληθωρισμού, σύμφωνα με τον υπουργό Οικονομικών Lutfi Elvan, φαίνεται πως απέχουν αρκετά από τους στόχους που έχει θέσει η τουρκική ηγεσία³⁰, δηλαδή το 5% για το τέλος του 2023³¹. Τα υψηλά επίπεδα πληθωρισμού οδηγούν σε συρρίκνωση και του πραγματικού εισοδήματος των Τούρκων πολιτών, καθώς το Δ.Ν.Τ. εκτιμά πως το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. αναμένεται να επιστρέψει σε επίπεδα 2005 και να αγγίξει τα 7.715 δολάρια Η.Π.Α. ετησίως³².

Διάγραμμα 1. Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (%)

Πηγή: Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, 2021.

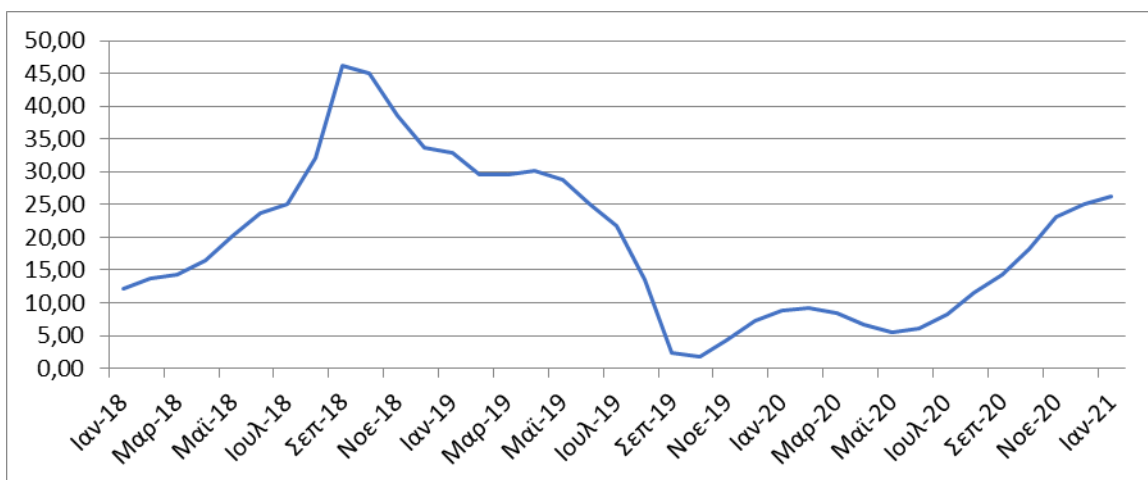
²⁹ *Ahval*, “Turkish inflation is really 36.7 percent, research group says”, 4 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkish-lira/turkish-inflation-really-367-percent-research-group-says>

³⁰ *Reuters*, “Turkey far from inflation targets, finance minister says”, 3 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/idUSKBN2A31G6>

³¹ Coskun Orhan, Devranoglu Nevzat, Spicer Jonathan, “Exclusive: Turkey central bank chief Agbal says no rate cuts for a long time this year”, *Reuters*, 5 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-cenbank-agbal/exclusive-turkey-central-bank-chief-agbal-says-no-rate-cuts-for-a-long-time-this-year-idUSKBN2A50ME>

³² *International Monetary Fund*, “GDP per capita, current prices” <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/TUR>

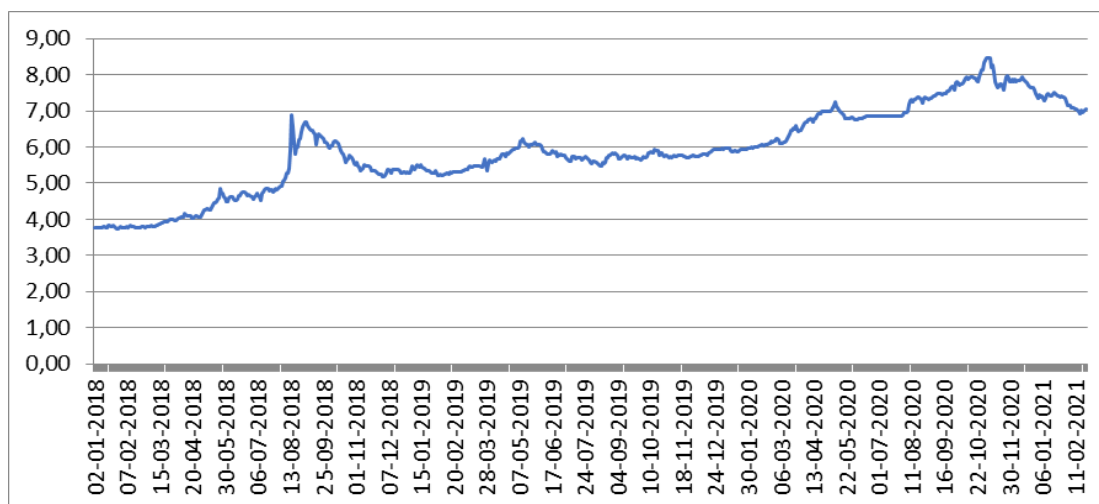
Διάγραμμα 2. Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής Εγχώριου Δείκτη Τιμών Παραγωγού (%)

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Η αυστηρή νομισματική πολιτική υιοθετείται, επίσης, με στόχο τη σταδιακή ανατίμηση της τουρκικής λίρας. Πράγματι μια περιορισμένη ανατίμηση της λίρας έλαβε χώρα, στοιχείο που αποτελεί τη δεύτερη θετική εξέλιξη της νομισματικής πολιτικής τους τελευταίους μήνες του 2020. Συγκεκριμένα η συναλλαγματική ισοτιμία, στις 9 Νοεμβρίου 2020, την ημέρα της παραίτησης του πρώην υπουργού Οικονομικών -και γαμπρού του Προέδρου της Τουρκίας- Berat Albayrak, είχε φτάσει στην υψηλότερη υποτίμηση της τουρκικής λίρας έναντι του δολαρίου Η.Π.Α., της τάξεως 8,48 TR₺/US\$ (Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3. Συναλλαγματική Ισοτιμία τουρκικής λίρας προς δολάριο Η.Π.Α. (2 Φεβρουαρίου 2018-24 Φεβρουαρίου 2021)

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Το Διάγραμμα 3 απεικονίζει μια μειωμένη ανατίμηση της τουρκικής λίρας από το Νοέμβριο και το αποτέλεσμα των αλλαγών στην ηγεσία ως και τα τέλη Φεβρουαρίου, παραμένοντας, όμως, σε υψηλά επίπεδα σε βάθος τριετίας. Αυτή η αρχική ανατίμηση και η στροφή σε ένα πιο ορθολογικό πλαίσιο νομισματικής πολιτικής φαίνεται πως έχουν ωθήσει σε μια αρχική ανάκτηση της εμπιστοσύνης των ξένων επενδυτών, καθώς εκτιμάται πως από το Νοέμβριο έχουν εισρεύσει στην τουρκική οικονομία περισσότερα από 20 δις δολάρια Η.Π.Α..³³ Εν τη απουσία επενδυτικών κεφαλαίων, η τουρκική οικονομία θα δυσκολευτεί να διατηρήσει τα υψηλά επίπεδα μεγέθυνσης που επιδιώκει.

Σε αυτή την προσπάθεια νομισματικής σταθερότητας, η τουρκική οικονομία καλείται να υπερβεί μια σειρά από αντιξοότητες. Μία από αυτές είναι ο παρεμβατισμός που εφαρμόζει η πολιτική ηγεσία και πιο συγκεκριμένα ο έλεγχος που επιδιώκει να ασκεί ο Έρντογαν στην Κεντρική Τράπεζα. Ο Τούρκος Πρόεδρος, ουκ ολίγες φορές κατά το παρελθόν, έχει εκφραστεί κατά των πολιτικών υψηλών επιτοκίων, θεωρώντας πως αυτά προκαλούν υψηλότερα επίπεδα πληθωρισμού³⁴ και πως τα χαμηλά επιτόκια οδηγούν σε περισσότερες επενδύσεις και στη συνέχεια σε αύξηση της απασχόλησης³⁵. Αυτή η παράδοση αντίληψη περί πληθωρισμού και η γενικότερη στάση του πολιτικού ηγέτη της Τουρκίας απέναντι στην οικονομία υπονομεύουν τον ανεξάρτητο ρόλο της Κεντρικής Τράπεζας ως κρίσιμο χρηματοπιστωτικό θεσμό της οικονομίας της αγοράς, αμφισβητούν την μακροπρόθεσμη δέσμευση της χώρας σε αυστηρή νομισματική πολιτική για την αντιμετώπιση του υψηλού πληθωρισμού και δίνουν τροφή στη διαιώνιση της δυσπιστίας των επενδυτών και των καταναλωτών.

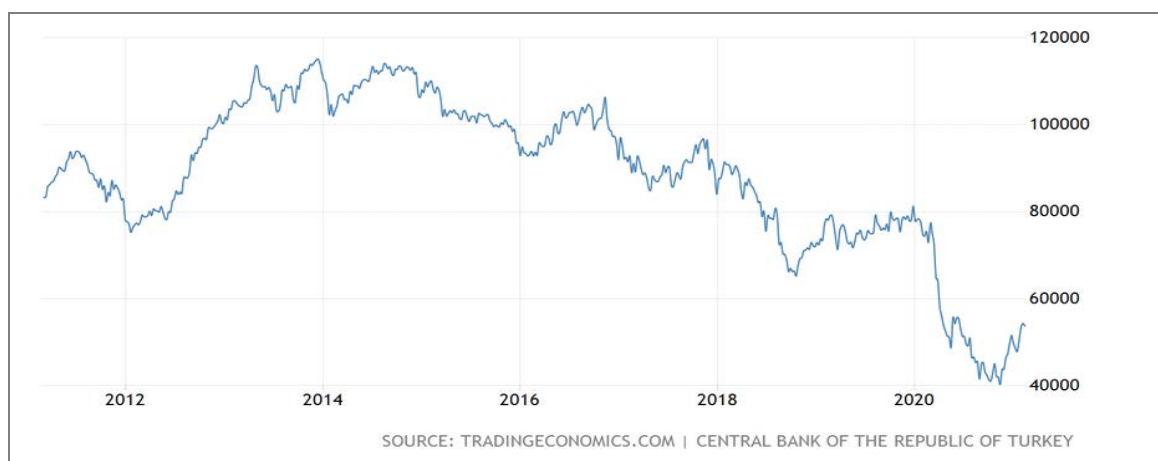
³³ Devranoglu Nevzat, Spicer Jonathan, “In reversal, Turks shed FX holdings for second straight week”, *Reuters*, 11 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/turkey-cenbank-forex-int-idUSKBN2AB1NA>

³⁴ Kucukgocmen Ali, Butler Daren, “UPDATE 2-Erdogan says high rates will not get Turkey anywhere; lira slides”, *Reuters*, 15 Ιανουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/turkey-economy-erdogan-idUKL8N2JQ3NY>

³⁵ *Reuters*, “Turkey's Erdogan says 'absolutely' against high interest rates”, 22 Ιανουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/turkey-economy-erdogan-int-idUSKBN29R2B2>

Μία δεύτερη αντιξοότητα που καλείται να αντιμετωπίσει η τουρκική οικονομία εντός του 2021 αφορά τα συναλλαγματικά αποθέματα, τα οποία φαίνεται να μειώθηκαν δραματικά κατά τους τελευταίους μήνες της θητείας του Albayrak στο υπουργείο Οικονομικών, φτάνοντας σε ιστορικό χαμηλό για τη δεκαετία, όπως απεικονίζει το διάγραμμα 4.

**Διάγραμμα 4. Συναλλαγματικά Αποθεματικά στην Τουρκία
(εκατ. δολάρια Η.Π.Α., τρέχουσες τιμές)**

Πηγή: *Tradingeconomics.com*, 2021.

Ο κεντρικός τραπεζίτης της Τουρκίας εκφράζει συγκρατημένη αισιοδοξία στη βάση μιας αρχικής αντιστροφής της τάσης δολαριοποίησης (dollarization) που παρατηρείται στην τουρκική οικονομία³⁶. Σημαντικό ρόλο σε αυτό θα παίξει η συνέχιση του φαινομενικά θετικού κλίματος που επικράτησε μετά από την αλλαγή στις κρίσιμες θέσεις-κλειδιά. Ωστόσο, αν δεν αυξηθούν τα συναλλαγματικά αποθέματα και σε συνδυασμό με τις ανάγκες εξωτερικής χρηματοδότησης που αντιμετωπίζει η χώρα, υπάρχει πολύ μεγάλη πιθανότητα να δυσκολευτεί μελλοντικά στις αποπληρωμές των χρεών της.

Συγκρατημένη αισιοδοξία εκφράστηκε και από τον υπουργό Οικονομικών, Lütfi Elvan, ο οποίος τον Ιανουάριο του 2021, με ανάρτησή του στο *twitter*,

³⁶ Devranoglu Nevzat, Spicer Jonathan, "In reversal, Turks shed FX holdings for second straight week", *Reuters*, 11 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/turkey-cenbank-forex-int-idUSKBN2AB1NA>

ανακοίνωσε έλλειμμα στον κρατικό προϋπολογισμό της τάξεως των 172,7 δις λιρών Τουρκίας. Ο υπουργός ισχυρίστηκε πως εντός του 2020 «σώθηκαν 66,5 δις» από το στόχο των 239,2 δις, ενώ υπενθύμισε τη δέσμευση της τουρκικής ηγεσίας για δημοσιονομική πειθαρχία και έθεσε ως στόχο να περιοριστεί το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού για το 2021 στο 3,5% του τουρκικού Α.Ε.Π..³⁷ Παρόλα αυτά, η αισιοδοξία του νεοδιορισθέντα υπουργού δε φαίνεται να βασίζεται σε στέρεες βάσεις, καθώς ο αρχικός στόχος για το έλλειμμα είχε τεθεί στα 138,9 δις στις αρχές του έτους, όταν και αναθεωρήθηκε το Σεπτέμβριο του 2020 από τον προηγούμενο υπουργό Οικονομικών, με δημοσιεύματα να του προσάπτουν έλλειψη διαφάνειας κατά την αναθεώρηση των στόχων³⁸. Αυτή η συγκυριακή αισιοδοξία σε συνδυασμό με τις κατηγορίες για οριοθέτηση μη ρεαλιστικών δημοσιονομικών στόχων, η πρόσφατη υποστήριξη του Elvan προς τον προκάτοχό του, για την εξάντληση των συναλλαγματικών αποθεμάτων της χώρας³⁹, και η συνεχής κριτική του Έρντογαν έναντι της πολιτικής υψηλών επιτοκίων, δίνουν τροφή σε όσους ανησυχούν για το πως η δέσμευση για δημοσιονομική πειθαρχία θα μακροημερεύσει.

Έκθεση του *Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης* (Ο.Ο.Σ.Α.) τον Ιανουάριο του 2021, εκτιμά πως η γειτονική χώρα καλείται να αντιμετωπίσει μια σειρά από προβλήματα, που είτε αποτελούν δομικά προβλήματα της τουρκικής οικονομίας, είτε προέκυψαν ως συνέπεια της πανδημίας. Ορισμένα από αυτά τα δομικά προβλήματα είναι η χαμηλή συμμετοχή του εργατικού δυναμικού στην επίσημη οικονομία, ιδίως των γυναικών, η ποιότητα των θεσμών για να προσελκύσουν Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και η ανεργία η οποία επισήμως έφτασε στα 12,9% το Νοέμβριο 2020 με το αντίστοιχο ποσοστό στις ηλικίες 15-64 να αγγίζει τα 25,4% για την ίδια περίοδο. Η ίδια έκθεση επισημαίνει πως η πανδημία έπληξε περισσότερο

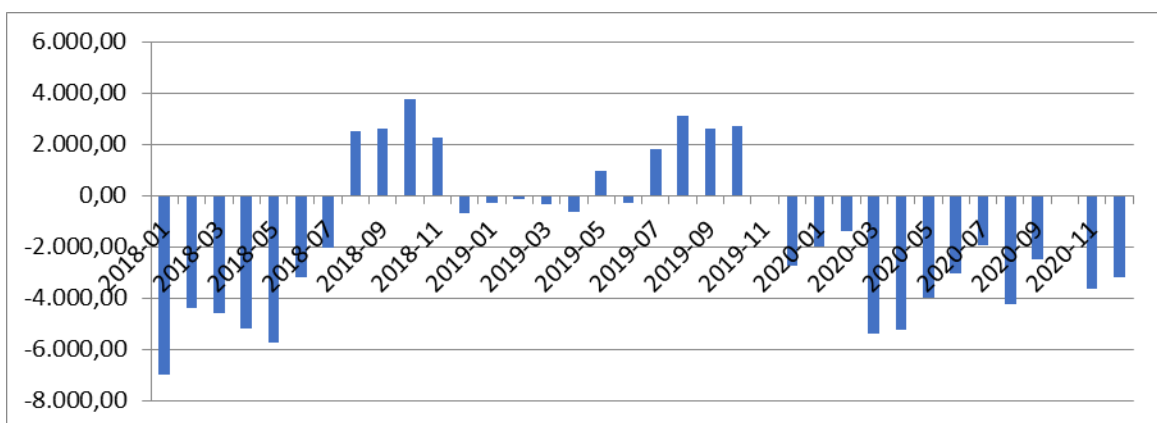
³⁷ Επίσημος λογαριασμός Lütflü Elvan στο Twitter, 18 Ιανουαρίου 2021. <https://twitter.com/lutfielvan/status/1351042934137909250>

³⁸ Atabay Güldem, “A matter of trust: Turkey’s budget story and the real facts about 2020”, *Ahval*, 19 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-economy/matter-trust-turkeys-budget-story-and-real-facts-about-2020>

³⁹ *Reuters*, “Turkish finance minister defends predecessor's forex reserves policy”, 22 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/turkey-economy-minister/turkish-finance-minister-defends-predecessors-forex-reserves-policy-idUSL8N2KS26D>

τους τομείς της εστίασης, του τουρισμού και της ψυχαγωγίας. Επιπρόσθετα, ο Ο.Ο.Σ.Α. εκτιμά πως η δημοσιονομική υποστήριξη που παρείχαν οι τουρκικές αρχές στα τουρκικά νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις, οδήγησε σε αύξηση του φθηνού δανεισμού, κάτι που σε βάθος χρόνου ενδέχεται να επηρεάσει την ποιότητα του δανεισμού. Ας σημειωθεί ότι ο φθηνός δανεισμός συνέβαλλε και στη διόγκωση του ελλείμματος στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Ι.Τ.Σ.). Τα πιο πρόσφατα στοιχεία από την τουρκική κεντρική τράπεζα απεικονίζουν μια ραγδαία μείωση στο Ι.Τ.Σ. ειδικά κατά την περίοδο του δεύτερου τριμήνου (Διάγραμμα 5).

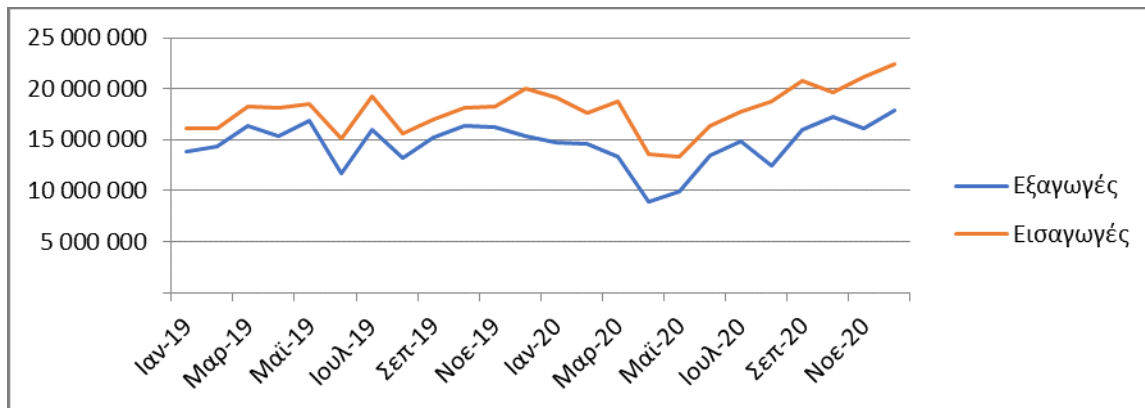
Διάγραμμα 5. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Τουρκίας
(εκατ. δολάρια Η.Π.Α., τρέχουσες τιμές)

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

Εστιάζοντας λίγο καλύτερα εντός του Ι.Τ.Σ., και πιο συγκεκριμένα στο εμπορικό ισοζύγιο της χώρας παρατηρεί κανείς πως οι εξαγωγές αυξήθηκαν, απόρροια του υποτιμημένου νομίσματος που κατέστησε τα τουρκικά προϊόντα πιο ελκυστικά στο εξωτερικό. Το ίδιο όμως συνέβη και στις εισαγωγές, λόγω της αύξησης του φθηνού δανεισμού.

Διάγραμμα 6. Εμπορικό Ισοζύγιο (χιλιάδες. δολάρια Η.Π.Α.)

Πηγή: Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία, 2021.

Το μήνα Δεκέμβριο 2020, ο όγκος εμπορίου ανήλθε στα 40,23 δις δολάρια Η.Π.Α. και το έλλειμμα άγγιξε τα 4,53 δις δολάρια Η.Π.Α. Το έλλειμμα οφείλεται κυρίως στις αυξημένες εισαγωγές σε λέβητες, μηχανικό εξοπλισμό και συσκευές, ορυκτά καύσιμα, ορυκτέλαια και προϊόντα απόσταξης, πολύτιμους λίθους, πολύτιμα μέταλλα και μαργαριτάρια, οχήματα αυτοκίνησης, ηλεκτρικό εξοπλισμό και συσκευές. Τη μερίδα του λέοντος στις εξαγωγές κατέχουν τα οχήματα αυτοκίνησης, οι λέβητες, ο μηχανικός εξοπλισμός και συσκευές, ο σίδηρος και ο χάλυβας και οι ηλεκτρικές συσκευές και εξοπλισμός.

1.2.3. Η πορεία του Χρηματιστηρίου

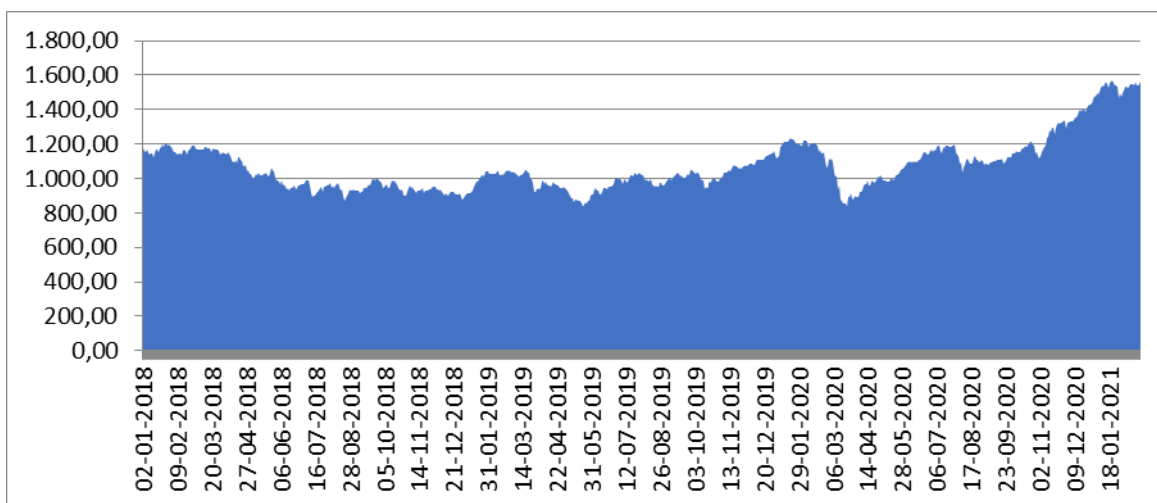
Ο βασικός χρηματιστηριακός δείκτης μετοχών της Τουρκίας BIST 100 Index συνέχισε να παρουσιάζει μια σταθερή ανοδική πορεία, ιδιαίτερα μετά το Νοέμβριο. Η αλλαγή στην ηγεσία των οικονομικών θεσμών φαίνεται να αποτέλεσε σημείο καμπής για τις επιδόσεις του δείκτη, ο οποίος ανήλθε στα υψηλότερα επίπεδα της τελευταίας περιόδου κατά τη συνεδρίαση της 20^{ης} Ιανουαρίου 2021, αγγίζοντας τις 1569,35 μονάδες. Το διάγραμμα 7 δείχνει πώς από εκείνη την ημέρα και έκτοτε, ο δείκτης εξακολουθεί να εμφανίζει υψηλές επιδόσεις.

Η ανοδική πορεία οφείλεται στην αύξηση των επενδύσεων χαρτοφυλακίου, τομέας που σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Τουρκίας παρουσίασε καθαρές εισροές 5,2 δις δολαρίων Η.Π.Α. Αυτό δείχνει μια αρχική

επιστροφή της εμπιστοσύνης στους επιχειρηματίες που επενδύουν στην τουρκική οικονομία, οι οποίοι εμφανίζονται πρόθυμοι να επενδύσουν στην ανάκαμψή της. Παρόλα αυτά, αυτό το κλίμα ευφορίας οφείλεται κυρίως στην εμπιστοσύνη των εγχώριων επενδυτών και όχι τόσο των αντίστοιχων ξένων, των οποίων το μερίδιο μετοχών της αγοράς που διαθέτουν, τείνει να φθίνει σύμφωνα με δημοσιεύματα⁴⁰.

Η τουρκική οικονομία φαίνεται πως διανύει μια περίοδο μεταβλητότητας, παρά τα ορισμένα αισιόδοξα μηνύματα που προκύπτουν κατά τους τελευταίους μήνες. Ο υψηλός ρυθμός πληθωρισμού, τα υψηλά ελλείμματα, οι συνεχείς πιέσεις του Τούρκου Προέδρου και οι αβεβαιότητες που προκύπτουν από το διεθνές οικονομικό και περιφερειακό πολιτικό περιβάλλον σε συνδυασμό με την πανδημία που επιβαρύνει την κατάσταση, συμβάλλουν στην ανάδυση ενός εξαιρετικά ευμετάβλητου περιβάλλοντος για την τουρκική οικονομία.

**Διάγραμμα 7. Πορεία του δείκτη BIST 100 Index
(2 Φεβρουαρίου 2018-19 Φεβρουαρίου 2021)**

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, 2021.

⁴⁰ Ahval, "Foreign investment in Turkish stocks drops to record low", 19 Φεβρουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-markets/foreign-investment-turkish-stocks-drops-record-low>

1.2.4 Προοπτικές της τουρκικής οικονομίας

Η τουρκική οικονομία εισέρχεται στο 2021 καλούμενη να αντιμετωπίσει μια σειρά από προκλήσεις. Η χώρα καλείται να αντιμετωπίσει έναν συνεχώς αυξανόμενο πληθωρισμό, ελλείμματα στον κρατικό προϋπολογισμό και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, μειωμένα αποθέματα ξένου συναλλάγματος, ανάγκες για εξωτερικό δανεισμό, τις αμφιβολίες των επενδυτών για τη μακροπρόθεσμη δέσμευση της τουρκικής ηγεσίας στη δημοσιονομική και νομισματική πειθαρχία, σκιαγραφούν μόνο ορισμένα από τα καίρια προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η γειτονική χώρα. Η οικονομική ανάπτυξη, που αποτέλεσε το όχημα της δραστήριας νεο-οθωμανικής πολιτικής του Έρντογαν, φαίνεται πως τον ωθεί στο να συμβιβάσει ορισμένες από τις επιδιώξεις του και να βελτιώσει την εικόνα της χώρας του στο εξωτερικό για να ξεπεράσει την κρίση. Οι εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο με την αλλαγή της ηγεσίας των Η.Π.Α., που αναμένεται να τηρήσει αυστηρότερη στάση έναντι της τουρκικής ηγεσίας, τις αμερικανικές κυρώσεις και τη Σύνοδο Κορυφής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου να διεξάγεται το Μάρτιο, φαίνεται πως καθιστούν μετέωρα τα πρώτα δείγματα αισιοδοξίας που προκύπτουν από την ανατίμηση της τουρκικής λίρας και της περιορισμένης εμπιστοσύνης των επενδυτών από το Νοέμβριο και έπειτα. Αν σε αυτό το κλίμα, προστεθεί και η αυξανόμενη δυσaréσκεια των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων της γειτονικής χώρας που επλήγησαν από την κακή οικονομική κατάσταση, τότε μπορεί κανείς να αντιληφθεί πως το έργο εκείνων που λαμβάνουν τις κρίσιμες πολιτικές αποφάσεις στην Τουρκία δεν είναι καθόλου εύκολο.

1.3. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1.3.1. Μέση Ανατολή

1.3.1.1. Τουρκία και Συριακό

Κατά την υπό εξέταση περίοδο ο εμφύλιος στη Συρία παρουσίασε μια σειρά από σημαντικές εξελίξεις σχετιζόμενες με την Άγκυρα. Αρχικά έλαβαν χώρα νέοι γύροι ειρηνευτικών συνομιλιών για την επίλυση του Συριακού, τόσο στη Γενεύη όσο και την Ασάνα. Παράλληλα, λίγο πριν το τέλος του έτους, τόσο το ρωσικό Υπουργείο Αμύνης όσο και το *Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, εκτιμούσαν ότι η κατάσταση γύρω από το Ιντλίπ βρίσκεται σε ύφεση. Ωστόσο, παράλληλα η ρωσοτουρκική συνεργασία συνεχίζει με κοινές περιπολίες στα βορειοανατολικά και βορειοδυτικά σύνορα της χώρας. Τέλος, αξίζει να εξεταστεί και η Τουρκική ανθρωπιστική και αναπτυξιακή πολιτική στις περιοχές της Συρίας, όπου διαθέτει στρατιωτική παρουσία.

Στα τέλη Ιανουαρίου, ο 5^{ος} γύρος της Γενεύης, ο οποίος έχει ως σκοπό την επίλυση του Συριακού εμφυλίου από το 2017, δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει κάποια συμφωνία στο πλαίσιο της Συνταγματικής Επιτροπής που είχε συγκληθεί. Η επιτροπή 150 μελών αποτελούμενη από τρεις ισάριθμες ομάδες που αντιπροσωπεύουν τη Συριακή κυβέρνηση, την αντιπολίτευση καθώς και την κοινωνία των πολιτών, δεν κατόρθωσε να έρθει σε κάποια συνεννόηση, με αποτέλεσμα ο Ειδικός Αποσταλμένος του Ο.Η.Ε. για το Συριακό, Geir Otto Pedersen, να δηλώσει πως *«δεν δύναται να συνεχιστεί η διαδικασία με αυτόν τον τρόπο»* και ότι *«η εβδομάδα ήταν απογοητευτική»*.⁴¹ Ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Τσαβούσογλου είχε εκφράσει την αισιοδοξία και την ελπίδα του πριν τον κύκλο των διαπραγματεύσεων, ωστόσο η διαδικασία τον διέψευσε.⁴² Με το

⁴¹ Jennifer Holleis, "Geneva talks: Is Syria's new constitution a mission (im-)possible?", *DW*, 30 Ιανουαρίου 2021, <https://www.dw.com/en/geneva-talks-is-syrias-new-constitution-a-mission-im-possible/a-56383085>.

⁴² *Daily Sabah*, "5th round of Syrian constitutional talks to start in Geneva", 25 Ιανουαρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/5th-round-of-syrian-constitutional-talks-to-start-in-geneva/news>.

πέρας της συνάντησης αυτής, στα μέσα Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε ο 15^{ος} γύρος της Ασάνα, στο Σότσι, μεταξύ του Ιράν, της Ρωσίας και της Τουρκίας.⁴³ Τα βασικότερα σημεία της κοινής δήλωσης των κρατών σχετίζονταν με τη διατήρηση της εκεχειρίας εντός και εκτός Ιντλίμπ, την καταδίκη των αεροπορικών επιθέσεων από το Ισραήλ, καθώς και τη συμφωνία στην ανάγκη εύρεσης πολιτικής λύσης.⁴⁴ Υπήρξε αναφορά επίσης και σε ζητήματα ανθρωπιστικού χαρακτήρα, καθώς και σε θέματα σχετικά με το γύρο της Γενεύης. Σημειωτέον πως η ανακοίνωση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών διαφέρει σε ορισμένα σημεία, καθώς δεν αναφέρει την καταδίκη των επιθέσεων του Ισραήλ, ενώ δίνει επιπλέον έμφαση στα ζητήματα της Συνταγματικής Επιτροπής.⁴⁵

Επιπρόσθετα, με βάση τις δημοσιεύσεις της Ρωσικής Ειρηνευτικής Αποστολής⁴⁶, ενώ η Συριακή επικράτεια δεν παρουσιάζει παραβιάσεις της εκεχειρίας⁴⁷, η ζώνη αποκλιμάκωσης στο Ιντλίμπ παρουσιάζεται σε όλη τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου να βρίσκεται υπό επιθέσεις από την τζιχαντιστική οργάνωση Αλ-Νούσρα.⁴⁸ Παράλληλα, από τις 24 Φεβρουαρίου και έπειτα, οι Ρωσικές ανακοινώσεις κάνουν αναφορά για δράσεις της Συριακής κυβέρνησης ως προς τη διασφάλιση της ομαλής και ασφαλούς μετακίνησης, ενώ

⁴³ *Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Joint Statement of the Representatives of Iran, Russia and Turkey on the International Meeting on Syria in the Astana format, Sochi, 16-17 February 2021”, 17 Φεβρουαρίου 2021, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4576121

⁴⁴ Ο.π..

⁴⁵ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “No: 60, Press Release Regarding the the International Meeting on Syria Held in Sochi on 16-17 February 2021”, 17 Φεβρουαρίου 2021, http://www.mfa.gov.tr/no_-60_-subat-2021-tarihlerinde-soci-de-yapilan-suriye-konulu-yuksektuzeyli-toplantihk.en.mfa.

⁴⁶ Συγκεκριμένα του Κέντρου για τη Συμφιλίωση των Αντιμαχόμενων Πλευρών και Παρακολούθησης Προσφυγικών Ροών στη Συριακή Αραβική Δημοκρατία, η οποία αποτελεί μέρος των Ρωσικών Ενόπλων Δυνάμεων στο πλαίσιο του Υπουργείου Αμύνης. Βλ. *Ρωσική Ειρηνευτική Αποστολή Συρίας*, “Novosti”, δ.η., <http://syria.mil.ru/peacemaking/info/news.htm>.

⁴⁷ Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο αναφέρονται στο σημείο αυτό οι δημοσιεύσεις του οργανισμού: «Το τελευταίο 24ώρο δεν έχει καταγραφεί κανένας βομβαρδισμός από παράνομες ένοπλες ομάδες που ελέγχονται από την Τουρκία». Βλ. *Ρωσική Ειρηνευτική Αποστολή Συρίας*, “Brifing Tsentra po primireniyu vrazhduyushchikh storon i kontrolyu za peremeshcheniem bezhentshev v Siriyskoy Arabskoy Respublike”, 22 Φεβρουαρίου 2021, <http://syria.mil.ru/peacemaking/info/briefs/more.htm?id=12345532@egNews>.

⁴⁸ Ο.π..

παράλληλα κατηγορούν την Τουρκική πλευρά για «ανικανότητα εξασφάλισης της ασφάλειας των πολιτών στους διαδρόμους εξόδου». ⁴⁹ Περιστατικά βίας καταγράφει και το Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και εκτός Ιντλίμπ, σύμφωνα με το οποίο η Ρωσική πλευρά έστειλε ενισχύσεις στην Αλ-Χασάκα ύστερα από επιθέσεις των Τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, καθώς και των τοπικών τους συμμάχων. ⁵⁰ Τα περιστατικά αυτά κλιμακώθηκαν προς το τέλος του Φεβρουαρίου, οπότε και η Τουρκική κυβέρνηση κατηγόρησε τη Συριακή κυβέρνηση για αεροπορικές επιθέσεις στην πόλη Saraqib κοντά στην επαρχία Ιντλίμπ. Οι απώλειες της Τουρκίας υπολογίζονται σε τουλάχιστον 33 στρατιώτες. ⁵¹ Επιθέσεις δέχονται και οι τουρκικές θέσεις γύρω από το Ιντλίμπ από άγνωστους δράστες και από νέες τζικαντιστικές οργανώσεις. Σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, οργανώσεις φίλα προσκείμενες προς την αλ-Κάιντα αντιτίθενται στη συνεργασία Ρωσίας-Τουρκίας, καθώς θεωρούν πως η συνεννόηση των δυνάμεων αυτών δυνητικά θα οδηγήσει στην εξαφάνισή τους. ⁵² Προκειμένου να επιβιώσουν, επιχειρούν να εφαρμόσουν την στρατηγική κατατριβής των αντίπαλων συμμάχων.

Εν μέσω αυτού του κλίματος, Μόσχα και Άγκυρα συνέχισαν τις κοινές περιπολίες στην επαρχία Ιντλίμπ, ενώ καθιέρωσαν, επίσης, και νέες. Το Συριακό Παρατηρητήριο αναφέρει την εμφάνιση δύο νέων κοινών περιπολιών κοντά στο Κόμπανι (Ain Al-Arab), καθώς και στην Al-Hasakah. ⁵³ Παράλληλα, οι ρωσικές δυνάμεις προωθούν το άνοιγμα των οδικών και μεταφορικών διόδων παρά τις

⁴⁹ Ρωσική Ειρηνευτική Αποστολή Συρίας, “Brifing Tsentra po primireniyu vrazhduyushchikh storon i kontrolyu za peremeshcheniem bezhentsev v Siriyskoy Arabskoy Respublike”, 23 Φεβρουαρίου 2021, <http://syria.mil.ru/peacemaking/info/briefs/more.htm?id=12345799@egNews>.

⁵⁰ Sultan al-Kanj, “Who is behind recent attacks against Turkish presence in Idlib?”, *Al-Monitor*, 22 Ιανουαρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2021/01/syria-turkey-military-idlib-attacks-groups-hts-is-regime.html>.

⁵¹ Amberin Zaman, “Turkish losses rise in dangerous escalation over Syria's Idlib”, *Al-Monitor*, 27 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/02/erdogan-bluster-war-russia-backed-syrian-forces.html>.

⁵² Ο.π..

⁵³ Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, “First joint patrol in 2021 | Russian and Turkish forces tour Al-Darbasiyyah countryside”, 14 Ιανουαρίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/200401/>. Βλέπε επίσης, Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, “Joint patrol | Russian and Turkish forces tour Ain Al-Arab (Kobani)”, 30 Δεκεμβρίου 2020, <https://www.syriahr.com/en/198315/>.

επιθέσεις από δυνάμεις φίλα προσκείμενες προς την Άγκυρα.⁵⁴ Ωστόσο, η πρόσφατη κλιμάκωση στο τέλος του Φεβρουαρίου, θέτει σε ρίσκο τις συνεργατικές σχέσεις των δύο κρατών και αυξάνει τις πιθανότητες για περαιτέρω κλιμάκωση.⁵⁵

Η Τουρκική πλευρά βρίσκεται σε αμυντική στάση πλέον στο ζήτημα του Συριακού και αυτό γίνεται φανερό από το διπλωματικό και επιχειρησιακό επίπεδο. Στο διπλωματικό πεδίο τα αποτελέσματα του 5ου γύρου της Γενεύης επιδεικνύουν πως η διαπραγματευτική διαδικασία βρίσκεται σε τέλμα. Η προσπάθεια ταχείας εύρεσης πολιτικής λύσης που επιχειρεί να προωθήσει η Τουρκική πλευρά δεν αποδίδει, καθώς τα δεδομένα στο επιχειρησιακό επίπεδο δεν την ευνοούν. Η Συριακή κυβέρνηση, η οποία χαίρει της υποστήριξης της Μόσχας, δεν επιθυμεί μια βιαστική διπλωματική επίλυση, καθώς αντιλαμβάνεται πως στο εν λόγω πεδίο βρίσκεται σε μειονεκτική θέση. Επιπρόσθετα, όπως επέδειξε ο 15^{ος} γύρος της Διαδικασίας της Ασάνα, η δυνατότητα προόδου, ακόμη και σε αυτό το πλαίσιο, φαίνεται ότι έχει περιέλθει σε τέλμα. Αλλαγές πλέον δύναται να επέλθουν στο επιχειρησιακό πεδίο, όπου η Άγκυρα, για αυτόν ακριβώς το λόγο, επιχειρεί με κάθε τρόπο να αποτρέψει πιθανή κλιμάκωση.

Στο επιχειρησιακό επίπεδο η Τουρκία βρίσκεται αντιμέτωπη με μια περίπλοκη κατάσταση. Αρχικά η ίδια και οι σύμμαχοί της έχουν να αντιμετωπίσουν τις ένοπλες δυνάμεις της Συρίας, ενώ παράλληλα δεν κατορθώνει να ασκήσει πλήρη έλεγχο στις τζιχαντιστικές οργανώσεις που βρίσκονται στην περιοχή. Στο Ιντλίμπ, ενώ η Μόσχα αναφέρει χαρακτηριστικά πως δεν προτίθεται να επέμβει, ζητά ρητώς από τη Συριακή αντιπολίτευση και την Άγκυρα να περιορίσουν τη δράση των τζιχαντιστικών οργανώσεων στην περιοχή. Ο Ειδικός Εκπρόσωπος του Προέδρου της Ρωσίας για το Συριακό ανέφερε χαρακτηριστικά πως «έχει έρθει η στιγμή για τη Συριακή αντιπολίτευση να προσπαθήσει να λάβει την κατάσταση υπό τον έλεγχό της, απελευθερώνοντας τις περιοχές αυτές από τις

⁵⁴ Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, “After closure over Turkish military escalation | Russian forces reopen M4 highway to civilian and commercial traffic”, 2 Ιανουαρίου 2021, <https://www.syriahr.com/en/198585/>.

⁵⁵ Metin Gurcan, “Deciphering Turkey’s darkest night in Syria”, *Al-Monitor*, 28 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/02/turkey-syria-russia-deciphering-attack-on-turkish-troops.html>.

τρομοκρατικές οργανώσεις». ⁵⁶ Η θέση αυτή αρχικά επιδιώκει να κατευνάσει την Τουρκία, ενώ εν συνεχεία αναμένει την Άγκυρα και τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις να αντιμετωπίσουν τις τοπικές τζικαντιστικές οργανώσεις στο Ιντλίμπ. Με τον τρόπο αυτό αποδυναμώνει την Τουρκία, καθιστώντας την υπεύθυνη για ένα ευαίσθητο ζήτημα ασφάλειας για την Ευρώπη, ενώ παράλληλα συνεχίζει να εφαρμόζει την στρατηγική της δημιουργίας τριβών μεταξύ Άγκυρας και Δύσης. Στην περίπτωση που η Άγκυρα κατορθώσει να εξουδετερώσει τις τζικαντιστικές οργανώσεις της περιοχής, η Μόσχα θα έχει άρει ακόμη ένα εμπόδιο μπροστά από την Συριακή κυβέρνηση, προκειμένου αυτή να ανακαταλάβει την περιοχή. Ωστόσο, το ζήτημα αυτό θα κριθεί και στο πλαίσιο τόσο των γενικότερων περιφερειακών συσχετισμών όσο και των ειδικών σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας.

Ενδιαφέρον προς εξέταση εμφανίζει και η ανθρωπιστική και αναπτυξιακή πολιτική της Άγκυρας στα εδάφη τα οποία κατέχει στη βορειοανατολική Συρία. Σύμφωνα με δημοσίευμα του τουρκικού Τύπου, η Άγκυρα ολοκλήρωσε εντός του 2020 περισσότερα από 400 ανθρωπιστικά εγχειρήματα στη βόρεια Συρία. ⁵⁷ Παράλληλα, εκπαιδευτικά ιδρύματα στην περιοχή καθώς και πρωτοβουλίες επανένταξης κρατουμένων της Συρίας κάνουν φανερούς τους μακροπρόθεσμους στόχους της Τουρκίας στην περιοχή. ⁵⁸ Συγκεκριμένα, το Πανεπιστήμιο των Επιστημών Υγείας της Κωνσταντινούπολης άνοιξε παράρτημα στη συριακή επαρχία Αλ-Ράι. ⁵⁹ Επιπρόσθετα, έλαβαν χώρα πρωτοβουλίες διδασκαλίας

⁵⁶ Kirill Semenov, “Does ‘Syrian trio’ of Russia, Iran and Turkey have a future?”, *Al-Monitor*, 19 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2021/02/russia-syria-trio-turkey-iran-astana-talks-future-assad.html>.

⁵⁷ Muslum Etgu, “Turkey completes 400+ aid projects in N. Syria in 2020”, *Anadolu Agency*, 29 Ιανουαρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkey-completes-400-aid-projects-in-n-syria-in-2020/2127560>.

⁵⁸ *Daily Sabah*, “Shoe-making, tailoring workshop established in Syria’s north”, 3 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/shoe-making-tailoring-workshop-established-in-syrias-north/news>.

⁵⁹ Fehim Tastekin, “Understanding Turkey's vision of medical schools for small Syrian town”, *Al-Monitor*, 12 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2021/02/turkey-syria-new-turkish-school-sign-of-further-entrenchment.html>.

θησκευτικών και της τουρκικής γλώσσας στις ίδιες περιοχές.⁶⁰ Η πολιτική αυτή της Άγκυρας στα υπό κατοχή εδάφη της βόρειας Συρίας σχετίζεται με την προσπάθεια δημιουργίας δημόσιων αγαθών. Η τακτική αυτή έχει διπλό στόχο. Αρχικά, η αύξηση της τοπικής αποδοχής και δημοτικότητας των ακολουθούμενων πολιτικών, με απώτερο στόχο τη νομιμοποίηση της υφιστάμενης κατοχής. Ο δεύτερος στόχος σχετίζεται με τους δρώντες της διεθνούς κοινότητας, στους οποίους παρουσιάζεται η Άγκυρα υπό το μανδύα του δρώντος καλών προθέσεων που παρέχει ανθρωπιστική βοήθεια, υποστηρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα, και προωθεί την ανάπτυξη, κρύβοντας επιμελώς το γεγονός πως κατέχει παράνομα διεθνώς αναγνωρισμένα εδάφη ενός τρίτου κράτους. Βέβαια, παρόμοια στρατηγική ακολουθεί και η Μόσχα στη Συριακή επικράτεια, με τη δικαιολογία της όσο το δυνατόν ταχύτερης ανάκαμψης του συριακού καθεστώτος.

1.3.1.2. Σχέσεις Τουρκίας-Ιράκ

1.3.1.2.1. Επίσκεψη Ακάρ στη Βαγδάτη και την Αρμπίλ

Την περίοδο 18-20 Ιανουαρίου 2021 Τούρκος υπουργός Εθνικής Αμύνης, Χουλουσί Ακάρ, πραγματοποίησε ξαφνική επίσκεψη στο Ιράκ. Συγκεκριμένα επισκέφτηκε τη Βαγδάτη, την πρωτεύουσα της χώρας, και την Αρμπίλ, την έδρα της Κουρδικής Αυτόνομης Περιοχής (Κ.Α.Π.) στο βόρειο Ιράκ. Τον Τούρκο υπουργό συνόδεψε στην περιοδεία του και ο Αρχηγός του Τουρκικού Γενικού Επιτελείου, Στρατηγός Γιασάρ Γκιουλέρ.

Στην Αρμπίλ οι Ακάρ και Γκιουλέρ συναντήθηκαν αρχικά με τον πρώην Πρόεδρο της Κ.Α.Π. Μασούντ Μπαρζανί. Σύμφωνα με τις ανακοινώσεις που έγιναν από το γραφείο του Μπαρζανί, ο Ακάρ εξέφρασε την προσοχή που δείχνει η Τουρκία στις σχέσεις της με το Ιράκ και την Αρμπίλ, τη σημασία που δίνει στη σταθερότητα της περιοχής για την οικονομική ανάπτυξή της, καθώς και την ανάγκη της επίλυσης των προβλημάτων μεταξύ Βαγδάτης και Αρμπίλ μέσω

⁶⁰ Rauf Maltas, "Turkey gives language, religious education in N.Syria", *Anadolu Agency*, 9 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkey-gives-language-religious-education-in-nsyria/2138193>.

διαλόγου⁶¹. Στη συνέχεια συναντήθηκαν με τον Πρόεδρο της Κ.Α.Π. Νετσιρβάν Μπαρζανί. Σύμφωνα με τον τουρκικό Τύπο ο Ακάρ φαίνεται να τόνισε την ανάγκη τήρησης της Συμφωνίας της Σίντζαρ μεταξύ Βαγδάτης και Αρμπίλ του Οκτωβρίου του 2020, καθώς και την επιθυμία της Τουρκίας για ανάπτυξη της συνεργασίας με την Κ.Α.Π., προκειμένου να περιοριστεί η δράση του Ε.Κ.Κ. από κοινού στην περιοχή⁶². Πριν την αποχώρησή τους, οι τούρκοι αξιωματούχοι συναντήθηκαν και με εκπροσώπους Τουρκομάνων, νομαδικό τουρανικό φύλο με το οποίο η Άγκυρα έχει πολύ στενές σχέσεις, στα γραφεία του *Τουρκομανικού Μετώπου* του βορείου Ιράκ στην Αρμπίλ⁶³.

Της επίσκεψης των Ακάρ και Γκιουλέρ στην Αρμπίλ είχε προηγηθεί η δήλωση του εκπροσώπου Τύπου του κυβερνώντος Κ.Δ.Α. Ομέρ Τσελίκ, ο οποίος τόνιζε ότι η Άγκυρα ήταν έτοιμη να στηρίξει μια επιχείρηση της Βαγδάτης στη Σίντζαρ, βορειοδυτικά, κοντά στα σύνορα με τη Συρία⁶⁴. Σύμφωνα με τον τουρκικό Τύπο, στις συναντήσεις των Ακάρ και Γκιουλέρ, συζητήθηκε όχι μόνο το θέμα της Σίντζαρ, αλλά και βάσεις των Κούρδων αγωνιστών του Ε.Κ.Κ. στην πόλη Μαχμούρ, νοτίως της Αρμπίλ.⁶⁵

Η Κ.Α.Π. αποτελεί μια σημαντική πολιτική οντότητα της Μέσης Ανατολής με την οποία η Τουρκία ομαλοποίησε τις σχέσεις της από τα μέσα του 2008. Έκτοτε διατηρούν ομαλές και συνεργατικές σχέσεις με σύντομες περιόδους εντάσεων, όπως εκείνη του δημοψηφίσματος για την ανεξαρτησία της Κ.Α.Π. από το Ιράκ το Σεπτέμβριο του 2017. Η Άγκυρα επιχειρεί να ασκήσει πιέσεις στην

⁶¹ *Ahval*, “Mesud Barzani, Hulusi Akar ile görüştü”, 19 Ιανουαρίου 2021, <https://ahvalnews.com/tr/irak-kurdistan-bolge/mesud-barzani-hulusi-akar-ile-gorustu>

⁶² *Karar*, “Bakan Akar, Barzani ile görüştü: PKK’ya karşı beraber durmalıyız”, 19 Ιανουαρίου 2021, <https://www.karar.com/bakan-akar-barzani-ile-gorustu-pkkya-karsisinde-beraber-durmaliyiz-1602125>

⁶³ Υπουργείο Εθνικής Αμύνης της Τουρκίας, “Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Irak’ta Türkmenler’le buluştu”, 19 Ιανουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1912021-41037>

⁶⁴ *DHA*, “Sözcü Çelik: Verilen bir kodla herkesin aşısı kendisine yapılacak”, 14 Ιανουαρίου 2021, <https://www.dha.com.tr/politika/sozcu-celik-verilen-bir-kodla-herkesin-asisi-kendisine-yapilacak/haber-1807425>

⁶⁵ *Aydınlık*, “Hulusi Akar ve Yaşar Güler Bağdat’ta: Masada Sincar var”, 19 Ιανουαρίου 2021, <https://aydinlik.com.tr/hulusi-akar-ve-yasar-guler-bagdat-ta-masada-sincar-var-229749#1>

κουρδική ηγεσία της Κ.Α.Π. προκειμένου να την προσεταιριστεί στην προσπάθεια που διεξάγει να αντιμετωπίσει το κουρδικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα στην Τουρκία. Η προσπάθεια της Άγκυρας επικεντρώνεται στην όξυνση των ιδεολογικών και στρατηγικών διαφορών μεταξύ του Ε.Κ.Κ. και της κουρδικής περιφερειακής κυβέρνησης του Μπαρζανί, η οποία έχει συντηρητικό προσανατολισμό. Το Ε.Κ.Κ. φαίνεται να διαθέτει αρκετές στρατιωτικές βάσεις στο βόρειο Ιράκ, στην περιφέρεια της ζώνης ελέγχου και δράσης της Αρμπίλ, όπου εκπαιδεύονται Κούρδοι αγωνιστές και τα οποία λειτουργούν ως ορμητήρια επιχειρήσεων πέραν της ιρακινής επικράτειας. Η δράση του Ε.Κ.Κ. στο βόρειο Ιράκ, όσο κι αν συμβαίνει κάτω από τον έλεγχο και εποπτεία της Κ.Α.Π., μπορεί να ερμηνευθεί και ως ένας περιορισμός της εξουσίας της Κ.Α.Π. που μελλοντικά μπορεί να διογκωθεί. Έτσι, οι Ακάρ και Γκιουλέρ, συναντήθηκαν με τους αξιωματούχους τόσο της ιρακινής κυβέρνησης όσο και εκείνης της Κ.Α.Π., προκειμένου να συζητήσουν θέματα ασφάλειας και συνεργασίας, προκειμένου να στενέψουν ακόμη περισσότερο τον κλοιό γύρω από το Ε.Κ.Κ. στο βόρειο Ιράκ. Ο Ακάρ στις δηλώσεις του δεν δίστασε να υπονοήσει ότι οι επαφές στο Ιράκ θα φανούν το προσεχές διάστημα στο πεδίο⁶⁶. Πράγματι η τουρκική επέμβαση στην περιοχή Γκάρα, δεν άργησε να πραγματοποιηθεί λίγες εβδομάδες μετά.

1.3.1.2.2. Στρατιωτική επιχείρηση στο βόρειο Ιράκ

Από τις 10 έως τις 14 Φεβρουαρίου οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις πραγματοποίησαν την επιχείρηση «Claw-Eagle 2» στα βόρεια της ιρακινής επικράτειας. Ο σκοπός ήταν διττός και σχετιζόταν κατ' αρχάς με την εξουδετέρωση των Κούρδων αγωνιστών της περιοχής, παράλληλα με την απελευθέρωση Τούρκων που είχαν αιχμαλωτιστεί και βρίσκονται όμηροι των Κουρδικών δυνάμεων του

⁶⁶ Υπουργείο Εθνικής Αμύνης της Τουρκίας, “Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar : “Türkiye-Irak, Türkiye-Erbil arasındaki iş birliği, terörle mücadelede çok önemli gelişmelere sebep olabilecek”, 20 Ιανουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2012021-14568>

Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (Ε.Κ.Κ./Ρ.Κ.Κ.) και του ΚΣΚ.⁶⁷ Σύμφωνα με το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης της χώρας, η επιχείρηση στέφθηκε με επιτυχία. Ωστόσο, έγινε γνωστό ότι οι απώλειες της Άγκυρας ανήλθαν σε τρεις νεκρούς στρατιώτες και ισάριθμους τραυματίες. Οι απώλειες των Κούρδων αγωνιστές ήταν πολλαπλάσιες: 48 εξουδετερώθηκαν και 2 συνελήφθησαν ζωντανοί. Ως προς τους ομήρους, και οι 13 βρέθηκαν νεκροί. Σχετικά με το θάνατο των ομήρων η τουρκική εκδοχή υποστηρίζει πως εκτελέστηκαν από τους Κούρδους, ενώ μία από τις κουρδικές εκδοχές αναφέρει πως οι αεροπορικές επιθέσεις της Τουρκίας ήταν υπαίτιες για το θάνατο των αιχμαλώτων.⁶⁸

Όποια και να είναι η πραγματικότητα σχετικά με το θάνατο των ομήρων, γεγονός αποτελεί πως η Άγκυρα έχει ήδη δημιουργήσει ένα αφήγημα εκδίκησης, το οποίο της προσφέρει περαιτέρω νομιμοποίηση για επιπρόσθετες επιχειρήσεις στο βόρειο Ιράκ. Το μόνο τουρκικό κόμμα το οποίο άσκησε κριτική στην κυβέρνηση ήταν το κεμαλιστικό-εθνικιστικό Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, με τον ηγέτη του Κεμάλ Κιλιτνιάρογλου να θεωρεί υπαίτιο για το χαμό των ομήρων τον Πρόεδρο Έρντογαν.⁶⁹ Παράλληλα, ο Έρντογαν εργαλειοποίησε το θάνατο των αιχμαλώτων, κατηγορώντας τις Η.Π.Α. για υποστήριξη του κουρδικού παράγοντα, επωφελούμενος από τη διάσταση που έχει λάβει η είδηση.⁷⁰

Ως προς τη στρατιωτική επιχείρηση αξίζει να αναφερθεί πως είχε προηγηθεί από τα μέσα του Ιουνίου 2020 έως και τις αρχές Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους μια

⁶⁷ Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar’dan ‘Pençe Kartal-2’ Açıklaması: ‘Son Derece Özel ve Kritik Bir Harekât İcra Edildi’”, 14 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1422021-74661>.

⁶⁸ Euronews, “Kuzey Irak'ta 13 Türkün öldürülmesiyle ilgili neler biliniyor?”, 18 Φεβρουαρίου 2021, <https://tr.euronews.com/2021/02/14/kuzey-irak-ta-13-turkun-oldurulmesiyle-ilgili-neler-biliniyor>.

⁶⁹ Amberin Zaman, “Turkish opposition blames Erdogan for Turks killed in Iraq”, *Al-Monitor*, 16 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2021/02/turkey-opposition-chp-kilicdaroglu-blame-erdogan-pkk-iraq.html>.

⁷⁰ Suzan Fraser, “Turkey accuses US of backing PKK after Turks killed in Iraq”, *Associated Press*, 15 Φεβρουαρίου 2021, <https://apnews.com/article/turkey-middle-east-recep-tayyip-erdogan-syria-iraq-b8821c586cc6b7a20162c8694d781d92>.

παρόμοια επέμβαση, με έμμεση συνεργασία του Ιράν.⁷¹ Σκοπός των επεμβάσεων είναι η αποδυνάμωση και εξουδετέρωση του κουρδικού παράγοντα που έχει υποχωρήσει στις περιοχές αυτές. Η πρόσφατη επιχείρηση, ωστόσο, ήταν εμφανώς λιγότερο καλά οργανωμένη και συντονίστηκε μονάχα σε συνεργασία με την ιρακινή κυβέρνηση. Δεν παρατηρήθηκε ιρανική υποστήριξη στο επιχειρησιακό επίπεδο, ενώ η Τεχεράνη τόνισε την εναντίωσή της σε παρεμβάσεις τρίτων κρατών στο Ιρακινό έδαφος⁷². Η απουσία περιφερειακής συναίνεσης για την τουρκική επιχείρηση οδήγησε μεγάλο μέρος του διεθνούς Τύπου να αναφερθεί στην επιχείρηση αυτή ως αποτυχημένη.⁷³ Ας σημειωθεί ότι η εν λόγω επιχείρηση ήταν πολύ μικρότερη σε σύγκριση με την προηγούμενη.⁷⁴ Ένας από τους παράγοντες που οδηγεί σε εσπευσμένο τερματισμό μιας επιχείρησης συνήθως είναι το αυξημένο κόστος. Στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται ότι το εν λόγω κόστος προκλήθηκε είτε στο επιχειρησιακό επίπεδο από την αμυνόμενη πλευρά, τους Κούρδους αγωνιστές και την σθεναρή αντίστασή τους, είτε στο διπλωματικό επίπεδο από περιφερειακές και μεγάλες δυνάμεις. Οι δηλώσεις του υπουργού Εθνικής Αμύνης της χώρας είναι χαρακτηριστικές: «Η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε από το ηρωικό προσωπικό μας, τις ένοπλες δυνάμεις μας, υπό εξαιρετικά δυσχερείς συνθήκες, με τρόπο που δεν μπορεί να πράξει το κάθε κράτος».⁷⁵

Η επιχείρηση αυτή της Τουρκίας εκτός από το ότι δύναται να δεχθεί κριτική, κάνει εμφανές το γεγονός πως οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας δεν είναι

⁷¹ Bethan McKernan, “Turkey launches major attack on Kurdish militants in Iraq”, *The Guardian*, 17 Ιουνίου 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/17/turkey-launches-major-attack-on-kurdish-militants-in-iraq>.

⁷² Menekse Tokyay, “Turkey, Iran at odds over operations on Iraqi soil”, *Arab News*, 28 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.arabnews.com/node/1817491/middle-east>.

⁷³ *The Arab Weekly*, “Turkish operation to rescue intelligence operatives in Iraq ends in catastrophic failure”, 15 Φεβρουαρίου 2021, <https://the arabweekly.com/turkish-operation-rescue-intelligence-operatives-iraq-ends-catastrophic-failure>.

⁷⁴ Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Gara Bölgesindeki Terör Hedeflerine Pençe Kartal-2 Harekâtı Düzenlendi”, 10 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1022021-65402>.

⁷⁵ Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, Pençe Kartal-2 Harekâtı İle İlgili TBMM Genel Kurulunda Konuştu”, 16 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1622021-84650>.

άτρωτες στο βόρειο Ιράκ και η δυνατότητα επίτευξης των σκοπών τους με στρατιωτικά μέσα και προβολή ισχύος δεν είναι απεριορίστη. Παρά ταύτα μπορεί κανείς να αναμένει πως η Άγκυρα θα επαναλάβει μελλοντικά παρόμοιες επιχειρήσεις, καθώς η εξουδετέρωση του κουρδικού παράγοντα αποτελεί στόχο ζωτικής σημασίας για τα εθνικά της συμφέροντα.

1.3.1.3. Σχέσεις με αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου

Με την έναρξη του νέου έτους ξεκίνησε σταδιακά και ο τερματισμός της καταριανής διπλωματικής κρίσης, η οποία είχε ξεκινήσει τον Ιούνιο του 2017. Στις 4 Ιανουαρίου άρθηκαν οι ναυτικοί και αεροπορικοί αποκλεισμοί μεταξύ Κατάρ και Σαουδικής Αραβίας⁷⁶, ενώ μια ημέρα μετά τη συμφωνία αυτή έλαβε χώρα και η Σύνοδος Κορυφής του *Συμβουλίου Συνεργασίας των Αραβικών Χωρών του Περσικού Κόλπου*, όπου με τη Διακήρυξη της Αλ-Ούλα τερματίστηκε και επισήμως η κρίση.⁷⁷ Από την ομαλοποίηση αυτή έσπευσε να ωφεληθεί και η Τουρκία, ο υπουργός Εξωτερικών της οποίας, στα μέσα περίπου του Φεβρουαρίου, πραγματοποίησε μια σειρά από επισκέψεις στις χώρες του κόλπου.

Ο Τσαβούσογλου από τις 9 έως και τις 11 Φεβρουαρίου περιόδευσε στο Κουβέιτ, το Ομάν, καθώς και το Κατάρ. Στο πρώτο συζητήθηκαν ζητήματα δημόσιας υγείας, θέματα πολιτισμού, εκπαίδευσης και άμυνας, ενώ στο δεύτερο έγινε αναφορά σε θέματα διμερούς εμπορίου και συνεργασίας στο πεδίο των αμυντικών βιομηχανιών.⁷⁸ Ο Τσαβούσογλου είχε συναντήσεις υψηλού επιπέδου

⁷⁶ Mostafa Salem and Hande Atay Alam, “Saudi Arabia and Qatar agree to reopen airspace and maritime borders”, *Cable News Network*, 5 Ιανουαρίου 2021, <https://edition.cnn.com/2021/01/04/world/qatar-and-saudi-arabia-reopen-airspace-intl/index.html>.

⁷⁷ Tuqa Khalid, “Full transcript of AlUla GCC Summit Declaration: Bolstering Gulf unity”, *Al Arabiya English*, 6 Ιανουαρίου 2021, <https://english.alarabiya.net/News/gulf/2021/01/06/Full-transcript-of-AlUla-GCC-Summit-Declaration-Bolstering-Gulf-unity>.

⁷⁸ *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Kuwait”, 9 Φεβρουαρίου 2021, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kuveyt-i-ziyareti-9-2-2021.en.mfa>. Βλέπε επίσης, *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Oman”, 10 Φεβρουαρίου 2021, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-umman-i-ziyareti-10-2-2021.en.mfa> και *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Visit of Foreign

και στις τρεις χώρες. Ωστόσο, ενδιαφέρον παρουσιάζει η απουσία της Σαουδικής Αραβίας από τη λίστα των χωρών που επισκέφτηκε. Παρατηρητές και αναλυτές υποστηρίζουν πως το Ριάντ, έχει ακόμη ορισμένα ζητήματα τα οποία επιθυμεί να διαπραγματευτεί με την Άγκυρα.⁷⁹ Το ανεπίσημο μποϋκοτάζ τουρκικών προϊόντων από τη Σαουδική Αραβία δεν έχει λάβει ακόμη τέλος και επιφέρει σημαντικές οικονομικές απώλειες στην Άγκυρα⁸⁰, ενώ γνωστά είναι τα προβλήματα που είχε δημιουργήσει στην ηγεσία της Σ. Αραβίας η αποκάλυψη της δολοφονίας του Κασόγκι στο προξενείο της στην Κωνσταντινούπολη.

Η προσπάθεια της Τουρκίας να επωφεληθεί από την επαναπροσέγγιση των κρατών του Κόλπου, γίνεται κατανοητή υπό δύο αλληλένδετα πρίσματα: τα οικονομικά και διπλωματικά συμφέροντα. Η επιδείνωση της οικονομίας στη χώρα, καθώς και οι τριβές στις οικονομικές της σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία έχουν αρχίσει και δημιουργούν σημαντικό ρίσκο τόσο σε ζητήματα εσωτερικής νομιμοποίησης του καθεστώτος, όσο και σε θέματα προβολής ισχύος και διατήρησης κοστοβόρων στρατιωτικών επιχειρήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η ομαλοποίηση των σχέσεων του Κατάρ με τις υπόλοιπες χώρες παρουσιάστηκε ως μια ευκαιρία αποκατάστασης των περιφερειακών σχέσεων και ταυτόχρονα ενίσχυσης του οικονομικού δείκτη ισχύος της χώρας.

Παράλληλα, στο διπλωματικό πεδίο η Άγκυρα αναζητά συμμάχους τόσο για την αύξηση των πωλήσεών της σε αμυντικούς εξοπλισμούς, όσο και για την εξισορρόπηση διπλωματικών πρωτοβουλιών στην Ανατολική Μεσόγειο που την απομονώνουν. Οι άξονες Ελλάδα-Ισραήλ-Κύπρου, καθώς και εκείνος που συμπεριλαμβάνει την Αίγυπτο, δίχως όμως τη συμμετοχή του Ισραήλ, απομονώνουν την Τουρκία και καθίστανται απειλητικές στους υπολογισμούς της Άγκυρας. Ειδικότερα η πρωτοβουλία του *Φόρουμ Φιλία* η οποία έλαβε χώρα στις

Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Qatar”, 11 Φεβρουαρίου 2021, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-katar-i-ziyareti-11-2-2021.en.mfa>.

⁷⁹ *The Arab Weekly*, “Turkey takes advantage of the climate of reconciliation to promote economic interests in the Gulf”, 11 Φεβρουαρίου 2021, <https://thearabweekly.com/turkey-takes-advantage-climate-reconciliation-promote-economic-interests-gulf>.

⁸⁰ *Daily Sabah*, “Boycott-hit Turkish exports to Saudi Arabia drop 92% in January”, 4 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/economy/boycott-hit-turkish-exports-to-saudi-arabia-drop-92-in-january>.

11 Ιανουαρίου 2021 στην Αθήνα, κάνει σαφές στην Άγκυρα πως η διπλωματική της απομόνωση σε περιφέρειες ζωτικής σημασίας για εκείνη, επιφέρει υψηλό ρίσκο. Η συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών της Αιγύπτου, Γαλλίας, Ελλάδος, Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, Κύπρου, Μπαχρέιν, καθώς και Σαουδικής Αραβίας, είχε ως αποτέλεσμα την Κοινή Δήλωση του «Φόρουμ Φιλίας», στην οποία οι κοινές αρχές όπως εκφράζονται κάνουν φανερό πως ένας από τους βασικούς παρονομαστές της πρωτοβουλίας αποτελεί η στάση της Τουρκίας.⁸¹ Η τουρκική αντίδραση στο «Φόρουμ Φιλία» ήταν άμεση και επιθετική, στάση η οποία αποδεικνύει τη νευρικότητα και υποψία που διακατέχει την Άγκυρα. Συγκεκριμένα αναφέρει πως κανένα «Φόρουμ» δε δύναται να μην εμπεριέχει την Τουρκία, τη χώρα κλειδί της περιοχής. Τονίστηκε επίσης από την τουρκική πλευρά πως με βάση τις δηλώσεις του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών στην κοινή συνέντευξη Τύπου, η πρωτοβουλία αυτή, αποτελεί προσπάθεια δημιουργίας μιας συμμαχίας βασισμένης στην έχθρα έναντι της Τουρκίας, παρά στη φιλία.⁸²

Η επιθυμία των κρατών του κόλπου να συμμετάσχουν στο «Φόρουμ Φιλίας», καθώς και η συνέχιση του ανεπίσημου μποϊκοτάζ της Σαουδικής Αραβίας προς την Τουρκία, κάνουν σαφές πως οι σχέσεις Άγκυρας και αραβικών κρατών του Περσικού Κόλπου έχουν έρθει σε σημαντική ρήξη. Η όποια ομαλοποίηση στις σχέσεις Άγκυρας–Ριάντ δύσκολα φαίνεται ότι θα επαναφέρει τη συνεργασία στο προ-κρίσεως επίπεδο.

1.3.1.4. Σχέσεις με την προσωρινή κυβέρνηση της Λιβύης

Στις 5 Φεβρουαρίου συνήλθε στη Γενεύη, υπό την επίβλεψη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), το *Λιβυκό Φόρουμ Πολιτικού Διαλόγου* (Libyan Political Dialogue Forum – LPDF) με τη συμμετοχή 75 εκπροσώπων, εκ των οποίων οι 49

⁸¹ *Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Κοινή δήλωση του «Φόρουμ Φιλίας»”, 11 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseis-omilies/koine-delose-tou-phoroum-philias-athena-11022021.html>.

⁸² *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy, in Response to a Question Regarding the “Philia (Friendship) Forum” Held in Athens on 11 February”, 11 Φεβρουαρίου 2021, <http://www.mfa.gov.tr/sc-6-yunanistan-misir-fransa-suudi-arabistan-bae-bahreyn-ve-gkry-db-katilimiyla-duzenlenen-dostluk-forumu-hk-sc.en.mfa>.

είχαν επιλεγεί από τον Ο.Η.Ε. και οι 36 από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Το Λιβυκό Φόρουμ προχώρησε στην ψηφοφορία για την ανάδειξη μιας προσωρινής κυβέρνησης, η οποία θα οδηγήσει τη χώρα κατά τη μεταβατική μεταπολεμική περίοδο μέχρι τη διεξαγωγή των εθνικών εκλογών στις 24 Δεκεμβρίου 2021.

Με 39 ψήφους εκ των συνολικά 70 ψήφων⁸³ έναντι 34 της λίστας των Fathi Bashagha από τη δυτική Λιβύη και Aguila Saleh από την ανατολική Λιβύη, την ψηφοφορία κέρδισε η λίστα υποψηφίων των Mohamed al-Menfi, από την ανατολική Λιβύη, και Abdul Hamid Dbeibah από την δυτική Λιβύη. Αυτό είχε ως συνέπεια την ανάδειξη μιας προσωρινής κυβερνητικής αρχής, με τον πρώτο να αναλαμβάνει καθήκοντα προσωρινού Προέδρου και επικεφαλής του τριμελούς Προεδρικού Συμβουλίου και τον δεύτερο να εκλέγεται στη θέση του προσωρινού Πρωθυπουργού. Το Προεδρικό Συμβούλιο συμπληρώνεται από τους Musa al-Koni και Abdullah al-Lafi. Στις λίστες των υποψηφίων υπήρχαν αναμειγμένοι Λίβυοι εκπρόσωποι από όλες τις αντιμαχόμενες παρατάξεις.

Η εκλογή της νέας κυβέρνησης χαιρετίστηκε από όλες τις μεγάλες δυνάμεις και τους εμπλεκόμενους δρώντες στη χώρα όπως η Τουρκία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Αίγυπτος, η Ρωσία, η Ε.Ε., οι Η.Π.Α. και το Ηνωμένο Βασίλειο. Αυτή η καθολική υποστήριξη της νέας προσωρινής λιβυκής ηγεσίας αποτελεί ενδεχομένως βάση για συγκρατημένη αισιοδοξία ως προς τη μετάβαση της χώρας σε μια σταθερή μεταπολεμική περίοδο, στοιχείο που ενισχύεται από το γεγονός πως ο Fathi Bashagha, που αρχικά παρουσιαζόταν ως ο επικρατέστερος νικητής της κληρωτίδας, συνεχάρη τους νικητές. Οι μόνες φωνές που αντιδρούν, ισχυρίζονται είτε πως ο Menfi προέρχεται από τη δυτική Λιβύη και δεν εκπροσωπεί το ανατολικό τμήμα της χώρας και των πολιτών της, είτε πως η

⁸³ Τα υπόλοιπα μέλη του Φόρουμ λειτούργησαν ως τεχνοκράτες για τη διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της διαδικασίας. Wintour Patrick, "Libyan delegation heads to Geneva to pick interim prime minister", *The Guardian*, 31 Ιανουαρίου 2021. <https://www.theguardian.com/world/2021/jan/31/libyan-delegation-heads-to-geneva-pick-interim-prime-minister>

συνολική διαδικασία επιβάλλεται από τα Ηνωμένα Έθνη και δεν αντικατοπτρίζει τις πραγματικές διαθέσεις των κατοίκων της Λιβύης.⁸⁴

Η αντίδραση της Άγκυρας σε αυτές τις εξελίξεις ήταν άμεση. Το υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας με ανακοίνωση του την ίδια ημέρα χαιρέτισε την ανάδειξη της νέας προσωρινής ηγεσίας της Λιβύης, συνεχίζοντας να εκφράζει τη σχέση της με τους πολίτες της Λιβύης με όρους αδελφικούς.⁸⁵ Ο Ρ.Τ. Έρντογαν είχε τηλεφωνική συνομιλία με τους Menfi και Dbeibah για να τους συγχαρεί. Αδελφικοί όροι, όμως, υιοθετούνται και από τη νέα ηγεσία της Λιβύης. Στις 7 Φεβρουαρίου ο προσωρινός Πρωθυπουργός, Dbeibah δίνει την πρώτη του συνέντευξη ως πρωθυπουργός στο τουρκικό Πρακτορείο Ανατολή. Σε αυτή τη συνέντευξη δηλώνει πως «η Τουρκία είναι σύμμαχος, φίλος και αδελφικό κράτος, με μεγάλες δυνατότητες να βοηθήσει τους Λίβυους στο να πετύχουν τους στόχους τους» και πως η Τουρκία ήταν «η μόνη χώρα που οι Λίβυοι μπορούσαν να ταξιδέψουν ελεύθερα κατά τη διάρκεια του πολέμου» και που «δεν έκλεισε την πρεσβεία της στην Τρίπολη».⁸⁶

Η Άγκυρα φαίνεται πως ευνοείται από τις τρέχουσες εξελίξεις. Η νέα προσωρινή κυβέρνηση της Λιβύης δείχνει διατεθειμένη να συνεχίσει τη συνεργασία της με την Τουρκία, της οποίας η Εθνοσυνέλευση είχε εγκρίνει το Δεκέμβριο του 2020 νομοσχέδιο που δίνει παράταση 18 μηνών για την παραμονή των τουρκικών στρατευμάτων στη Λιβύη.⁸⁷ Η ισχυρή παρουσία μελών της απελθούσας Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης (GNA), που έχαιρε της υποστήριξης της Τουρκίας, στη νέα ηγεσία, συναινεί προς τη συνέχιση της

⁸⁴ Reuters, “New Libya interim government agreed in U.N. talks”, 6 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/uk-libya-security-un-idUSKBN2A60BI>

⁸⁵ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, “No: 48, 5 February 2021, Press Release Regarding the Designation of the New Presidency Council and Prime Minister by the Libyan Political Dialogue Forum”, 5 Φεβρουαρίου 2021. http://www.mfa.gov.tr/no_48_libya-siyasi-dialog-forumu-nun-yeni-baskanlik-konseyi-ve-basbakani-belirlemesi-hk.en.mfa

⁸⁶ Πρακτορείο Anadolu, “Exclusive: Turkey ‘friend and ally’ to Libya: Interim PM”, 7 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/africa/exclusive-turkey-friend-and-ally-to-libya-interim-pm/2136812>

⁸⁷ Πρακτορείο Anadolu, “Turkish parliament approves Libya troops motion”, 22 Δεκεμβρίου 2020. <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkish-parliament-approves-libya-troops-motion/2085512>

τουρκολιβυκής συνεργασίας, καθώς ο Dbeibah προέρχεται από τη δυτική Λιβύη, ενώ ο Manfi είναι ο πρώην πρέσβης της Τρίπολης στην Αθήνα, ο οποίος το 2019 είχε απελαθεί από την Ελλάδα μετά την υπογραφή του παράνομου τουρκολιβυκού μνημονίου. Η διατήρηση μιας φιλικά προσκείμενης προς την Άγκυρα ηγεσίας στη Λιβύη, προσφέρει στην Τουρκία πολλαπλά οφέλη. Καταρχάς, της δίνει τη δυνατότητα να διατηρεί «ζωντανά» τα δύο τουρκολιβυκά μνημόνια, όπου το πρώτο οριοθετεί δήθεν κοινά σύνορα των Α.Ο.Ζ. τους και αμφισβητεί τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, ενώ το δεύτερο νομιμοποιεί την παρουσία των τουρκικών στρατευμάτων στη χώρα με πρόσχημα την εκπαίδευση των λιβυκών ενόπλων δυνάμεων. Σύμφωνα με τον τουρκικό φιλοκυβερνητικό Τύπο, η νέα ηγεσία της Λιβύης φαίνεται να έχει δεσμευτεί στην τήρησή τους.⁸⁸ Η προοπτική μιας ενοποιημένης Λιβύης ενταγμένης στην τουρκική σφαίρα επιρροής δύναται να απειλήσει τα συμφέροντα τόσο της Ελλάδας και της Κύπρου, όσο και της Αιγύπτου, ανταγωνίστριας δύναμης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και στον εμφύλιο της Λιβύης, όπου υποστήριζε την παράταξη του Στρατηγού Khalifa Haftar στο ανατολικό τμήμα της χώρας. Επιπρόσθετα, μια φιλική κυβέρνηση για την Άγκυρα θα της παρέχει τη δυνατότητα να επεκτείνει τις οικονομικές δραστηριότητες στη χώρα σε κεντρικούς τομείς όπως οι μεταφορές και η ενέργεια.

Η νέα λιβυκή ηγεσία περικλείεται από αισιοδοξία, αλλά αυτή δεν μπορεί παρά μόνο συγκρατημένη να είναι στην παρούσα φάση. Η δυσπιστία μεταξύ των αντίπαλων παρατάξεων δεν έχει εξαλειφθεί, ενώ και ο δρόμος για την ανοικοδόμηση του κράτους και των θεσμών του αναμένεται να είναι μακρύς και δύσκολος. Σε αυτό το πλαίσιο προστίθεται και η δυσπιστία ανάμεσα στις ξένες δυνάμεις που διατηρούν συμφέροντα στη χώρα, αλλά και δημοσιεύματα περί χρηματισμού εκπροσώπων κατά τη διαδικασία της εκλογής των νέων αρχών. Αυτή η δυσπιστία ήταν εμφανής όταν έληξε η τρίμηνη προθεσμία για την αποχώρηση των ξένων στρατιωτικών δυνάμεων από τη χώρα και αγνοήθηκε, παρά τις

⁸⁸ *Daily Sabah*, “Libya to keep 'distinguished ties' with Turkey, Interim PM says”, 26 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/libya-to-keep-distinguished-ties-with-turkey-interim-pm-says>

εκκλήσεις των Η.Π.Α.⁸⁹. Οι εμπλεκόμενες πλευρές έχουν εισέλθει σε ένα παίγνιο δειλίας (chicken game) όπου ενδεχόμενη αποχώρηση των στρατευμάτων ισούται με ίδια απώλεια και όφελος για τους υπόλοιπους. Η τουρκική ηγεσία το γνωρίζει καλά και αυτό αποτυπώνεται από τις δηλώσεις του Τούρκου Προέδρου πως η Τουρκία θα αποχωρήσει μόνο στο ενδεχόμενο που αποχωρήσουν και οι άλλες ξένες δυνάμεις από τη Λιβύη⁹⁰.

1.3.1.5. Σχέσεις με το Ισραήλ

Στις 11 Ιανουαρίου 2021 ο Ισραηλινός πρωθυπουργός Μπέντζαμιν Νετανιάχου, μέσω ανάρτησής του στο *Twitter*, ενέκρινε την κατασκευή 800 μονάδων στέγασης στη Δυτική Όχθη⁹¹. Η Άγκυρα αντέδρασε σε αυτή την απόφαση του Ισραήλ μέσω ανακοίνωσης του Υπουργείου Εξωτερικών, κατηγορώντας την κίνηση του Ισραήλ πως αποτελεί το «τελευταίο παράδειγμα παράτυπων πρακτικών που επιτάχυνε, προτού η νέα κυβέρνηση των Η.Π.Α. αναλάβει τα καθήκοντά της» και απηύθυνε έκκληση στη διεθνή κοινότητα να ασκήσει πιέσεις προς το Ισραήλ για την παύση αντίστοιχων ενεργειών και να αντιταχθεί στις δράσεις των Ισραηλινών κατά των Παλαιστινίων⁹².

Αυτή η αντίδραση της Τουρκίας ήταν αναμενόμενη, καθώς ουκ ολίγες φορές κατά το παρελθόν η κυβέρνηση Έρντογαν έχει εκφραστεί υπέρ των Παλαιστινίων και κατά του Ισραήλ, στο πλαίσιο της νεο-οθωμανικής εξωτερικής πολιτικής που ασκεί η Άγκυρα, αντιλαμβανόμενη τον εαυτό της ως προστάτη των απανταχού μουσουλμάνων.

⁸⁹ *Al Jazeera*, "US calls for withdrawal of Russian, Turkish forces from Libya", 28 Ιανουαρίου 2021. <https://www.aljazeera.com/news/2021/1/28/us-calls-for-withdrawal-of-russian-turkish-forces-from-libya>

⁹⁰ *Ναυτεμπορική*, «Έρντογαν: Θα αποχωρήσουμε από την Λιβύη αν φύγουν και οι άλλες ξένες δυνάμεις», 9 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.naftemporiki.gr/story/1690727/erntogan-tha-apoxorisoume-apo-tin-libui-an-fugoun-kai-oi-alles-ksenes-dunameis>

⁹¹ *Hurriyet Daily News*, "Turkey concerned over Israel's new settlements move", 13 Ιανουαρίου 2021. <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-concerned-over-israels-new-settlements-move-161589>

⁹² Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, "No: 14, 12 January 2021, Press Release Regarding Israel's Acceleration of Its Illegal Settlement Activities", 12 Ιανουαρίου 2021. http://www.mfa.gov.tr/no_-14_-israil-in-yasadisi-yerlesim-faaliyetlerini-hizlandirmasi-hk.en.mfa

Η τουρκική ανακοίνωση έρχεται σε μια περίοδο που Τουρκία και Ισραήλ φέρονται να πραγματοποιούν μυστικές συζητήσεις αναφορικά με το ενδεχόμενο μιας διμερούς επαναπροσέγγισης, με τον επικεφαλής της τουρκικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (M.I.T.), Χακάν Φιντάν, να έχει έρθει τουλάχιστον μία φορά σε επαφή με αξιωματούχους του Ισραήλ⁹³. Το Ισραήλ από τη μεριά του θέτει ως προϋπόθεση για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων το οριστικό κλείσιμο του γραφείου της Χαμάς στην Κωνσταντινούπολη, την οποία υποθάλπει η Τουρκία⁹⁴.

Από πλευράς Τουρκίας, η προσπάθεια επαναπροσέγγισης την τρέχουσα περίοδο γίνεται με γνώμονα 2 εξελίξεις: πρώτον, την αλλαγή στην πολιτική ηγεσία των Η.Π.Α. και την προσπάθεια που επιχειρεί η Άγκυρα να βελτιώσει την εικόνα της στα μάτια της νεοούστατης κυβέρνησης Μπάιντεν. Μια καλύτερη σχέση με το Ισραήλ θα μπορούσε να βελτιώσει ίσως την εικόνα που έχει το ισραηλινό λόμπι στις Η.Π.Α. για την Άγκυρα, εξέλιξη που κατ' επέκταση θα συνέβαλε, πιθανότατα, και στην βελτίωση της τουρκικής εικόνας στην Ουάσινγκτον, όπως είχε συμβεί κατά τη δεκαετία του 1990. Βέβαια, σε αυτή την περίοδο που η Τουρκία επιχειρεί να κρατήσει χαμηλά τους τόνους ως προς την προσέγγιση με το Ισραήλ και με τις Η.Π.Α., δεν λείπουν και οι προκλήσεις. Μετά το διορισμό των στελεχών της νέας κυβέρνησης των Η.Π.Α. μια ανάρτηση του *Πρακτορείου Ανατολή* στο twitter στις 3 Φεβρουαρίου απαριθμούσε μια λίστα με τα μέλη της κυβέρνησης Μπάιντεν με εβραϊκή καταγωγή, συνοδευόμενη και από εικόνα με την ισραηλινή σημαία.⁹⁵ Αυτή η στάση φαίνεται να είναι απόρροια μιας γενικής δυσaréσκειας στην Τουρκία αναφορικά με τη στελέχωση της κυβέρνησης Μπάιντεν και των συνεργατών της, κάτι που είναι εμφανές από την αναπαραγωγή αρνητικών δημοσιευμάτων στον τουρκικό Τύπο αναφορικά με το διορισμό στελεχών,

⁹³ Amberin Zaman, "Turkey opens secret channel to fix ties with Israel", *Al-Monitor*, 30 Νοεμβρίου 2020. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/11/turkey-ties-israel-biden-trump-s400-saudi-arabia-erdogan.html>

⁹⁴ *Ahval*, "Israel calls for closure of Hamas' Istanbul office to normalise Turkey relations", 18 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/israel/israel-calls-closure-hamas-istanbul-office-normalise-turkey-relations>

⁹⁵ *Ahval*, "Turkish state agency marks Jewish appointments to Biden administration with Israeli flag", 4 Φεβρουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-israel/turkish-state-agency-marks-jewish-appointments-biden-administration-israeli-flag>

όπως ο Brett McGurk⁹⁶, ο Άντονι Μπλίνκεν και ο Λόιντ Όστιν⁹⁷. Ένας δεύτερος άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφονται οι προσπάθειες επαναπροσέγγισης του Ισραήλ αφορούν την εμβάθυνση των σχέσεων ανάμεσα σε Ελλάδα-Κύπρο-Αίγυπτο-Ισραήλ. Αυτός ο τετραμερής άξονας, ο οποίος ενδέχεται να διευρυνθεί μετά και την αναγνώριση του Ισραήλ από τα Η.Α.Ε. τον Αύγουστο του 2020, φαίνεται πως οδηγεί την Άγκυρα στην περιφερειακή απομόνωση.

1.3.2. Σχέσεις με χώρες του Καυκάσου και συνεργασία με τη Ρωσία

1.3.2.1. Αζερμπαϊτζάν

Ύστερα από την πρόσφατη σύγκρουση στο Ορεινό Καραμπάχ, κατά την οποία οι Αζερικές ένοπλες δυνάμεις με άμεση και απροκάλυπτη υποστήριξη από την Άγκυρα κατόρθωσαν να αλλάξουν το ισοζύγιο ισχύος στην περιοχή, η Τουρκία επιχειρεί να λάβει σημαντικά ανταλλάγματα από το Μπακού. Την περίοδο Ιανουαρίου – Φεβρουαρίου τα δύο κράτη ενίσχυσαν τη συνεργασία τους σε καίριους τομείς, όπως η εκπαίδευση, η ενημέρωση, η οικονομία και το στρατιωτικό-τεχνικό πεδίο. Παράλληλα, νέα ώθηση έλαβαν και οι τριμερείς σχέσεις Αζερμπαϊτζάν – Πακιστάν – Τουρκίας μέσω της διακήρυξης του Ισλαμαμπάντ στις 13 Ιανουαρίου.

1.3.2.1.1. Η συνεργασία στα μέσα ενημέρωσης και στην εκπαίδευση

Τουρκία και Αζερμπαϊτζάν υπέγραψαν μια σειρά από συμφωνίες στις αρχές Φεβρουαρίου. Πρώτα απ' όλα υπέγραψαν Μνημόνιο Συνεργασίας στο πεδίο των μέσων ενημέρωσης.⁹⁸ Η εν λόγω συμφωνία θεωρείται ως στρατηγικού χαρακτήρα από τα ενδιαφερόμενα μέρη και έχει ως στόχο τον βέλτιστο συντονισμό μεταξύ των

⁹⁶ *Daily Sabah*, "The McGurk thorn in Turkish-American relations" 18 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/the-mcgurk-thorn-in-turkish-american-relations>

⁹⁷ Yaşar Yakış, "Turkey fears the worst as Biden team takes charge", *Ahval*, 25 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/biden-administration/turkey-fears-worst-biden-team-takes-charge>

⁹⁸ Elchin Mehdiyev, "Azerbaijan, Turkey to expand relations in media sphere", *Trend News Agency*, 1 Φεβρουαρίου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/society/3373587.html>.

αρμόδιων οργανισμών των δύο χωρών, υπεύθυνων για τις υποθέσεις των Μ.Μ.Ε..⁹⁹ Προβλέπεται η δημιουργία μιας *Κοινής Πλατφόρμας των Μέσων* (Joint Media Platform), η οποία θα συντονίζει, αφενός, τα μέτρα πρόληψης κατά της παραπληροφόρησης που αντιμετωπίζουν οι δύο χώρες σε διεθνές επίπεδο και ενημέρωσης της παγκόσμιας κοινής γνώμης, και αφετέρου, τις κοινές δράσεις στα δύο κράτη. Μολονότι ο διακηρυγμένος στόχος είναι η διμερής συνεργασία στον τομέα της επικοινωνίας στην πραγματικότητα τέθηκαν τα θεμέλια για τον έλεγχο της ενημέρωσης, που αναπόφευκτα θα οδηγήσει στη χειραγώγηση των μαζών, όπως προοιωνίζεται και από το σύνθημα «Δύο κράτη, ένα έθνος, κοινά μίντια»¹⁰⁰.

Στον τομέα της εκπαίδευσης οι δύο χώρες συμφώνησαν στη σύσταση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, υπό την αιγίδα του *Τουρκικού Οργανισμού Maarif*, στην πρωτεύουσα του Αζερμπαϊτζάν.¹⁰¹

Παράλληλα, σε ένα περισσότερο συμβολικό επίπεδο, ο αρχηγός του ακροδεξιού Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης (Κ.Ε.Δ.), Ντεβλέτ Μπαχτσελί, ανακοίνωσε σχέδιο περί ιδρύσεως ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος εννέα τάξεων, επιπέδου δημοτικού, στη Σουσί/ά του Ορεινού Καραμπάχ που κατελήφθη προσφάτως από τις αζερικές δυνάμεις.¹⁰² Μερικές ημέρες αργότερα αντιπρόσωποι της ακροδεξιάς παράταξης με εκπρόσωπο τον αντιπρόεδρο του κόμματος επισκέφτηκαν το Μπακού, όπου είχαν συναντήσεις με το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, καθώς και τον Πρόεδρο της χώρας.¹⁰³ Η κίνηση της τουρκικής άκρας δεξιάς σχετίζεται με την προσπάθεια ιδεολογικής διείσδυσής της σε μία περιοχή

⁹⁹ *Presidency of the Republic of Turkey*, “MoU for Turkey and Azerbaijan Joint Media Platform to be signed tomorrow”, Directorate of Communications, 9 Δεκεμβρίου 2020, <http://www.iletisim.gov.tr/english/duyurular/detay/mou-for-turkey-and-azerbaijan-joint-media-platform-to-be-signed-tomorrow>

¹⁰⁰ Ο.π..

¹⁰¹ *Πρακτορείο Anadolu*, “Turkish charitable body to open school in Azerbaijan”, 5 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-charitable-body-to-open-school-in-azerbaijan/2135606>.

¹⁰² *Hurriyet*, “Son dakika: MHP Genel Başkanı Bahçeli, projeyi ilk kez açıkladı! Şuşa'ya okul yapılıyor”, 26 Ιανουαρίου 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-mhp-genel-baskani-bahceliden-onemli-aciklamalar-41724556>.

¹⁰³ *Επίσημη Ιστοσελίδα Προέδρου του Αζερμπαϊτζάν*, “Ilham Aliyev received Deputy Chair of Turkey's Nationalist Movement Party”, 2 Φεβρουαρίου 2021, <https://en.president.az/articles/50468>.

με έντονα στοιχεία εθνικής αντιπαράθεσης. Η πρωτοβουλία ίδρυσης τουρκικού σχολείου από την ηγεσία της τουρκικής άκρας δεξιάς σε περιοχές που μέχρι πρότινος κυριαρχούσε το αρμενικό στοιχείο, δεν μπορεί παρά να γίνει αντιληπτή ως μια προσπάθεια επικράτησης του τουρκικού εθνικού στοιχείου μέσω της εκπαίδευσης. Αν αναλογιστεί κανείς ότι η τουρκική άκρα δεξιά συμπολιτεύεται τα τελευταία δύο χρόνια, ότι υπάρχει, δηλαδή, μια στενή συνεργασία με την κυβερνώσα ισλαμική παράταξη, τότε γίνεται αντιληπτό ότι έχουν τεθεί σε λειτουργία ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους. Οι εν λόγω μηχανισμοί επιχειρούν όχι απλά να ασκήσουν επιρροή σε σφαίρες επιρροής μέσω της εκπαίδευσης, αλλά και να θέσουν τις απαραίτητες ιδεολογικές βάσεις που θα καταστήσουν εφικτή την επέκταση των τουρκικών δομών εξουσίας. Η εκπαίδευση, συνεπώς, στη συγκεκριμένη περίπτωση, λειτουργεί ως κρίσιμος φορέας αλλαγής νοοτροπίας και κοσμοαντίληψης, που δύναται να συντελέσει στην πολιτική και πολιτισμική ένταξη της περιοχής υπό της τουρκικής ηγεμονίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Άγκυρα, όταν της προσφέρεται η ευκαιρία, επιχειρεί να αξιοποιήσει εκπαιδευτικούς θεσμούς προς αυτό το σκοπό σε περιοχές εκτός της τουρκικής επικράτειας, όπως συνέβη, π.χ., στην κατεχόμενη Κύπρο, προσφάτως δε στη Β. Συρία κ.λπ..

Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι η ισχύς της Ρωσικής γλώσσας μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης συνέχισε να είναι φανερό στο Αζερμπαϊτζάν. Με το πέρασμα του χρόνου παρατηρήθηκε ένας σταδιακός περιορισμός στην παρουσία του ρωσικού εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο, ωστόσο, ενισχύθηκε με την απόφαση για ίδρυση ρωσικών δημόσιων σχολείων στο Αζερμπαϊτζάν το 2010.¹⁰⁴ Ας σημειωθεί ακόμη ότι από το 2017 και έπειτα, αποφασίστηκε, επίσης, η δημιουργία μιας σειράς Ρωσικών πανεπιστημίων στη χώρα.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Σύμφωνα με την Ομοσπονδιακή Υπηρεσία της Κοινοπολιτείας των Ανεξαρτήτων Κρατών, το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021 περισσότεροι από μισό εκατομμύριο μαθητές θα διδάχονται με τη ρωσική γλώσσα, ενώ σύμφωνα με τον ίδιο άρθρο η ζήτηση εξέρχει κατά πολύ της προσφοράς. Βλ. *Ομοσπονδιακή Υπηρεσία της Κοινοπολιτείας των Ανεξαρτήτων Κρατών*, “Mnenie: V Azerbaidzhane rastet spros na obuchenie v russkom sektore”, 17 Σεπτεμβρίου 2020, <https://rs.gov.ru/ru/news/75325>.

¹⁰⁵ Rahim Rahimov, “Rising Profile of Russian-Language Schooling in Azerbaijan: Inferiority, Opportunity or Challenge?”, *Eurasian Daily Monitor*, 24 Οκτωβρίου 2018,

Δεδομένης της ρωσικής παράδοσης στην εκπαίδευση και το σημαντικό ρωσικό προβάδισμα στη χώρα, η τουρκική έμμεση στρατηγική της διείσδυσης μέσω της εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο της στρατηγικής ήπιας ισχύος, είναι αμφίβολο αν δύναται να καταστεί αποτελεσματική. Ωστόσο, επιχειρείται να γίνουν τόσο συμβολικές όσο και συστηματικές κινήσεις προς την κατεύθυνση αυτή.

1.3.2.1.2. Οικονομική συνεργασία

Άγκυρα και Μπακού προέβησαν σε μια σειρά από σημαντικές δράσεις στον οικονομικό τομέα. Αρχικά το Μπακού παρείχε ευνοϊκή μεταχείριση σε τουρκικές εταιρείες, καθώς σύμφωνα με Αζέρους αξιωματούχους κατά την ανοικοδόμηση του Ορεινού Καραμπάχ προτεραιότητα πρέπει να έχουν οι τουρκικές επιχειρήσεις.¹⁰⁶ Συγκεκριμένα κατά την υπό εξέταση περίοδο, παρατηρήθηκε η σύναψη δύο είδη συμφωνιών: α) διευκολύνσεις οικονομικού χαρακτήρα στο διμερές εμπόριο, καθώς και β) συμβόλαια είτε ανάληψης κατασκευαστικών έργων, είτε πώλησης κρατικών εταιρειών προς Τουρκικές επιχειρήσεις.

Δύο βασικά γεγονότα δύνανται να ενισχύσουν τις διμερείς οικονομικές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Αζερμπαϊτζάν. Πρώτον, αμφότερα τα κράτη επικύρωσαν την κατάργηση της χρήσης διαβατηρίου κατά την είσοδο των πολιτών τους στην άλλη χώρα,¹⁰⁷ ενώ, επίσης, επικυρώθηκε από το Τουρκικό Κοινοβούλιο η Συμφωνία Προνομιακού Εμπορίου, η οποία ορίζει διευκολύνσεις στις εισαγωγές και εξαγωγές ορισμένων προϊόντων.¹⁰⁸ Η τουρκική πλευρά επανέλαβε επίσης την επιθυμία της για ενίσχυση του καθεστώτος, με σκοπό τη Συμφωνία Ελευθέρου Εμπορίου. Επιπρόσθετες συμφωνίες υπογράφηκαν και στις 19 Φεβρουαρίου στην

<https://jamestown.org/program/rising-profile-of-russian-language-schooling-in-azerbaijan-inferiority-opportunity-or-challenge/>.

¹⁰⁶ *Daily Sabah*, “Azerbaijan to prioritize Turkish firms in reconstruction of liberated Nagorno-Karabakh”, 18 Ιανουαρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/business/economy/azerbaijan-to-prioritize-turkish-firms-in-reconstruction-of-liberated-nagorno-karabakh>.

¹⁰⁷ *AzerNews*, “Azerbaijan's Parliament approves new document on visas between Azerbaijan and Turkey”, 1 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.azernews.az/travel/175723.html>.

¹⁰⁸ *Πρακτορείο Anadolu*, “Turkey ratifies free trade deal with Azerbaijan”, 19 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-ratifies-free-trade-deal-with-azerbaijan/2114931>.

9^η συνάντηση της Κοινής Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Οικονομική Συνεργασία Αζερμπαϊτζάν-Τουρκίας.¹⁰⁹ Η οικονομική ενίσχυση με τον τρόπο που τον αντιλαμβάνεται η Άγκυρα, στη βάση της νέο-οθωμανικής οικονομικής αλληλεξάρτησης, περισσότερο την εξάρτηση του άλλου συμβαλλόμενου μέρους προσδοκάει. Σύμφωνα με τη βάση δεδομένων των Ηνωμένων Εθνών για το εμπόριο, τα τελευταία χρόνια οι εξαγωγές της Τουρκίας είναι πολλαπλάσιες των εισαγωγών από το Αζερμπαϊτζάν. Συγκεκριμένα ενώ οι εξαγωγές προς το Αζερμπαϊτζάν για το 2019 υπολογίζονται στα 1.78 δις εκατομμύρια δολάρια Η.Π.Α., οι αντίστοιχες εισαγωγές βρίσκονται στα 411 εκ. δολάρια Η.Π.Α.¹¹⁰ Το Μπακού κατά κανόνα επιχειρεί να περιορίσει την οικονομική επιρροή που δυνητικά μπορεί να του ασκηθεί από την Άγκυρα, με σκοπό τη διατήρηση διεθνών και περιφερειακών ισορροπιών. Ωστόσο, σταδιακά η προσπάθειά του να διατηρήσει την οικονομική ανεξαρτησία του, αντιμετωπίζει ολοένα και περισσότερες δυσχέρειες.

Στη δεύτερη κατηγορία συμφωνιών, δύο νέα κατασκευαστικά έργα έχουν αναλάβει τουρκικές εταιρείες, ενώ έχει σχεδιαστεί και η πώληση μιας κρατικής επιχείρησης.¹¹¹ Συγκεκριμένα η τουρκική κατασκευαστική *Kolin Construction*, ανέλαβε -σε συνεργασία με τοπικές επιχειρήσεις- την κατασκευή αυτοκινητοδρόμου από την επαρχία Fuzuli (νοτιοδυτικά του Μπακού στα σύνορα με το Ιράν) έως και την πόλη Σουσί/ά. Η αξία του έργου εκτιμάται στα 29.4 εκ. δολάρια Η.Π.Α.. Παράλληλα η εταιρεία *Tekfen Construction* ανέλαβε εξ ολοκλήρου το έργο κατασκευής του νέου κτηρίου της Κεντρικής Τράπεζας του Αζερμπαϊτζάν στο Μπακού.¹¹² Τέλος, φαίνεται ότι οριστικοποιείται η πώληση της

¹⁰⁹ *Trend News Agency*, “Azerbaijan publishes list of documents signed with Turkey on Feb. 19”, 20 Φεβρουαρίου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3383897.html>.

¹¹⁰ Βάση Δεδομένων Ηνωμένων Εθνών UNCOMTRADE, “Turkey Exports of Goods 2019”, δ.η., <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=31&type=C&year=2019&flow=2>

¹¹¹ *Gazete Yolculuk*, “Azerbaycan’ın denetimine geçen Şuşa yolunu Kolin İnşaat yapacak!”, 27 Ιανουαρίου 2021, <https://www.yolculukhaber.net/azerbaycanin-denetimine-gecen-susa-yolunu-kolin-insaat-yapacak>.

¹¹² *Tekfen Construction*, “The Central Bank Of The Republic Of Azerbaijan Project”, Αχρονολόγητο, <http://www.tekfeninsaat.com.tr/#/en/projects/central-bank-republic-azerbaijan-project>.

κρατικής *Εταιρείας Εθνικού Λαχείου* του Αζερμπαϊτζάν στον φιλοκυβερνητικό Τουρκικό όμιλο *Demirören*, ο οποίος επενδύει σε διάφορους τομείς και βιομηχανικούς κλάδους, μεταξύ άλλων και τα μέσα ενημέρωσης.

Αδυνατώντας να αυξήσει περισσότερο τη στρατιωτική της επιρροή στο Μπακού, ύστερα από την υποστήριξη που προσέφερε, η Άγκυρα φαίνεται να επιδιώκει οικονομικά ανταλλάγματα. Το Αζερμπαϊτζάν αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους επενδυτές στην Τουρκία, έχοντας δαπανήσει περίπου 7 δις δολάρια Η.Π.Α. την περίοδο 2011–2019.¹¹³ Η αύξηση των επενδύσεων ξεκινά από τα τέλη του 2010, ημερομηνία κατά την οποία Άγκυρα και Μπακού υπογράφουν το αμυντικό «Σύμφωνο Στρατηγικής Συνεργασίας και Αμοιβαίας Υποστήριξης». Τα εν λόγω οικονομικά ανταλλάγματα αν και σε χαμηλότερο επίπεδο πολιτικής σημασίας, βρίσκονται στη βάση της επιρροής που ασκεί η Άγκυρα στο Μπακού.

Λαμβάνοντας υπόψη πως η ομαλοποίηση των σχέσεων Αζερμπαϊτζάν και Αρμενίας, υποστηριζόμενη από τη Μόσχα, σταδιακά θα δημιουργήσει οικονομικές ευκαιρίες, η Άγκυρα επιχειρεί την ενίσχυσή της στον οικονομικό τομέα. Παρά ταύτα δεν παύει να δείχνει τη δυσaráσκειά της μέσω άλλων δράσεων, όπως οι πρόσφατες κοινές στρατιωτικές ασκήσεις με το Αζερμπαϊτζάν στο Καρς.

Ένα επιπρόσθετο δυνητικό όφελος ως προς το καθεστώς του Έρντογαν, καθώς και το στενό του κύκλο, σχετίζεται με το γεγονός πως οι οικονομικές συμφωνίες που προσφέρει το Αζερμπαϊτζάν σε ευνοϊκούς όρους, δύνανται να κατευθυνθούν σε επιχειρηματίες και ομίλους φίλα προσκείμενους προς τον Πρόεδρο της Τουρκίας. Με τον τρόπο αυτό ο Έρντογαν κατορθώνει να ενισχύσει τον ολιγαρχικό κλοιό στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα της χώρας, το οποίο ευνοεί τη διατήρησή του στην εξουσία.

1.3.2.1.3. Στρατιωτική συνεργασία και στήριξη

Παρατηρήθηκε για ακόμη μια φορά ότι τα δύο κράτη διατηρούν υψηλού επιπέδου στρατιωτικές σχέσεις. Η Άγκυρα υποστηρίζει με μεγάλο ζήλο τη

¹¹³ Για τη δυνατότητα σύγκρισης, η Ολλανδία, η οποία αποτελεί το μεγαλύτερο επενδυτή στην Τουρκία, την ίδια περίοδο είχε επενδύσει περίπου 12 δις δολάρια Η.Π.Α.. *Τουρκικό Υπουργείο Βιομηχανίας και Τεχνολογίας*, “Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri”, δ.η., <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/yatirim-istatistikleri>.

διαδικασία εκκαθάρισης των ναρκών στις πρόσφατα επανακτημένες περιοχές γύρω από το Ορεινό Καραμπάχ. Τα μέσα τα οποία χρησιμοποιεί προς αυτό το σκοπό αποτελούν η αποστολή ειδικού τουρκικού προσωπικού, η εκπαίδευση Αζερικού προσωπικού στον τομέα αυτό και, τέλος, η πώληση ειδικών μηχανών για την εκκαθάριση ναρκών. Παράλληλα, την περίοδο 1–12 Φεβρουαρίου έλαβαν χώρα κοινές στρατιωτικές ασκήσεις των δύο κρατών στην περιοχή Καρς, η οποία βρίσκεται κοντά στα σύνορα με την Αρμενία.¹¹⁴

Στο πεδίο της εκκαθάρισης ναρκών η Άγκυρα, από το τέλος της προηγούμενης χρονιάς, έχει αποστείλει ειδική ομάδα πεζικού.¹¹⁵ Η ομάδα αποτελείται από 136 ναρκοσυλλέκτες και ενισχύει την εικόνα της παρουσίας Τούρκων στρατιωτών σε αζερικά εδάφη. Στο ίδιο πλαίσιο, στις 7 Φεβρουαρίου, 23 Αζέροι ναρκοσυλλέκτες ολοκλήρωσαν την εκπαίδευσή τους στη Σμύρνη.¹¹⁶ Ωστόσο, η Αζερική ηγεσία επιθυμώντας την επιτάχυνση της διαδικασίας εκκαθάρισης προμηθεύτηκε από την Άγκυρα 20 μη επανδρωμένες μηχανές εκκαθάρισης ναρκών MEMATT.¹¹⁷ Οι μηχανές αυτές είναι εγχώριας παραγωγής και σύμφωνα με το τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, ο σχεδιασμός και οι διαδικασίες ελέγχου, μαζικής παραγωγής και πιστοποίησης ολοκληρώθηκαν εντός 14 μηνών.¹¹⁸ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί, πως σε αντίθεση με τις υπόλοιπες αζερικές περιοχές, το τμήμα του Ορεινού Καραμπάχ το οποίο είναι υπό τον έλεγχο των Ρωσικών ειρηνευτικών δυνάμεων, δεν φαίνεται να έχει δεχθεί παρέμβαση ή υποστήριξη στο πεδίο της ναρκοσυλλογής είτε από την Τουρκία είτε

¹¹⁴ Ανεξάρτητοι παρατηρητές έχουν εντοπίσει μέσω της μεθόδου «geolocation» την περιοχή στην οποία έλαβαν χώρα. *Nagorno Karabakh Observer*, λογαριασμός *Twitter*, 16 Φεβρουαρίου 2021, <https://twitter.com/NKobserver/status/1361506649039601664/photo/1>.

¹¹⁵ *Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις*, “ÖMAT Timi Faaliyetleri”, 14 Ιανουαρίου 2021, <http://www.kkk.tsk.tr/haber/haber-063.aspx>.

¹¹⁶ *Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις*, “Özel Mayın Arama Temizleme Kursu”, 7 Φεβρουαρίου 2021, <http://www.kkk.tsk.tr/haber/haber-109.aspx>.

¹¹⁷ *Αζερικό Υπουργείο Αμύνης*, “New engineering machinery and equipment delivered from Turkey to Azerbaijan”, 4 Φεβρουαρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/new-engineering-machinery-and-equipment-delivered-from-turkey-to-azerbaijan-video-34734.html>.

¹¹⁸ *Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης*, “Yerli Üretim Mayın Temizleme Aracı MEMATT Azerbaycan'da Tüm Testleri Geçti”, 10 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1022021-31442>.

από το Αζερμπαϊτζάν. Η περιοχή αυτή εκκαθαρίζεται εξ ολοκλήρου από προσωπικό του ρωσικού Υπουργείου Εκτάκτων Αναγκών.¹¹⁹ Προσωπικό που υπάγεται στο ίδιο Υπουργείο διεξάγει τις εργασίες εκκαθάρισης ναρκών και σε άλλες περιοχές του Αζερμπαϊτζάν.

Εκτός από τη συλλογή ναρκών, Άγκυρα και Μπακού πραγματοποίησαν, ακόμη, κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, ενώ παράλληλα Αζέροι στρατιώτες ολοκλήρωσαν την εκπαίδευσή τους στη χρήση των τουρκικού σχεδιασμού Μη Επανδρωμένων Αεροσκαφών (Μ.Ε.Α.), Bayraktar. Στις χειμερινές στρατιωτικές ασκήσεις στο Καρς συμμετείχαν δυνάμεις του πεζικού και της αεροπορίας. Σύμφωνα με την ανακοίνωση του Υπουργείου Άμυνας του Αζερμπαϊτζάν, στην άσκηση συμμετείχαν δυνάμεις του πυροβολικού, των Μ.Ε.Α., των τεθωρακισμένων, των ειδικών δυνάμεων, της αεροπορίας (ελικόπτερα και αεροσκάφη), ελεύθεροι σκοπευτές, καθώς και προσωπικό εκκαθάρισης ναρκών.¹²⁰ Σύμφωνα με το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης της Τουρκίας χρησιμοποιήθηκαν συστήματα εγχώριας παραγωγής.¹²¹ Στην τελετή ολοκλήρωσης των ασκήσεων, συμμετείχαν τόσο ο Τούρκος υπουργός Εθνικής Αμύνης, όσο και ο Αζέρος ομόλογός του. Στις δηλώσεις του ο Χουλούσι Ακάρ, αναφέρθηκε συγκεκριμένα στη μάχη κατά της τρομοκρατίας, δίνοντας ειδική έμφαση στο βόρειο Ιράκ και την πρόσφατη στρατιωτική επιχείρηση στην περιοχή.¹²²

¹¹⁹ Ρωσικό Υπουργείο Πολιτικής Ασφάλειας, Εκτάκτων Αναγκών, και Εξουδετέρωσης Συνεπειών Φυσικών Καταστροφών, “Pyrotechnicians of the EMERCOM of Russia started demining Martakert Region in Nagorno-Karabakh”, 11 Φεβρουαρίου 2021, <https://en.mchs.gov.ru/for-mass-media/novosti/4382833>.

¹²⁰ Αζερικό Υπουργείο Αμύνης, “The Combined Arms Army’s servicemen successfully completing the Winter Exercises-2021 returned to the duty areas”, 15 Φεβρουαρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/the-combined-arms-army-s-servicemen-successfully-completing-the-winter-exercises-2021-returned-to-the-duty-areas-video-34882.html>

¹²¹ Συγκεκριμένα γίνεται αναφορά σε τεθωρακισμένα ασθενοφόρα εγχώριας κατασκευής. Βλ. Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar ve Azerbaycan Savunma Bakanı Org. Zakir Hasanov Kış-2021 Tatbikatı’nı İzledi”, 11 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1122021-53624>.

¹²² Βλ. Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, “Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, Kış-2021 Tatbikatı’nda Konuştu: Teröristlerin Barınaklarını Başlarına Yıktık”, 11 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1122021-62315>.

Ο Ακάρ με το τέλος των στρατιωτικών ασκήσεων, ισχυρίστηκε ότι η Ελλάδα ακολουθεί μια προκλητική ρητορική και την κάλεσε να αλλάξει στάση, έτσι ώστε να μην κλιμακώνεται η ένταση.¹²³ Η επιλογή του χρόνου και του χώρου τέτοιου είδους δηλώσεων που αντιστρέφουν την πραγματικότητα στο πεδίο είναι ενδεικτική της επικοινωνιακής στρατηγικής που ακολουθεί η Άγκυρα. Σε στρατιωτική άσκηση που διεξήγαγε με τον σύμμαχό της στον Καύκασο, κατηγόρησε την Αθήνα για μη φιλική στάση που δήθεν θέτει σε κίνδυνο την ασφάλεια και σταθερότητα στην περιοχή. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η τουρκική ηγεσία με τις δηλώσεις αυτές δεν ήθελε παρά να κάνει μια επίδειξη δύναμης στους γείτονές της και να τους εκφοβήσει προκειμένου αυτοί να υιοθετήσουν κατευναστική στάση. Η τουρκική ρητορική έχει αποδέκτες και στην Αρμενία, η ασφάλεια της οποίας υπονομεύθηκε μετά την παρεμβατική πολιτική της Τουρκίας στην πρόσφατη ένοπλη αντιπαράθεση στο Ορεινό Καραμπάχ. Ασκώντας πιέσεις και εκφοβισμούς σε πιθανούς συμμάχους του Ερεβάν στη Δύση, η Άγκυρα επιχειρεί να στείλει στην αρμενική ηγεσία το μήνυμα ότι η Άγκυρα διαθέτει στρατηγικά σενάρια αντιμετώπισης ενδεχόμενης απόπειρας συνεργασίας της με αυτούς και ότι είναι αποκλεισμένη. Έτσι, η Άγκυρα πιστεύει ότι θα μπορέσει να εφαρμόσει τις ηγεμονικές της πολιτικές σε βάρος των γειτόνων της, τόσο στον Καύκασο όσο και στην Ανατολική Μεσόγειο και τα Βαλκάνια.

Τέλος, 77 στρατιώτες της Πολεμικής Αεροπορίας του Αζερμπαϊτζάν τελείωσαν την εκπαίδευσή τους ως πιλότοι των Μ.Ε.Α. Bayraktar. Η τετράμηνης διάρκειας εκπαίδευσή τους πραγματοποιήθηκε από την επιχείρηση αμυντικής βιομηχανίας *Baykar*, που παράγει και τα επώνυμα Μ.Ε.Α.¹²⁴

Η υποστήριξη της Άγκυρας στο πεδίο της ασφάλειας προς το Αζερμπαϊτζάν έχει ενισχυθεί από το 2010 και έπειτα, οπότε και αναβαθμίστηκε η στρατηγική σχέση των δύο κρατών. Ωστόσο, η Τουρκία αν και επιθυμεί την ενίσχυση της στρατιωτικής της παρουσίας στην περιοχή δεν το έχει κατορθώσει. Η πρόσφατη παρουσία στο κοινό Ρωσοτουρκικό Κέντρο περισσότερο συμβολική είναι, ειδικά

¹²³ Ο.Π.

¹²⁴ Βλ. *Baykar*, “Azerbaycanlı SİHA operatörleri mezun oldu”, 5 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.baykarsavunma.com/haber-Azerbaycanli-SIHA-operatorleri-mezun-oldu.html>.

εάν ληφθεί υπόψη ο βαθμός υποστήριξης που παρείχε η χώρα στο Μπακού κατά τη διάρκεια του πολέμου. Υπό το πλαίσιο αυτό γίνονται αντιληπτά και τα κοινά στρατιωτικά γυμνάσια Αζερμπαϊτζάν–Τουρκίας στο Καρς. Με τον τρόπο αυτό η Άγκυρα κατορθώνει να επιδείξει την ενόχλησή της προς τη αντιμετώπιση της Ρωσίας, ενώ παράλληλα επιδεικνύονται και οπλικά συστήματα εγχώριας παραγωγής, όπως τονίστηκε από το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης της χώρας. Ως εκ τούτου, ο σκοπός των ασκήσεων ήταν πολλαπλός: η έκφραση της δυσανεξίας της προς τη Μόσχα, η επίδειξη δύναμης, καθώς και η προώθηση της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας της.

Επιπλέον, η στήριξη προς το Μπακού στο πεδίο της εκκαθάρισης ναρκών, δύναται να νοηθεί και στο πλαίσιο της οικονομικής ανάκαμψης της περιοχής, η οποία μπορεί να δώσει ευκαιρίες και στην τουρκική πλευρά, λόγω της ευνοϊκής μεταχείρισης που λαμβάνει από το Αζερμπαϊτζάν στο πεδίο των επενδύσεων. Αποτελεί λοιπόν διπλή ευκαιρία, τόσο ως προς την επίδειξη, επίσης, της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, όσο και ως προς την εξαγωγή του εξοπλισμού, που αποφέρει έσοδα στον κρατικό προϋπολογισμό. Τέλος, η εκπαίδευση Αζερικού προσωπικού αποτελεί συνέχεια της πολιτικής παροχής στρατιωτικής εκπαίδευσης που έχει εφαρμόσει η Τουρκία από την αρχή κιόλας της ανεξαρτητοποίησης του Αζερμπαϊτζάν. Η στρατιωτική εκπαίδευση έχει αποτελέσει το βασικότερο εργαλείο της Άγκυρας διαχρονικά στην ενίσχυση της επιρροής της στο πεδίο της ασφάλειας στην περιοχή.

1.3.2.1.4. Διακήρυξη του Ισλαμαμπάντ και ο Τριμερής Άξονας Αζερμπαϊτζάν – Πακιστάν - Τουρκία

Ο άξονας Αζερμπαϊτζάν–Πακιστάν–Τουρκία, αν και αποτελεί παλαιότερη διπλωματική κατασκευή (η πρώτη τριμερής διάσκεψη είχε λάβει χώρα το Νοέμβριο του 2017) με το πέρας του δευτέρου πολέμου του Ορεινού Καραμπάχ (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2020), έλαβε νέα δυναμική. Στις 13 Ιανουαρίου 2021, την πρώτη ημέρα της επίσκεψης του Μεβλούτ Τσαβούσογλου στο Πακιστάν, πραγματοποιήθηκε η δεύτερη τριμερής διάσκεψη στην οποία συμμετείχαν ο

Αζέρος υπουργός Εξωτερικών Τζ. Μπαϊράμοβ και ο Πακιστανός ομόλογός τους Μ.Σ.Μ. Κουρέσι.¹²⁵

Με το πέρας της διάσκεψης, οι τρεις υπουργοί προχώρησαν στη Διακήρυξη του Ισλαμαμπάντ, η οποία δίνει νέα δυναμική στον υπό διαμόρφωση άξονα στη βάση της οικονομικής, διπλωματικής και πολιτιστικής συνεργασίας, παράλληλα με την ενίσχυση των στρατιωτικών δεσμών ανάμεσά τους. Όλα τα μέρη της διακήρυξης εξέφρασαν το πνεύμα αμοιβαίας υποστήριξης στο διπλωματικό τομέα. Το Πακιστάν έλαβε στήριξη ως προς τα ζητήματα της επαρχίας Κασμίρ και Τζαμμού, το Αζερμπαϊτζάν ως προς το Ορεινό Καραμπάχ και τη διαμάχη του με την Αρμενία, ενώ η Τουρκία σχετικά με το Κυπριακό και την Ανατολική Μεσόγειο. Στον πυρήνα της διάσκεψης ήταν τα οικονομικά και στρατηγικά ζητήματα, τα οποία φαίνεται να αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία χτίζει η Άγκυρα τους συμμαχικούς της άξονες. Συγκεκριμένα αποφασίστηκε η ενίσχυση των τριμερών επενδύσεων και εμπορικών σχέσεων με συγκεκριμένα βήματα, τα οποία προβλέπεται να επικυρωθούν από την εκτελεστική εξουσία. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι σχέσεις Αζερμπαϊτζάν–Πακιστάν βρίσκονται σε άριστο επίπεδο, ενώ συγκεκριμένα πριν την τετραήμερη επίσκεψη του Πακιστανού αρχηγού της αεροπορίας στην Τουρκία, είχε προηγηθεί αυτή στο Αζερμπαϊτζάν (11/01).¹²⁶ Κατά τις συναντήσεις του στη χώρα ο Anwar Khan, συζήτησε ζητήματα συνεργασίας στο πεδίο της αεροπορίας, καθώς και την πιθανότητα κοινών στρατιωτικών ασκήσεων.¹²⁷

¹²⁵ Πακιστανικό Υπουργείο Εξωτερικών, “2nd Trilateral Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan, the Islamic Republic of Pakistan and the Republic of Turkey 13 January 2021”, 13 Ιανουαρίου 2021, <http://mofa.gov.pk/2nd-trilateral-meeting-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-azerbaijan-the-islamic-republic-of-pakistan-and-the-republic-of-turkey-13-january-2021/>.

¹²⁶ Βλ. Αζερικό Υπουργείο Αμύνης, “Azerbaijan and Pakistan discussed issues of expanding military relations”, 11 Ιανουαρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/azerbaijan-and-pakistan-discussed-issues-of-expanding-military-relations-34430.html>.

¹²⁷ Βλ. Αζερικό Υπουργείο Αμύνης, “Issues of developing cooperation in the sphere of military aviation between Azerbaijan and Pakistan were discussed”, 11 Ιανουαρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/issues-of-developing-cooperation-in-the-sphere-of-military-aviation-between-azerbaijan-and-pakistan-were-discussed-34437.html>.

Η οικονομική συνεργασία συχνά έχει αποτελέσει τη βάση πάνω στην οποία η Άγκυρα έχει χτίσει τις διπλωματικές, καθώς και τις στρατιωτικές σχέσεις της. Η σημαντικότητα του άξονα αυτού έγκειται στο γεγονός πως αποτελεί μια δυνητική απειλή για τα συμφέροντα της Ελλάδας τόσο σε διμερές επίπεδο όσο και σε πολυμερές. Η σύμπραξη της Τουρκίας με το Πακιστάν και το Αζερμπαϊτζάν, έρχεται σε αντιπαράθεση με περιφερειακές δυνάμεις, όπως η Ινδία και η Ρωσία, ενώ δημιουργεί διόδους συνεργασίας –κυρίως στον τομέα των μεταφορών– και στο Ιράν.¹²⁸ Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία πέρα από την αντιπαράθεση στις παραπάνω περιφερειακές δυνάμεις, έρχεται σε αντίθεση και με τα συμφέροντα μικρότερων δυνάμεων, όπως η Αρμενία και η Γεωργία. Ωστόσο, η τελευταία έχει ενσωματώσει σε τέτοιο βαθμό τις οικονομικές και ενεργειακές σχέσεις της με την Τουρκία και το Αζερμπαϊτζάν, που δεν μπορεί να φέρει αντιρρήσεις σε νέους στρατηγικούς άξονες που τυχόν υποβιβάζουν τα συμφέροντά της.

Ο τριμερής άξονας δίνει τη δυνατότητα ενίσχυσης τριών πεδίων ισχύος της Άγκυρας, του διπλωματικού, του οικονομικού και, τέλος, της ασφάλειας. Στο διπλωματικό επίπεδο η Τουρκία εμφανίζεται ως ένα κράτος το οποίο προωθεί τη συνεργασία σε πολυμερές επίπεδο, ενώ στην πραγματικότητα επιχειρεί τη δημιουργία αξόνων που απειλούν μια σειρά από άλλα. Ο εν λόγω άξονας προσλαμβάνεται ως απειλή από κράτη, όπως η Ινδία, η οποία έχει εδαφικές διαφορές με το Ισλαμαμπάντ, την Αρμενία η οποία βρέθηκε αντιμέτωπη με το Μπακού στον πρόσφατο πόλεμο για το Ορεινό Καραμπάχ, την Ελλάδα και την Κύπρο με τις συνεχείς Τουρκικές προκλήσεις, καθώς και την πιθανότητα αναγνώρισης των κατεχομένων από τις υπόλοιπες χώρες του τριμερούς άξονα. Στο οικονομικό σκέλος, ο τομέας των μεταφορών αποτελεί το σημαντικότερο πεδίο συνεργασίας των κρατών. Η προοπτική ενίσχυσης των εν λόγω δεσμών υποστηρίζεται ακόμη και από κράτη όπως η Κίνα, η οποία επιχειρεί την εγκαθίδρυση του νέου δρόμου του μεταξιού. Στο πεδίο της ασφάλειας, η Τουρκική πλευρά επιθυμεί την αύξηση του κύρους και των εξαγωγών οπλικών συστημάτων

¹²⁸ Haroon Janjua, “Is the Pakistan-Iran-Turkey rail link economically viable?”, *DW*, 14 Ιανουαρίου 2021, <https://www.dw.com/en/is-the-pakistan-iran-turkey-rail-link-economically-viable/a-56225236>.

εγχώριας παραγωγής. Το Μπακού και το Ισλαμαμπάντ έχουν επιδείξει αμφότερα το ενδιαφέρον τους προς την υποστήριξη και τη συνεργασία με την τουρκική αμυντική βιομηχανία.

Ο τριμερής άξονας βρίσκεται στα αρχικά του στάδια παρά το γεγονός ότι οι εκάστοτε διμερείς σχέσεις των τριών χωρών είναι ανεπτυγμένες. Ωστόσο, το βάθος των διμερών σχέσεων δύναται να ωθήσει και τον τριμερή άξονα στο άμεσο μέλλον με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός «βέλους» κρατών από την Ανατολική Ασία έως και την Ευρώπη σε βάρος των συμφερόντων των χωρών που γειτνιάζουν με τον άξονα.

1.3.2.2. Συνεργατικές σχέσεις με Ρωσία στον Καύκασο

Άγκυρα και Μόσχα επέδειξαν διαθέσεις συνεργασίας και στο Ορεινό Καραμπάχ. Το Κοινό Ανακοινωθέν (Statement) που υπεγράφη ανάμεσα στον Πρωθυπουργό της Αρμενίας, τον Πρόεδρο του Αζερμπαϊτζάν και τον Πρόεδρο της Ρωσίας, προβλέπει τη σύσταση ενός ειρηνευτικού Κέντρου προκειμένου να διατηρηθεί η εκκευρία στην περιοχή.¹²⁹ Στο έγγραφο δεν γίνεται καμία αναφορά περί Τουρκικής συμμετοχής στο Κέντρο, ωστόσο την επόμενη ακριβώς ημέρα (11/11/2020), υπεγράφη σε διμερή βάση μνημόνιο για τη δημιουργία Ρωσοτουρκικού Κοινού Κέντρου Παρακολούθησης (Κ.Κ.Π.).¹³⁰

Το άνοιγμα του Κ.Κ.Π. προβλεπόταν να πραγματοποιηθεί έως τη δεύτερη εβδομάδα του Ιανουαρίου. Ωστόσο, πραγματοποιήθηκε με μικρή καθυστέρηση, στις 30 Ιανουαρίου 2021.¹³¹ Στην τελετή συμμετείχαν ο υπουργός Άμυνας του Αζερμπαϊτζάν και οι αναπληρωτές υπουργοί Άμυνας Ρωσίας και Τουρκίας. Έπειτα από την τελετή ακολούθησαν διμερείς συναντήσεις με τον Αζέρο υπουργό και τους

¹²⁹ *Επίσημη Ιστοσελίδα Ρωσικής Προεδρίας*, “Statement by President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation”, 10 Νοεμβρίου 2020, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/64384>.

¹³⁰ *Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης*, “Dağlık Karabağ'daki Ateşkese İlişkin Gerçekleşen Mutabakat Zaptı İmza Töreninden Görüntüler”, 11 Νοεμβρίου 2020, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/11112020-74373>.

¹³¹ *Αζερικό Υπουργείο Αμύνης*, “Azerbaijan and Turkey discussed the activities of the Turkish-Russian Joint Monitoring Center”, 30 Ιανουαρίου 2021, <https://mod.gov.az/en/news/azerbaijan-and-turkey-discussed-the-activities-of-the-turkish-russian-joint-monitoring-center-34676.html>.

αξιοματούχους των δύο κρατών ξεχωριστά και σε διμερή βάση. Σύμφωνα με τις ανακοινώσεις του Υπουργείου Αμύνης του Αζερμπαϊτζάν σχετικά με το Κ.Κ.Π., αυτό θα βρίσκεται εκτός ορίων του Ορεινού Καραμπάχ, στο χωριό Μερζιλί (Mərziili), της περιοχής Αγκντάμ (Ağdam). Ανεξάρτητοι αναλυτές έχουν κατορθώσει μέσω συστημάτων αναγνώρισης φωτογραφιών (geolocation) να εντοπίσουν την τοποθεσία της βάσης και το πώς αυτή είναι δομημένη.¹³² Η έκταση του Κ.Κ.Π. είναι 40.000 τετραγωνικά μέτρα, υπάρχουν 4 συνολικά παρατηρητήρια και η φύλαξή του γίνεται από τις Αζερικές ένοπλες δυνάμεις.¹³³ Ο σκοπός που επιτελεί το Κ.Κ.Π., επισημώς, είναι η παρακολούθηση παραβιάσεων της εκεχειρίας, μέσω Μ.Ε.Α., καθώς και η προστασία της εκεχειρίας μέσω του συντονισμού με τις ρωσικές ειρηνευτικές δυνάμεις που βρίσκονται ήδη στο έδαφος.¹³⁴ Κάθε πλευρά δύναται να αποστείλει έως και 60 άτομα στο Κέντρο.¹³⁵

Η κοινή αυτή πρωτοβουλία έρχεται ως αποτέλεσμα της προσπάθειας της Άγκυρας να επισημοποιήσει τη στρατιωτική της παρουσία στην περιοχή του Νοτίου Καυκάσου. Τα τουρκικά μέσα ενημέρωσης δεν κρύβουν τη γενική εντύπωση που κυριαρχεί στην κοινή γνώμη πως η Ρωσία είναι σε υποχώρηση, καθώς παρουσίασαν χάρτη του κέντρου μελετών *Stratfor*, ο οποίος εμφανίζει μέρος της Ρωσικής επικράτειας υπό τουρκικό έλεγχο.¹³⁶ Η αντίδραση μιας σειράς Ρώσων βουλευτών ήταν έντονη και ζητούσαν άμεση απάντηση από το Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας. Συγκεκριμένα, βουλευτής του κυβερνώντος κόμματος

¹³² Η βάση είναι χωρισμένη στο ενδιαμέσο, όπου υπάρχουν ορισμένα κοινά κτήρια, και στις αντίστοιχες πλευρές βρίσκεται η Ρωσική και η Τουρκική αποστολή. Βλ. Sim Tack, *Twitter*, 8 Φεβρουαρίου 2021, <https://twitter.com/SimTack/status/1358830182967173127>.

¹³³ *Trend News Agency*, “Azerbaijani, foreign journalists visit Turkish-Russian Monitoring Center in Aghdam”, 13 Φεβρουαρίου 2021, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3380225.html>. Βλέπε επίσης *Τουρκικό Υπουργείο Εθνικής Αμύνης*, “Türkiye-Rusya Ortak Merkezi, Ateşkes İhlallerini Önlemeye Yönelik Tedbirler Alıyor”, 5 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/522021-27152>

¹³⁴ Η Τουρκική πλευρά κάνει χρήση των Bayraktar, ενώ η Ρωσική πλευρά κάνει χρήση των Forpost και των Orlan-10. Βλ. *Tass Russian News Agency*, “Russian, Turkish servicemen use UAVs to monitor situation in Karabakh round the clock”, 6 Φεβρουαρίου 2021, <https://tass.com/world/1253347>.

¹³⁵ Ο.π.. Η Τουρκική πλευρά έχει αποστείλει 38 άτομα, ενώ δεν υπάρχουν ακόμη διαθέσιμες πληροφορίες για τη Ρωσική, ωστόσο θεωρείτε ότι υπάρχει τουλάχιστον ισάριθμη παρουσία.

¹³⁶ *Ria Novosti*, “V Rossii otreagirovali na kartu s ‘turetskimi’ Krymom i Kubanyu”, 12 Φεβρουαρίου 2021, <https://ria.ru/20210212/turtsiya-1597260187.html>.

κάλεσε την τουρκική πλευρά να εξετάσει προσεκτικά την ιστορία της Ρωσίας, ενώ τόνισε επίσης πως «*Εάν επιθυμούν να δοκιμάσουν το Ρωσικό πνεύμα και τα όπλα μας, ας το δοκιμάσουν*».¹³⁷ Παρά τον τουρκικό ενθουσιασμό, η δημιουργία του κοινού αυτού Κέντρου εμφανίζεται περισσότερο ως μια ρωσική τακτική κατευνασμού της τουρκικής ανάμιξης σε μια περιφέρεια που βρίσκεται διαχρονικά εντός της σφαίρας επιρροής της.

Με το τέλος του Β' Πολέμου του Ορεινού Καραμπάχ, η ρωσική πολιτική κατόρθωσε να επιτύχει τα εξής:

- 1) Έθεσε υπό τον διπλωματικό έλεγχο της τη διαδικασία της εκκευρίας, καθώς και των μετέπειτα διαπραγματεύσεων.
- 2) Ενίσχυσε την επιρροή της στο Μπακού.
- 3) Ενίσχυσε την εξάρτηση του Ερεβάν από τη Μόσχα.

Η Μόσχα κατόρθωσε με την ισόρροπη πολιτική της να παραγκωνίσει κατ' αρχάς τις δυνάμεις της Δύσης και συγκεκριμένα το ρόλο της *Ομάδας Μίνσκ*. Παράλληλα, πέτυχε να περιορίσει την ανάμιξη των περιφερειακών δυνάμεων όπως το Ιράν και η Τουρκία, οι οποίες κατέληξαν απλώς να συμφωνούν με τους όρους που έθετε η ρωσική πλευρά μη διαθέτοντας ικανή ισχύ για να ασκήσουν επιρροή στα πράγματα.

Η Ρωσία σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα πέτυχε να μετατρέψει τη διπλωματική της επιρροή σε στρατιωτική. Αξιοσημείωτη ήταν η ταχύτητα κινήσεων των ρωσικών ειρηνευτικών δυνάμεων, οι οποίες κατέφτασαν στο Ορεινό Καραμπάχ εντός μερικών ωρών. Η Ρωσική αποστολή στο Αζερμπαϊτζάν αποτελείται από 1960 στρατιώτες, 90 τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού και 380 μηχανοκίνητες μονάδες.¹³⁸ Ορισμένοι αναλυτές θεωρούν πως οι επίσημοι αυτοί αριθμοί δεν αντανakλούν την πραγματικότητα, καθώς έχει παρατηρηθεί και η

¹³⁷ Ο.π..

¹³⁸ *Ρωσικές Ειρηνευτικές Δυνάμεις του Ορεινού Καραμπάχ*, “V NTSUO RF sostoyalsya brifing s uchastiem nachal'nika Glavnogo operativnogo upravleniya Genshtaba VS RF general-polkovnika Sergeya Rudskogo”, 11 Νοεμβρίου 2020, http://mil.ru/russian_peacekeeping_forces/brief/more.htm?id=12324039.

μεταφορά τεθωρακισμένων οχημάτων και ελικοπτέρων προς την περιοχή αυτή, που δεν αναφέρονται στην τριμερή συμφωνία.¹³⁹

Η Ρωσία έχει κατορθώσει επίσης να ελέγξει τη διαδικασία διευθέτησης του καθεστώτος του Ορεινού Καραμπάχ, διαπραγματευόμενη μονάχη με το Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία, δίχως την παρουσία της Τουρκίας. Στο πλαίσιο αυτό, ο Πρόεδρος της Ρωσίας κάλεσε στις 11/01 τον Πρόεδρο Αλίεβ, καθώς και τον Πρωθυπουργό Πασινιάν, στη Μόσχα. Συμφωνήθηκε η ομαλοποίηση των σχέσεων μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και Αρμενίας, δίνοντας έμφαση στο πεδίο της οικονομίας και των μεταφορών.¹⁴⁰ Η προβλεπόμενη Ομάδα Εργασίας αναμένεται έως τις αρχές Μαρτίου να προτείνει μέτρα για την επίτευξη του σκοπού της ομαλοποίησης. Στη διακήρυξη καμία αναφορά δεν έγινε στο ρόλο της Τουρκίας, ενώ η Άγκυρα ενημερώθηκε αργότερα τηλεφωνικώς για τα πεπραγμένα από τον Ρώσο Πρόεδρο.¹⁴¹

Ύστερα από τη συνάντηση της αζερικής και αρμενικής ηγεσίας έγινε φανερό πως το πλαίσιο ανταγωνισμού βρίσκεται στο πεδίο της οικονομίας και των μεταφορών. Για τον λόγο αυτό ο Πρόεδρος της Τουρκίας στις 18 Φεβρουαρίου σε τηλεφωνική επικοινωνία του με τον Πούτιν εξέφρασε πρόταση για την κοινή εξέταση των μεταφορικών δικτύων για την ανάπτυξη της περιοχής του Ορεινού Καραμπάχ.¹⁴² Το ζήτημα αυτό παραπέμφθηκε αμέσως μετά στους υπουργούς Εξωτερικών των δύο κρατών.¹⁴³ Αξίζει να σημειωθεί πως αμέσως μετά την

¹³⁹ TVZVEZDA, “Opublikovany kadry soprovozhdeniya mirotvortsev rossiyskimi vertoletami v Karabakhe”, 17 Νοεμβρίου 2020, <https://m.tvzvezda.ru/news/forces/content/202011171034-VjH05.html>

¹⁴⁰ Επίσημη Ιστοσελίδα Ρωσικής Προεδρίας, “Zayavlenie Prezidenta Azerbaydzhanskoy Respubliki, Prem'er-ministra Respubliki Armeniya i Prezidenta Rossiyskoy Federatsii”, 11 Ιανουαρίου 2021, <http://kremlin.ru/supplement/5606>.

¹⁴¹ Επίσημη Ιστοσελίδα Ρωσικής Προεδρίας, “Telephone conversation with President of Turkey Recep Tayyip Erdogan”, 13 Ιανουαρίου 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/64887>.

¹⁴² Επίσημη Ιστοσελίδα Τουρκικής Προεδρίας, “Phone Call with President Vladimir Putin of Russia”, 18 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/speeches-statements/558/124967/phone-call-with-president-vladimir-putin-of-russia>.

¹⁴³ Ρωσικό Υπουργείο Αμύνης, “O telefonnom razgovore Ministra inostrannykh del Rossiyskoy Federatsii S.V. Lavrova s Ministrom inostrannykh del Turetskoy Respubliki M.Chavushoglu”,

τηλεφωνική αυτή επικοινωνία, το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέφρασε την ανησυχία του σχετικά με τα ζητήματα των Τατάρων της Κριμαίας.¹⁴⁴ Ο τρόπος με τον οποίο θα διαμορφωθεί το οικονομικό κλίμα ανάμεσα στο Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία και το κράτος το οποίο θα κατορθώσει να διατηρήσει την πρωτοβουλία στη διαδικασία αυτή, δύναται να αυξήσει σε μεγάλο βαθμό την επιρροή του σε ολόκληρο το Νότιο Καύκασο. Μένει ακόμη ανοιχτό το ποιος ακριβώς θα είναι ο ρόλος της Άγκυρας. Η ίδια φαίνεται ότι επιθυμεί να παίξει ενεργό ρόλο στη διαδικασία αυτή, καθώς οι μεταφορές και η οικονομία αποτελούν σημαντικά θεμέλια για την ενίσχυση της επιρροής της, τόσο στο Νότιο Καύκασο όσο και στην ευρύτερη περιοχή.

Επιπρόσθετα, η Μόσχα απέκτησε ένα ακόμη εργαλείο πίεσης και άσκησης επιρροής προς το Αζερμπαϊτζάν, κράτος το οποίο αναζητά με κάθε τρόπο τη διατήρηση της ισορροπίας με τις μεγαλύτερες περιφερειακές δυνάμεις. Το εργαλείο αυτό δεν είναι άλλο από τη στρατιωτική παρουσία στην περιοχή έντασης του Ορεινού Καραμπάχ, παράλληλα με την ανάγκη διευθέτησης του εν λόγω ζητήματος, το οποίο σύμφωνα με τον Μεντβέντεφ¹⁴⁵, αντιπρόεδρο της Ρωσικής Επιτροπής Ασφαλείας, είναι ακόμη ανοιχτό και δευτερεύον.¹⁴⁶ Ωστόσο, ο ίδιος τόνισε, πως το ζήτημα πρέπει να συζητηθεί με την Τουρκία, καθώς αυτή είναι η πραγματικότητα της περιοχής κατά την παρούσα φάση.¹⁴⁷

Το Μπακού δεν φάνηκε να ανταποδίδει επαρκώς τη βοήθεια που του προσέφερε η Άγκυρα, με αποτέλεσμα η Τουρκία να μην κατορθώσει να ενισχύσει τη στρατιωτική της παρουσία στην περιοχή, πέρα από έναν συμβολικό μόνο ρόλο,

18 Φεβρουαρίου 2021, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4580847.

¹⁴⁴ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “No: 62, 18 February 2021, Press Release Regarding the Detentions That Took Place in Crimea Yesterday”, 18 Φεβρουαρίου 2021, http://www.mfa.gov.tr/no_-62_-kirim-da-dun-gerceklesen-gozalti-uygulamalari-hk.en.mfa.

¹⁴⁵ Ο Ντιμίτρι Μεντβέντεφ αποτελεί στενό σύμμαχο του Προέδρου Πούτιν ενώ έχει υπηρετήσει ως Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας την περίοδο 2008–2012.

¹⁴⁶ Tass Russian News Agency, “Too early to discuss status of Nagorno-Karabakh, says Medvedev”, 1 Φεβρουαρίου 2021, <https://tass.com/politics/1251167>.

¹⁴⁷ Elena Taslova, “Turkey cannot be ignored in Karabakh”, *Πρακτορείο Anadolu*, 1 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/turkey-cannot-be-ignored-in-karabakh/2130024>.

σε συνεργασία -και υπό επιτήρηση- με την ρωσική πλευρά. Τα ανταλλάγματα που δέχθηκε η Τουρκία παρατηρούνται κυρίως στο διπλωματικό (υποστήριξη των τουρκικών θέσεων από το Μπακού) και το οικονομικό επίπεδο. Ο χαρακτήρας τον οποίο θα λάβει η διπλωματική υποστήριξη στο άμεσο μέλλον είναι αβέβαιος. Ωστόσο, κανείς μπορεί να αναμένει ακόμη και την αναγνώριση του πολιτικού μορφώματος στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου, δεδομένου ότι δεν υφίστανται πια οι λόγοι που απέτρεπαν το Μπακού (κατοχή αζερικών εδαφών, όπως και στην Κύπρο) να αγνοήσει τις επιταγές του Διεθνούς Δικαίου, ενώ η ενίσχυση της οικονομικής παρουσίας της Άγκυρας στο Αζερμπαϊτζάν, όπως αναλύεται παραπάνω, δύναται να ενισχύσει το ρόλο της κατά την φάση ομαλοποίησης των αζεροαρμενικών σχέσεων που προωθεί η Μόσχα.

Τέλος, ως προς τον ανταγωνισμό των δύο κρατών στην Αρμενία, αναβαθμίστηκε ο ρόλος της Ρωσίας ως μοναδικός παράγοντας ικανός να ασκήσει επιρροή στην Αρμενία. Η Μόσχα κατόρθωσε να τερματίσει και την πρόσφατη στροφή της χώρας σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής προς τη Δύση.¹⁴⁸ Παράλληλα, με την πρόσφατη ήττα της Αρμενίας στον πόλεμο ο ρόλος της Ρωσίας σε ζητήματα ασφαλείας είναι κρίσιμης πλέον σημασίας για τη χώρα. Στην περίπτωση της Τουρκίας οι πρόσφατες οικονομικές κυρώσεις από την Αρμενία¹⁴⁹, δεν επιτρέπουν στην πρώτη να ομαλοποιήσει τις σχέσεις της με το Ερεβάν. Οι προοπτικές ομαλοποίησης των οικονομικών σχέσεων των δύο κρατών δεν τίθενται πλέον στη βάση των Αζεροτουρκικών σχέσεων, αλλά περιορίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την κοινή γνώμη και τις πολιτικές εξελίξεις στην Αρμενία.

1.3.2.3. Σχέσεις με Γεωργία

Κατά την υπό εξέταση περίοδο οικονομικά δεδομένα που δημοσίευσε η Στατιστική Υπηρεσία της Γεωργίας δείχνουν πως κατά τον Ιανουάριο του 2021 η Τουρκία

¹⁴⁸ Με τη Βελούδινη Επανάσταση του 2018 ο πρωθυπουργός Πασινιάν, ως το σημαντικότερο πρόσωπο των διαδηλώσεων, είχε εγκαινιάσει μια φιλοδημοκρατική πολιτική, την οποία έβλεπε με καχυποψία η Ρωσική πλευρά.

¹⁴⁹ Τέθηκαν σε ισχύ 31/12/2020. Βλ. *Επίσημη Ιστοσελίδα Αρμενικής Κυβέρνησης*, “On temporary ban on imports of goods having Turkish origin”, 21 Οκτωβρίου 2020, <https://www.gov.am/en/news/item/9840/>.

αποτέλεσε τον δεύτερο μεγαλύτερο οικονομικό εταίρο της χώρας.¹⁵⁰ Το στοιχείο αυτό επιδεικνύει τον βαθμό οικονομικής αλληλεξάρτησης μεταξύ των δύο χωρών. Επιπρόσθετα, στο πεδίο της ασφάλειας, η Τουρκία παρείχε δωρεάν στρατιωτικό εξοπλισμό στη χώρα¹⁵¹, ενώ φαίνεται πως η χώρα προσπαθεί να επενδύσει και πάλι στο στρατιωτικό αεροδρόμιο Μερνουλί της Γεωργίας, που βρίσκεται νότια της Τιφλίδας. Το καλό επίπεδο των οικονομικών σχέσεων και σχέσεων ασφάλειας δεν θα μπορούσε να υπάρξει δίχως τις καλές πολιτικό-διπλωματικές σχέσεις. Προέκταση αυτών των στενών σχέσεων είναι και η τριμερής σύνοδος κορυφής του περιφερειακού άξονα Αζερμπαϊτζάν-Γεωργίας-Τουρκίας που ήταν προγραμματισμένη για τις 19/02. Ακυρώθηκε, ωστόσο, λόγω των εσωτερικών πολιτικών ανακατατάξεων στην Γεωργία.

Στο σημείο αυτό να σημειώσουμε ότι το ζήτημα του αεροδρομίου στο Μερνουλί λαμβάνεται σοβαρά υπόψιν από τη Μόσχα, καθώς η Άγκυρα έχει εκφράσει την επιθυμία της να το ανακατασκευάσει από το 1999.¹⁵² Το 2008 κατά τη διάρκεια του Ρωσογεωργιανού πολέμου, το αεροδρόμιο βομβαρδίστηκε και η Άγκυρα δεν είχε αναδείξει εκ νέου το ενδιαφέρον της. Από το Νοέμβριο του 2020, ωστόσο, οπότε και ξεκίνησε ο πόλεμος του Ορεινού Καραμπάχ, η Άγκυρα δώρισε τεχνικό εξοπλισμό για να υποστηρίξει την ανακαίνιση του αεροδρομίου. Η πρόθεση αυτή υποδεικνύει τη σημασία που προσδίδει η ισλαμική ηγεσία της χώρας στην γειτονική χώρα του Καυκάσου.

¹⁵⁰ Τουρκικές εξαγωγές στη χώρα υπολογίστηκαν στα 92.9 εκ. δολάρια Η.Π.Α., ακολουθεί η Ρωσία (55.6 εκ. δολάρια) και προηγείται η Κίνα (99.6 εκ. δολάρια) Βλ. *Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Γεωργίας*, “External Merchandise Trade of Georgia, January 2021, 19 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.geostat.ge/media/36529/External-Merchandise-Trade-of-Georgia-in-January-2021.pdf>.

¹⁵¹ *Πρακτορείο Anadolu*, “Turkey donates military equipment to Georgian Army”, 24 Ιανουαρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-donates-military-equipment-to-georgian-army/2121093#>.

¹⁵² *Civil Georgia*, “Georgia Denies Possibility of Turkish Air Forces’ Presence in Marneuli”, 26 Δεκεμβρίου 2001, <https://civil.ge/archives/185011>.

1.3.2.4. Τουρκία και πολιτικές εξελίξεις στην Αρμενία

Στις 25 Φεβρουαρίου το Γενικό Επιτελείο Στρατού της Αρμενίας ζήτησε από τον Πρωθυπουργό Πασινιάν να υποβάλει την παραίτησή του, σε μια κίνηση η οποία χαρακτηρίστηκε από τον Πρωθυπουργό ως προσπάθεια πραξικοπήματος.¹⁵³ Η αντίδραση αυτή ήρθε έπειτα από την απαίτηση του Πασινιάν να υποβάλλει την παραίτησή του ο αναπληρωτής αρχηγός του αρμενικού Γ.Ε.Σ. Τιράν Χατσαριάν.¹⁵⁴ Οι εξελίξεις αυτές έρχονται να κλιμακώσουν σημαντικά τον εσωτερικό πολιτικό ανταγωνισμό στην Αρμενία και για το λόγο αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον και η Τουρκική αντίδραση.

Η αντίδραση της τουρκικής κυβέρνησης, καθώς και των πολιτικών δυνάμεων του τόπου ήταν καθολική και καταδίκασε την απόπειρα πραξικοπήματος.¹⁵⁵ Ο Τούρκος Πρόεδρος ανέφερε πως *«Αυτό που συμβαίνει τώρα στην Αρμενία είναι ένα πραξικόπημα. Και είμαστε κατά όλων των ειδών πραξικοπημάτων»*. Έπειτα συνέχισε τονίζοντας πως *«εάν θα υπάρξει κάποια αλλαγή διοίκησης, ο λαός της Αρμενίας είναι εκείνος που θα ορίσει την αλλαγή... οι άνθρωποι εκεί έχουν φτάσει ήδη στο σημείο όπου επιθυμούν να αφαιρέσουν από τη θέση του τον πρωθυπουργό οι ίδιοι, ωστόσο, σχετικά με τα πραξικοπήματα έχουμε διαφορετική γνώμη»*.¹⁵⁶ Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και η τουρκική ακαδημαϊκή κοινότητα, σύμφωνα με την οποία ο Πασινιάν συνιστά το «μικρότερο

¹⁵³ Βλ. Zahra Ullah και Gul Tuysuz, "Armenian Prime Minister says he is facing an attempted 'military coup' after army demands his resignation", *Cable News Network*, 25 Φεβρουαρίου 2021, <https://edition.cnn.com/2021/02/25/europe/armenia-military-nikol-pashinyan-intl/index.html>.

¹⁵⁴ Βλ. OC Media, "Live updates: Pashinyan condemns 'military coup'", 25 Φεβρουαρίου 2021, <https://oc-media.org/pashinyan-this-is-a-military-coup/>.

¹⁵⁵ Βλ. Ahval News, "Turkey united in condemnation of military coup in Armenia", 25 Φεβρουαρίου 2021, <https://ahvalnews.com/armenia-turkey/turkey-united-condemnation-military-coup-armenia>.

¹⁵⁶ Βλ. Επίσημη Ιστοσελίδα Τουρκικής Προεδρίας, "President Erdoğan performs Friday prayer at Grand Selimiye Mosque in Istanbul", 26 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/125065/president-erdogan-performs-friday-prayer-at-grand-selimiye-mosque-in-istanbul>.

κακό» ειδικότερα σε σχέση με τις προηγούμενες κυβερνήσεις.¹⁵⁷ Παράλληλα, σε διαδήλωση που κάλεσε ο Πασινιάν τους υποστηρικτές του, τουρκικά μέσα ενημέρωσης επιχείρησαν να λάβουν διαπίστευση, έτσι ώστε να καλύψουν το γεγονός. Ωστόσο, σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών της Αρμενίας δεν έχει ληφθεί καμία σχετική αίτηση.¹⁵⁸

Η θέση της Άγκυρας στο σύνολό της στηρίζεται σε δύο βάσεις. Η πρώτη σχετίζεται με την μετά την απόπειρα πραξικοπήματος (2016) εποχή της κυβέρνησης Έρντογαν, η οποία έχει θέσει συμβολικά ως θεμέλιο της πολιτικής της την αρχή της εναντίωσης σε όλες τις πραξικοπηματικές κινήσεις. Ως προς την Αρμενία, η κίνηση αυτή υποστήριξης, δυνητικά μπορεί να λειτουργήσει και ως γέφυρα επικοινωνίας με τον Πασινιάν, σε περίπτωση που παραμείνει στην εξουσία. Η δεύτερη αφορά το γεγονός πως οι πρόσφατες αρμενοτουρκικές σχέσεις έχουν θεμελιωθεί σε μία ανταγωνιστική βάση και η Άγκυρα θεωρεί πως η κυβέρνηση Πασινιάν εκφράζει τον ανταγωνισμό αυτό σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με τις προηγούμενες πολιτικές δυνάμεις. Παράλληλα, η Αρμενία έχει τηρήσει μια σταθερή στάση κατά των Τουρκικών συμφερόντων στην περιοχή. Παρά ταύτα, βαθύτερη επιθυμία της Τουρκίας είναι να μπορέσει να ομαλοποιήσει τις σχέσεις της με το Ερεβάν, όπως έχει επιδείξει και το 2009 με τα πρωτόκολλα της Ζυρίχης στα οποία είχε εναντιωθεί άμεσα το Μπακού. Πρόσφατα, ωστόσο, ο Αλίεβ εξέφρασε την άποψη πως δεν υπάρχει πλέον κάποιος λόγος αντίθεσης στην ομαλοποίηση των αρμενοτουρκικών σχέσεων.¹⁵⁹ Στο ίδιο μήκος κύματος ο υπουργός Εξωτερικών της Αρμενίας δήλωσε πως η Άγκυρα πλέον δεν έχει κάποιο λόγο να διατηρεί τα σύνορά της κλειστά με την Αρμενία.¹⁶⁰ Μολονότι η

¹⁵⁷ Βλ. Mehmet Acet, “Which scenario in Armenia is best for Turkey, Azerbaijan?”, *Yeni Şafak*, 27 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.yenisafak.com/en/columns/mehmetacet/which-scenario-in-armenia-is-best-for-turkey-azerbaijan-2047776>.

¹⁵⁸ Βλ. Siranush Ghazanchyan, “Turkish media won’t cover Monday rally in Yerevan – MFA”, *Public Radio of Armenia*, 28 Φεβρουαρίου 2021, <https://en.armradio.am/2021/02/28/turkish-media-wont-cover-monday-rally-in-yerevan-mfa/>.

¹⁵⁹ Βλ. *News.Am*, “Aliyev says Baku will not object to open Armenia-Turkey border”, 26 Φεβρουαρίου 2021, <https://news.am/eng/news/630885.html>.

¹⁶⁰ Βλ. *Armenpress*, “Turkey no longer has any reason to keep border with Armenia closed’ - FM Aivazian”, 10 Φεβρουαρίου 2021, <https://armenpress.am/eng/news/1042997.html>.

ομαλοποίηση στο πεδίο των οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στα δύο κράτη αντιμετωπίζει ακόμη μια σειρά από προβλήματα, βρίσκεται, εντούτοις, πολύ πιο κοντά από ότι βρισκόταν το 2009.

1.3.2.5. Σχέσεις με Ιράν

Στα τέλη Ιανουαρίου, ο Ιρανός υπουργός Εξωτερικών Τζαβάτ Ζαρίφ περιόδευσε στις τρεις χώρες του Καυκάσου, τη Ρωσία και την Τουρκία.¹⁶¹ Η περιοδεία αυτή αποτέλεσε μια προσπάθεια επαναφοράς του Ιράν στο διπλωματικό προσκήνιο ως προς τα κρίσιμα ζητήματα του Νοτίου Καυκάσου. Η ουδέτερη στάση που κράτησε η Τεχεράνη κατά τη σύγκρουση ανάμεσα στο Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία, είχε ως συνέπεια να αποκλειστεί η χώρα από τις διαδικασίες αποφάσεων σε κρίσιμα ζητήματα τα οποία θα διαμορφώσουν το μέλλον του υποσυστήματος.

Κατά την επίσκεψή του στην Άγκυρα ο Ιρανός υπουργός είχε συναντήσεις με τον Τούρκο ομόλογό του, καθώς και με τον Πρόεδρο της χώρας.¹⁶² Στην πρώτη συνάντηση συζητήθηκαν διμερή ζητήματα στο πεδίο των μεταφορών, των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και της ενέργειας. Στο πλαίσιο αυτό ο Ιρανός υπουργός εξέφρασε την ικανοποίησή του προς την τουρκική κυβέρνηση για δραστηριοποίηση τουρκικών επιχειρήσεων στο Ιράν, παρά τις Αμερικανικές κυρώσεις. Στο πλαίσιο αυτό αμφότερα τα κράτη εξέφρασαν την αντίθεσή τους προς τις κυρώσεις των Η.Π.Α. τόσο προς το Ιράν όσο και προς την Τουρκία.¹⁶³ Επιπρόσθετα ζητήματα ενδιαφέροντος αποτέλεσαν ο τριμερής άξονας Τουρκίας-Ιράν-Αζερμπαϊτζάν, το Συριακό ζήτημα, καθώς και η τριμερής συνεργασία με το Αφγανιστάν. Στη συνάντηση με τον Τούρκο Πρόεδρο, ο Ιρανός υπουργός έδωσε έμφαση στην ιρανική επιθυμία για δημιουργία ενός διπλωματικού σχήματος στο

¹⁶¹ Η σειρά με την οποία έλαβαν χώρα οι επισκέψεις ήταν η ακόλουθη: Αζερμπαϊτζάν, Ρωσία, Αρμενία, Γεωργία, Τουρκία. Τελευταία επίσκεψη του υπουργού Εξωτερικών αποτέλεσε το Ναχitseβάν.

¹⁶² *Ιρανικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Iranian, Turkish Foreign Ministers Hold Talks in Istanbul”, 29 Ιανουαρίου 2021, <https://en.mfa.ir/portal/newsview/626323>. Βλέπε επίσης *Ιρανικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Foreign Minister Zarif Meets with Turkish President in Istanbul”, 30 Ιανουαρίου 2021, <https://en.mfa.ir/portal/newsview/626334>.

¹⁶³ *Daily Sabah*, “Turkey, Iran reiterate commitment to cooperate for regional peace”, 29 Ιανουαρίου 2021, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-iran-reiterate-commitment-to-cooperate-for-regional-peace>.

Νότιο Καύκασο που θα εμπεριέχει τις τρεις μικρές δυνάμεις της περιοχής και τις τρεις περιφερειακές δυνάμεις (Ρωσία, Τουρκία, Ιράν).

Η Ιρανική πρωτοβουλία ως βασικό στόχο είχε να αναδείξει την επιθυμία της χώρας να αποφύγει την περιθωριοποίηση. Η αλλαγή στην ισορροπία ισχύος του υποσυστήματος του Νοτίου Καυκάσου έχει δημιουργήσει τον κίνδυνο περιθωριοποίησης της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή. Η Τουρκία, ωστόσο, αποτέλεσε τελευταίο σταθμό στις διπλωματικές επισκέψεις του Ιρανού αξιωματούχου. Μια από τις ερμηνείες της ιρανικής αυτής επιλογής ίσως να είναι η προσπάθεια του Ιράν να υποβαθμίσει τη σημασία της Άγκυρας ως δρώντος μιας περιοχής όπου την πρωτοκαθεδρία κατέχει η Μόσχα.

1.3.3. Σχέσεις με Κεντρική και Δυτική Ασία

1.3.3.1. Τουρκοπακιστανικές σχέσεις

Έντονες επαφές αναπτύχθηκαν ανάμεσα σε Άγκυρα και Ισλαμαμπάντ την περίοδο Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου. Οι δύο χώρες αντάλλαξαν επισκέψεις υψηλού επιπέδου, πραγματοποίησαν τελετές υψηλού συμβολισμού, καθώς επίσης διεξήγαγαν κοινές στρατιωτικές ασκήσεις.

Πιο συγκεκριμένα στις 13-14 Ιανουαρίου ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας επισκέφτηκε το Πακιστάν όπου έλαβε μέρος στα εγκαίνια του νέου τουρκικού προξενείου στο Καράτσι. Εκεί συνάντησε τον Πακιστανό ομόλογό του, με τον οποίο συζητήθηκε η προετοιμασία του 7^{ου} Συμβουλίου Υψηλής Στρατηγικής Τουρκίας-Πακιστάν, ενώ, τέλος, συμμετείχε στην τριμερή συνάντηση Αζερμπαϊτζάν-Πακιστάν-Τουρκίας.

Κατά την πρώτη ημέρα της επίσκεψής του ο Τσαβούσογλου έλαβε την τιμητική διάκριση της *«Ημισελήνου του Πακιστάν»* (Hilal-e Pakistan) και κατά τη συνάντησή του με τον Πρόεδρο της χώρας δήλωσε πως *«Το Πακιστάν είναι δεύτερη οικία μας»*.¹⁶⁴ Σε επίπεδο συμβολισμών την επόμενη ημέρα ο Τούρκος υπουργός

¹⁶⁴ Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Pakistan, 13-14 January 2021”, 14 Ιανουαρίου 2021, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-pakistan-i-ziyareti-13-1-2021.en.mfa>.

Εξωτερικών εγκαινίασε το νέο Γενικό Προξενείο στο Καράτσι, το οποίο αποτελεί από τα μεγαλύτερα σε μέγεθος προξενεία από όσα η Άγκυρα έχει οικοδομήσει έως τη στιγμή αυτή.¹⁶⁵

Παράλληλα με την επίσκεψη αυτή, η Τουρκία υποδέχτηκε στις 12–16 Ιανουαρίου τον αρχηγό της Πακιστανικής Αεροπορίας, Mujahid Anwer Khan, ο οποίος συναντήθηκε με τον Τούρκο υπουργό Εθνικής Αμύνης, με τον ομόλογό του, καθώς και μια σειρά από εκπροσώπους της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας¹⁶⁶.

Στις συναντήσεις αυτές ο Anwer Khan δήλωσε πως η Τουρκία και το Πακιστάν έχουν κοινά συμφέροντα, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζουν και κοινές προκλήσεις. Στο πλαίσιο αυτό δήλωσε «*Είμαστε δύο κράτη, ένα έθνος*», δήλωση η οποία είναι πανομοιότυπη με τον αζεροτουρκικό χαρακτηρισμό στις διμερείς σχέσεις «*Ένα έθνος δύο κράτη*». Κατά τις συναντήσεις, τονίστηκε η ανάγκη συνεργασίας σε τομείς ασφάλειας και άμυνας, ενώ βάση για το σκοπό αυτό κρίνεται ότι είναι η ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας.¹⁶⁷

Αναφορά έγινε επίσης και στη συμμετοχή του Πακιστάν στις επερχόμενες στρατιωτικές ασκήσεις «Αετός της Ανατολής» (Anatolian Eagle) στις οποίες έχει λάβει μέρος σταθερά το Ισλαμαμπάντ τα τελευταία 6 έτη.¹⁶⁸ Κατά την επίσκεψή του ο Anwer Khan, είχε ξεχωριστή συνάντηση με τον Πρόεδρο της Αμυντικής Βιομηχανίας της χώρας İsmail Demir, καθώς και με εκπροσώπους της *Τουρκικής Αεροδιαστημικής Βιομηχανίας* (TUSAS), την εταιρεία τεχνολογίας πληροφοριών HAVELSAN, την ASELSAN A.Ş., καθώς επίσης επισκέφτηκε την ASFAT (στρατιωτικά ναυπηγεία).

¹⁶⁵ *Πρακτορείο Anadolu*, “Turkey inaugurates new consulate building in Pakistan”, 14 Ιανουαρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-inaugurates-new-consulate-building-in-pakistan/2109934>.

¹⁶⁶ *Haberler*, “Pakistan hava kuvvetleri komutanı Türkiye'nin üst düzey askeri liderleriyle görüştü”, 14 Ιανουαρίου 2021, <https://www.haberler.com/pakistan-hava-kuvvetleri-komutani-turkiye-nin-ust-13866875-haberi/>.

¹⁶⁷ *TNS*, “Pakistan, Turkey have similar interests and challenges: PAF Chief Marshal Mujahid Anwar Khan”, 17 Ιανουαρίου 2021, <https://www.thenews.com.pk/latest/775714-pakistan-turkey-have-similar-interests-and-challenges-paf-chief>.

¹⁶⁸ *Radio Pakistan*, “Air Chief vows to enhance cooperation with Turkey”, 14 Ιανουαρίου 2021, <https://radio.gov.pk/14-01-2021/air-chief-vows-to-enhance-cooperation-with-turkey>.

Από τις 4–20 Φεβρουαρίου το Πακιστάν και η Τουρκία πραγματοποίησαν κοινά στρατιωτικά γυμνάσια στην περιοχή Ταρμπέλα του Πακιστάν, η οποία βρίσκεται κοντά στο Αφγανιστάν και την περιοχή Τζαμμού Κασιρ της Ινδίας.¹⁶⁹ Οι ασκήσεις με την κωδική ονομασία ATATURK-XI 2021 (Atatürk Tatbikatı 2021) έχουν ως σκοπό την ενίσχυση της συνεργασίας και της διαλειτουργικότητας στοιχείων των ενόπλων δυνάμεων της Τουρκίας και του Πακιστάν. Συμμετείχαν, επίσης, ομάδες ειδικών δυνάμεων από τους στρατούς αμφοτέρων των κρατών.¹⁷⁰

Οι ενισχυμένες διπλωματικές επαφές έρχονται σε μια φάση που η Τουρκική εξωτερική πολιτική αναζητά συμμάχους. Από τις συναντήσεις και τις επισκέψεις που προέκυψαν γίνεται φανερό πως η Άγκυρα επιθυμεί να ενισχύσει τις σχέσεις της στο στρατιωτικό και οικονομικό πεδίο με το Ισλαμαμπάντ. Διάφοροι αναλυτές τονίζουν πως η Τουρκία επιχειρεί να διατηρήσει εναλλακτικές λύσεις ως προς το πυρηνικό της πρόγραμμα¹⁷¹, σε περίπτωση που τα εγχειρήματα με τη Ρωσία δεν ολοκληρωθούν επιτυχώς.

Για την Άγκυρα το Πακιστάν αποτελεί έναν δυνητικό εισαγωγέα και συνεργάτη της αμυντικής βιομηχανίας της χώρας, όπως γίνεται φανερό και από το πρόγραμμα κορβέτας MILGEM που έχουν αναλάβει τα τουρκικά ναυπηγεία για λογαριασμό του Πακιστανικού ναυτικού.¹⁷² Παράλληλα, σε στρατηγικό επίπεδο, η συνεργασία Τουρκίας–Πακιστάν επιτρέπει στην πρώτη να ενισχύσει την επιρροή της στην Ανατολική Ασία, έχοντας σημαντικές συνέπειες για τις περιφερειακές ισορροπίες σε έναν χώρο που εκτείνεται από την Κεντρική Ασία έως και τη Μέση

¹⁶⁹ Τουρκικό Υπουργείου Εθνικής Αμύνης, “Pakistan İle Ortak İcra Ettığımız ‘Atatürk Tatbikatı 2021’ Başlıyor”, 4 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/422021-41047>.

¹⁷⁰ Τουρκικό Υπουργείου Εθνικής Αμύνης, “Atatürk Tatbikatı 2021 Devam Ediyor”, 15 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1522021-57425>.

¹⁷¹ S.D. Pradhan, “Emerging Sino-Pak-North Korea-Turkey nexus for nuclear proliferation”, *The Times of India*, 27 Ιανουαρίου 2021, <https://timesofindia.indiatimes.com/blogs/ChanakyaCode/emerging-sino-pak-north-korea-turkey-nexus-for-nuclear-proliferation/>.

¹⁷² Η τελετή πρώτης συγκόλλησης πακιστανικής κορβέτας πραγματοποιήθηκε μαζί με τα εγκαίνια της τρίτης από τις τέσσερις τουρκικές φρεγάτες στο πλαίσιο του προγράμματος MILGEM. Τουρκικό Πολεμικό Ναυτικό, “İSTANBUL Fırkateyninin Denize İndirilmesi ve Pakistan MİLGEM Korvet Projesinin İlk Kaynak Töreni”, 24 Ιανουαρίου 2021, <https://www.dzkk.tsk.tr/SlaytHaber/2412021-60544>.

Ανατολή. Η προσέγγιση αυτή της Τουρκίας με το Πακιστάν, πρέπει να ληφθεί υπόψη και σε σχέση με την κούρσα εξοπλισμών που έχει ξεκινήσει να διακρίνεται με γειτονικές της χώρες στην Ανατολική Μεσόγειο, όπως η Ελλάδα. Το εξοπλιστικό πρόγραμμα της Αθήνας, το οποίο επιχειρεί να θωρακίσει την άμυνα της χώρας, καθιστώντας αξιόπιστη την στρατηγική αποτροπής της τουρκικής απειλής, φαίνεται να ενισχύει με τη σειρά της το δίλημμα ασφαλείας της Άγκυρας. Η τελευταία επιχειρεί να ενισχύσει υφιστάμενους αμυντικούς άξονες, έτσι ώστε να υπερκεράσει τις ελληνικές προσπάθειες. Το Πακιστάν αποτελεί μια χώρα, η οποία μπορεί να προσφέρει ένα τεράστιο πλεονέκτημα στην Τουρκία ως προς τα αμυντικά ζητήματα σε σχέση με την Αθήνα. Το πλεονέκτημα αυτό σχετίζεται με το πυρηνικό πρόγραμμά του και την επιθυμία της Άγκυρας να αποκτήσει δικό της.

Οι προσπάθειες της Άγκυρας να αποκτήσει εναλλακτικές επιλογές στο πυρηνικό της πρόγραμμα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη, καθώς το Πακιστάν είναι ένα από τα πέντε κράτη που δεν έχει υπογράψει τη Συνθήκη Μη Διάδοσης Πυρηνικών Όπλων (NPT). Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να ευνοήσει την μεταφορά τεχνογνωσίας σχετιζόμενης με την ανάπτυξη του τουρκικού πυρηνικού προγράμματός από το Ισλαμαμπάντ προς την Άγκυρα, σε αντάλλαγμα της ενίσχυσης των στρατιωτικών σχέσεών τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Πρόεδρος Έρντογαν έχει επιδείξει ζωνρό ενδιαφέρον δηλώνοντας ότι δεν μπορεί να αποδεχτεί το γεγονός πως η Τουρκία δεν δύναται να αποκτήσει πυρηνικά όπλα.¹⁷³ Παράλληλα, η συνεργασία στο πλαίσιο της ασφάλειας και ειδικά στο πεδίο της αμυντικής βιομηχανίας, ενισχύει την εικόνα της Άγκυρας ως «μεγάλη δύναμη», καθώς η ίδια σύμφωνα με τον Πρόεδρο Έρντογαν διαθέτει τη δυνατότητα «κατασκευής πολεμικών πλοίων σε εγχώρια βάση».¹⁷⁴

Οι κινήσεις αυτές έχουν ανησυχήσει σε μεγάλο βαθμό το Νέο Δελχί, το οποίο υποστηρίζει την άμεση ενίσχυση των οικονομικών, στρατιωτικών και διπλωματικών σχέσεων με την Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, πρώην Υποστράτηγος

¹⁷³ <https://www.reuters.com/article/us-turkey-nuclear-erdogan-idUSKCN1VP2QN>

¹⁷⁴ Reuters, “Erdogan says it's unacceptable that Turkey can't have nuclear weapons”, 4 Σεπτεμβρίου 2019, <https://www.dailysabah.com/business/defense/turkey-1-of-10-nations-that-can-build-warships-from-the-ground-up-erdogan>.

της Ινδίας φαίνεται να δήλωσε πως η χώρα πρέπει να διοργανώσει κοινές ναυτικές ασκήσεις στη Μεσόγειο με την Ελλάδα.¹⁷⁵ Η ενίσχυση των ινδοελληνικών σχέσεων αποτελεί ένα από τα πιθανά αντίβαρα στον άξονα Πακιστάν–Τουρκίας. Ωστόσο, οι διμερείς πρωτοβουλίες είναι σημαντικό να στηριχθούν και σε πολυμερείς δράσεις, καθώς χώρες όπως η Κυπριακή Δημοκρατία και η Αρμενία τελούν επίσης υπό την απειλή του ίδιου άξονα.

1.3.3.2. Σχέσεις με Καζακστάν

Αρχές Φεβρουαρίου, ο Muhsin Dere, ένας εκ των τεσσάρων γ.γ. του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης της Τουρκίας, υπεύθυνος μεταξύ άλλων και για τα εργοστάσια παραγωγής στρατιωτικού υλικού, πραγματοποίησε διήμερη επίσκεψη στο Καζακστάν, όπου συναντήθηκε με τον υπουργό Εθνικής Άμυνας της χώρας¹⁷⁶. Στη συνάντηση συζητήθηκαν ζητήματα στρατηγικής συνεργασίας των δύο κρατών στο πεδίο της αμυντικής βιομηχανίας, του στρατού, και της στρατιωτικής εκπαίδευσης. Ενδιαφέρον εξέφρασε το Καζακστάν για αγορά τουρκικής παραγωγής Μ.Ε.Α. και τεθωρακισμένων οχημάτων. Τη δεύτερη ημέρα της παραμονής της, η τουρκική αντιπροσωπεία επισκέφτηκε το Πανεπιστήμιο Εθνικής Άμυνας Νουρσουλτάν Ναζαρμπάγεφ, καθώς και τέσσερις εταιρείες της αμυντικής βιομηχανίας της χώρας.

Η σημασία της επίσκεψης αυτής γίνεται κατανοητή στο πλαίσιο της ενίσχυσης των αμυντικών εξαγωγών της Τουρκίας, καθώς και στη δυνατότητα εξέλιξης της στρατιωτικής τεχνογνωσίας μέσω εκπαιδευτικών και συνεργατικών προγραμμάτων, ως βάση για την ενίσχυση της επιρροής της χώρας στο Καζακστάν. Πρέπει ωστόσο να αναφερθεί, πως το Νουρσουλτάν είναι σταθερά προσανατολισμένο προς τον Ρωσικό διεθνοπολιτικό άξονα και οι τουρκικές αυτές κινήσεις στο πεδίο είχαν έως αυτή τη στιγμή μικρό αντίκτυπο.

¹⁷⁵ Paul Antonopoulos, “Major General Bakshi: ‘There will be consequences if Turkey misbehaves, Indian Navy must go to the Aegean’”, *Greek City Times*, 28 Ιανουαρίου 2021, <https://greekcitytimes.com/2021/01/28/major-general-bakshi-turkey-aegean/>

¹⁷⁶ Meiramgul Kussainova, “Turkey, Kazakhstan to boost defense industry cooperation“, *Πρακτορείο Anadolu* 5 Φεβρουαρίου 2021, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-kazakhstan-to-boost-defense-industry-cooperation/2134550>.

1.3.3.3. Σχέσεις με Τουρκμενιστάν

Οι διμερείς σχέσεις με το Τουρκμενιστάν παρουσιάζουν ενδιαφέρον ως προς τον άξονα Αζερμπαϊτζάν–Τουρκίας–Τουρκμενιστάν. Στις 23 Φεβρουαρίου συναντήθηκαν στην Άγκυρα οι υπουργοί Εξωτερικών του Αζερμπαϊτζάν, της Τουρκίας και του Τουρκμενιστάν. Από το Κοινό Ανακοινωθέν αντιλαμβάνεται κανείς πως έμφαση δίνεται σε ζητήματα οικονομικών σχέσεων, ενέργειας, καθώς και διευκόλυνσης των εμπορικών συναλλαγών.¹⁷⁷ Στο πλαίσιο αυτό, η πρόσφατη ομαλοποίηση των σχέσεων Αζερμπαϊτζάν–Τουρκμενιστάν ενισχύει την πιθανότητα ενός νέου ενεργειακού διαδρόμου μέσω της Κασπίας, για την ενδυνάμωση τόσο των ενεργειακών σχέσεων όσο και των δικτύων μεταφοράς.¹⁷⁸

Η Άγκυρα προωθεί τις κοινές δράσεις των δύο κρατών, καθώς οι δράσεις αυτές υποστηρίζουν το στόχο της να μετατραπεί σε ενεργειακό κόμβο για τη μεταφορά υδρογονανθράκων προς τη Δύση, στόχος ο οποίος θα της προσφέρει πολιτική και διπλωματική επιρροή. Το καθεστώς της Κασπίας, ωστόσο, τελεί υπό μια περίπλοκη ισορροπία ισχύος, όπου τα Ρωσικά και Ιρανικά συμφέροντα επιχειρούν σταθερά να υπονομεύσουν πρωτοβουλίες που έρχονται σε αντίθεση με τα ενεργειακά τους συμφέροντα. Η υποστήριξη των εν λόγω πρωτοβουλιών θα δημιουργήσει τριβές στις διμερείς σχέσεις με τα δύο αυτά κράτη. Για το λόγο αυτό, η παρακολούθηση των εξελίξεων στο εν λόγω ζήτημα κρίνεται απαραίτητη, καθώς επιδεικνύει την επιθυμία της Τουρκίας να ενισχύσει την παρουσία και την επιρροή της μέσω των υδρογονανθράκων της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας, στη Δύση. Η επιρροή αυτή λειτουργεί αμφίδρομα, καθώς η Τουρκία με τον τρόπο αυτό μπορεί να προσφέρει στα κράτη της Κεντρικής Ασίας ένα εναλλακτικό δίκτυο μεταφοράς ενεργειακών πόρων στις δυτικές αγορές, ενώ παράλληλα καλύπτει και τις ανάγκες ενεργειακής ασφάλειας της ίδιας.

¹⁷⁷ Αζερικό Υπουργείο Εξωτερικών, “No:064/21, Information of the Press Service Department of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan”, 24 Φεβρουαρίου 2021, <https://mfa.gov.az/en/news/7218/view>

¹⁷⁸ Rauf Mammadov, “Azerbaijan and Turkmenistan Seek to Expand Cooperation on Caspian Energy Production”, *Eurasian Daily Monitor*, 27 Ιανουαρίου 2021, <https://jamestown.org/program/azerbaijan-and-turkmenistan-seek-to-expand-cooperation-on-caspian-energy-production/>.

1.3.4. Σχέσεις με Η.Π.Α.

1.3.4.1. Η νέα κυβέρνηση Μπάιντεν και το θέμα των S-400

Ο υπουργός Εξωτερικών της νέας αμερικανικής κυβέρνησης Άντονι Μπλίνκεν χαρακτήρισε ως «απαράδεκτες» τις ενέργειες της Άγκυρας στο ζήτημα του αντιαεροπορικού και αντιπυραυλικού οπλικού συστήματος S-400, που προμηθεύτηκε από τη Ρωσία. Υποστήριξε, ακόμη, στο Κογκρέσο πως η Τουρκία είναι «σύμμαχος, που δεν συμπεριφέρεται ως τέτοιος», αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο επιβολής νέων κυρώσεων στη γειτονική χώρα¹⁷⁹, έπειτα από τις αρχικές κυρώσεις του Δεκεμβρίου 2020 που επέβαλαν οι Η.Π.Α. έναντι της Προεδρίας Αμυντικών Βιομηχανιών (SSB) της Τουρκίας και στελεχών της, μέσω του Νόμου για την Αντιμετώπιση των Αντιπάλων της Αμερικής διά Κυρώσεων (CAATSA).¹⁸⁰

Τα πρώτα δείγματα γραφής της νέας πολιτικής ηγεσίας των Η.Π.Α. παρουσιάζουν μια κυβέρνηση που δεν είναι πρόθυμη να υποκύψει στα αιτήματα της Τουρκίας στο θέμα των S-400. Αντιμέτωπη με μια νέα αμερικανική ηγεσία που δείχνει να τηρεί μια αυστηρή στάση στο θέμα των S-400, η Τουρκία προσπαθεί να οδηγήσει τις Η.Π.Α. στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με στόχο έναν συμβιβασμό, κάτι που δεν φαίνεται να επιθυμεί η Ουάσιγκτον.¹⁸¹ Η Άγκυρα έχει προτείνει τη δημιουργία μιας κοινής ομάδας εργασίας ανάμεσα σε Τουρκία και Η.Π.Α., στην οποία το θέμα των S-400 θα συζητηθεί σε τεχνικό επίπεδο.¹⁸² Η συγκεκριμένη πρόταση γίνεται στη λογική της άμβλυνσης των αμερικανικών απαντήσεων και ισχυρισμών για

¹⁷⁹ *Ναυτεμπορική*, «Άν. Μπλίνκεν: Ανοιχτό το ενδεχόμενο νέων κυρώσεων στην Τουρκία για τους S-400», 20 Ιανουαρίου 2021. <https://www.naftemporiki.gr/story/1682881/an-mplinken-anoixto-to-endexomeno-neon-kuroseon-stin-tourkia-gia-tous-s-400>

¹⁸⁰ U.S. Embassy & Consulate in Greece, “The United States Sanctions Turkey Under CAATSA 231”, Press Statement, 14 Δεκεμβρίου 2020. <https://gr.usembassy.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/>

¹⁸¹ *Reuters*, “Turkey says it will not turn back from Russian S-400s - TRT Haber”, 11 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/turkey-usa-sanctions-int-idUSKBN2AB2D5>

¹⁸² *Ναυτεμπορική*, «Τουρκία- S-400: Θα επαναληφθεί η πρόταση προς Μπάιντεν για κοινή ομάδας εργασίας», 16 Ιανουαρίου 2021. <https://www.naftemporiki.gr/story/1681557/tourkia-s-400-tha-epanalifthei-i-protasi-pros-mpainten-gia-koini-omadas-ergasias>

μη συμβατότητα των S-400 με τα συστήματα του NATO. Παρόλα αυτά, η Ουάσιγκτον παραμένει κάθετη στη στάση της.

Σε αναζήτηση μιας κοινά αποδεκτής λύσης, η τουρκική ηγεσία συνεχίζει να εφευρίσκει νέες ιδέες προς συζήτηση με την Ουάσιγκτον. Η πιο πρόσφατη προέρχεται από τον υπουργό Εθνικής Αμύνης της Τουρκίας, ο οποίος πρότεινε η Τουρκία να ακολουθήσει για τους S-400 ένα «μοντέλο Κρήτης». Πρότεινε δηλαδή την εφαρμογή ενός μοντέλου όπως αυτό που έχει υιοθετήσει η Ελλάδα με τους S-300, και με την προϋπόθεση ότι η Τουρκία θα χρησιμοποιεί το αντιπυραυλικό σύστημα όποτε το κρίνει απαραίτητο.¹⁸³ Η Ουάσιγκτον, όμως, δε φαίνεται να αλλάζει τη στάση της και παραμένει αρνητική.

Η διάσταση απόψεων ανάμεσα στις δύο συμμάχους του NATO, αλλά και ανάμεσα σε Τουρκία και Δύση, φαίνεται πως ξεπερνά τα όρια μιας απλής σύγκρουσης συμφερόντων. Ο υπουργός Εσωτερικών της Τουρκίας Σουλεϊμάν Σοϊλού, σε συνέντευξή του στο δίκτυο *A Haber*, στο πλαίσιο μιας προσπάθειάς του να εξυμνήσει την εξωτερική πολιτική που ακολουθεί η Τουρκία υπό την ηγεσία του Έρντογαν, ισχυρίστηκε πως «η σύγκρουση δεν είναι μόνο οικονομική, αλλά και ιδεολογική».¹⁸⁴ Αυτή η δήλωση είναι αντιπροσωπευτική της κοσμοαντίληψης που υιοθετεί η ισλαμιστική ηγεσία της Τουρκίας και η οποία θέτει εαυτόν μακριά από τη Δύση αν όχι και έξω από αυτήν.

Η υπόθεση των S-400 είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα των προσπαθειών της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής να διατηρήσει η χώρα την ιδιότητα του εμβόλιμου κράτους, που διατηρούσε από τις ημέρες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και μεταφέρθηκε και κατά το πέρασμά της στην ίδρυση του κράτους της Τουρκίας. Αυτή η

¹⁸³ *Reuters*, “Turkey says it will not turn back from Russian S-400s - TRT Haber”, 11 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/turkey-usa-sanctions-int-idUSKBN2AB2D5>

¹⁸⁴ *A Haber*, “İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ilk kez A Haber'de açıkladı! Gara'ya giden HDP'li vekil kimdi? FETÖ'nün şifreleri neler?”, 21 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.ahaber.com.tr/video/gundem-videolari/>

ιδιότητα της επιτρέπει να συνδιαλέγεται με ευελιξία μεταξύ Δύσης και Ανατολής, ακολουθώντας ένα δόγμα ακεραιότητας.¹⁸⁵

1.3.4.2. Τα F-35 και η εταιρεία *Arnold & Porter*

Η εταιρεία *SSTEK Defense Industry Technologies*, θυγατρική της κρατικής *Προεδρίας Αμυντικών Βιομηχανιών*, προχώρησε στην πρόσληψη της εταιρείας *Arnold & Porter* με σκοπό την παροχή στρατηγικών και νομικών συμβουλών για την παραμονή της SSB και τούρκων εργολάβων στο πρόγραμμα των F-35.¹⁸⁶ Για το σκοπό αυτό, η εταιρεία φαίνεται να σχεδιάζει να υιοθετήσει μια στοχευμένη στρατηγική προσεγγίζοντας αμερικανικούς συνεργάτες και μετόχους που συμμετέχουν στο πρόγραμμα, προκειμένου να εξασφαλιστεί πως ο στρατηγικός ρόλος της Τουρκίας είναι κατανοητός.¹⁸⁷ Το συμβόλαιο είναι ύψους 750.000 δολαρίων Η.Π.Α. και με χρονική διάρκεια 6 μηνών.¹⁸⁸

Η επιλογή της συγκεκριμένης εταιρείας δεν είναι τυχαία, καθώς έχει συνεργαστεί με τις τουρκικές αρχές και εταιρείες κατά το παρελθόν. Πρόκειται για μια αμερικανική εταιρεία με έδρα την Ουάσιγκτον, στο πελατολόγιο της οποίας βρίσκονται μια σειρά κρατών και διεθνών θεσμών. Η ιστοσελίδα της εταιρείας αναφέρει πως έχει εκπροσωπήσει την Τουρκία σε θέματα διεθνών οικονομικών υποθέσεων για πάνω από 20 χρόνια, όπως, για παράδειγμα, τουρκικές υποθέσεις για ισλαμική χρηματοδότηση μέσω της προσφοράς *sukuk*, τα οποία αποτελούν μια μορφή ισλαμικού ομολόγου, συμβατού με τον ισλαμικό νόμο.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Σαρρής Νεοκλής, *Εξωτερική Πολιτική & Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία: Η άνοδος της στρατογραφειοκρατίας (1923 – 1950)*, Αθήνα, Εκδόσεις Γόρδιος, 1992, σελ. 37-41.

¹⁸⁶ *Hurriyet Daily News*, “Turkey hires top US law firm on F-35 jet issue”, 20 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-hires-top-us-law-firm-on-f-35-jet-issue-162556>

¹⁸⁷ *Middle East Monitor*, “Turkey hires top US law firm to lobby Biden for re-entry into F-35 jet program”, 19 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.middleeastmonitor.com/20210219-turkey-hires-top-us-law-firm-to-lobby-biden-for-re-entry-into-f-35-jet-program/>

¹⁸⁸ *Ναυτεμπορική*, «Η Άγκυρα προσέλαβε εταιρεία λόμπι για να επιστρέψει στο πρόγραμμα των F-35», 19 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.naftemporiki.gr/story/1694657/i-agkura-proselabe-etairaia-lompi-gia-na-epistrepsei-sto-programma-ton-f-35>

¹⁸⁹ *Arnold & Porter*, “Arnold & Porter Represents Republic of Turkey on its \$2 Billion Sukuk Offering”, 27 Φεβρουαρίου 2019.

Η πρόσληψη της εταιρείας, που θα λειτουργήσει ως εκπρόσωπος λόμπι για λογαριασμό της Τουρκίας, έρχεται ως επακόλουθο των προσπάθειών της τουρκικής ηγεσίας σε διπλωματικό επίπεδο για την παράδοση των μαχητικών αεροσκαφών F-35, από το πρόγραμμα των οποίων εξαιρέθηκε το 2019 λόγω της αγοράς των S-400. Η τουρκική ηγεσία υιοθετεί κατ' εξακολούθηση το αφήγημα του αδικημένου συμμάχου. Θεωρεί δηλαδή πως στην προκειμένη περίπτωση αδικείται, καθώς τα μαχητικά αεροσκάφη έχουν αποπληρωθεί, δίχως όμως να έχει γίνει η παράδοσή τους.¹⁹⁰ Η στάση των Η.Π.Α. παραμένει αυστηρή και στο ζήτημα του εξοπλιστικού προγράμματος των F-35, εργαλειοποιώντας το στο πλαίσιο μιας στρατηγικής μαστίγιου και καρότου (stick and carrot), κατά την οποία ενδεχόμενη εγκατάλειψη των S-400 από πλευράς Τουρκίας θα μπορούσε να συμβάλλει στην επανένταξή της στο πρόγραμμα των F-35.

1.3.5. Σχέσεις με Ε.Ε. και κράτη μέλη

1.3.5.1. Επίσκεψη Τσαβούσογλου στις Βρυξέλλες

Στις 21 και 22 Ιανουαρίου 2021 ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Μεβλούτ Τσαβούσογλου επισκέφθηκε τις Βρυξέλλες για συναντήσεις με αξιωματούχους της Ε.Ε. και του NATO. Μεταξύ των στελεχών που συνάντησε ήταν ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ε.Ε. για την Εξωτερική Πολιτική Ζοζέπ Μπορέλ, η επίτροπος Εσωτερικών Υποθέσεων Ιλβα Γιόχανσον, ο επίτροπος Διεύρυνσης Ολιβερ Βάρχελι, ο αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Μαργαρίτης Σχοινάς, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Σαρλ Μισέλ και ο γ.γ. του NATO Γενς Στόλτενμπεργκ.¹⁹¹ Της επίσκεψης του Τσαβούσογλου στις Βρυξέλλες είχε προηγηθεί τηλεδιάσκεψη μεταξύ Έρντογαν και της Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ούρσουλα Φον Ντερ

<https://www.arnoldporter.com/en/perspectives/news/2019/02/arnold-porter-represents-republic-of-turkey>

¹⁹⁰ Ναυτεμπορική, «Ο Ερντογάν θέλει κι άλλους S-400, αλλά ελπίζει και στα F-35 των ΗΠΑ», 15 Ιανουαρίου 2021. <https://www.naftemporiki.gr/story/1681305/o-erntogan-thelei-ki-allous-s-400-alla-elpizei-kai-sta-f-35-ton-ipa>

¹⁹¹ Η Καθημερινή, «Μήνυμα από Βρυξέλλες για τα ευρωτουρκικά», 21 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561236137/minyma-apo-vryxelles-gia-ta-evrotourkika/>

Λάιεν, όπως και του Ζοζέπ Μπορέλ.¹⁹² Κατά τη διάρκεια αυτών των συναντήσεων συζητήθηκαν η προοπτική βελτίωσης των ευρωτουρκικών σχέσεων, το μεταναστευτικό/προσφυγικό, η Τελωνειακή Ένωση, η απελευθέρωση των θεωρήσεων εισόδου, η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη γειτονική χώρα και οι διεθνείς εξελίξεις σε Λιβύη, Συρία και Ανατολική Μεσόγειο.

Το πρώτο δίμηνο του 2021 παρατηρήθηκε μια δραστήρια στροφή της τουρκικής ηγεσίας προς την Ε.Ε. με σκοπό τη βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων, αλλά και την προώθηση των δικών της θέσεων σε επιμέρους ζητήματα. Στο ίδιο πλαίσιο θα πρέπει να γίνονται αντιληπτές και αντίστοιχες προσπάθειες της τουρκικής ηγεσίας που έχουν σκοπό να βελτιώσουν επιφανειακά τις σχέσεις της σε διμερές επίπεδο, τόσο με τη Γαλλία (όπου ο Πρόεδρος Μακρόν και ο Τούρκος Πρόεδρος, μετά από μία περίοδο έντονης αντιπαράθεσης, αντάλλαξαν επιστολές και τάχθηκαν υπέρ της εξομάλυνσης των γαλλοτουρκικών σχέσεων¹⁹³), όσο και με την Ελλάδα και τις προσπάθειες επανέναρξης των διερευνητικών επαφών.

Η στροφή που παρατηρήθηκε στην πολιτική της τουρκικής ηγεσίας θα πρέπει να γίνει αντιληπτή στο πλαίσιο της ευρύτερης αντίδρασης της Τουρκίας στις διεθνείς εξελίξεις και ιδίως την αλλαγή στην πολιτική ηγεσία των Η.Π.Α.. Με τις επιπτώσεις της πανδημίας στην οικονομία έντονες, την επιβολή των κυρώσεων από την πλευρά των Η.Π.Α. σε βάρος της, και την έκθεση του Ζοζέπ Μπορέλ για την Τουρκία να εκκρεμεί, η Άγκυρα θεώρησε ως μονόδρομο την επαναπροσέγγιση με την Ε.Ε.. Η προοπτική της επιβολής κυρώσεων στη Σύνοδο Κορυφής του Μαρτίου σε βάρος της, κινητοποίησε την Άγκυρα, έτσι ώστε να προσπαθήσει να κερδίσει τις εντυπώσεις και να κατευνάσει τις φωνές στο εσωτερικό της Ε.Ε. που τάσσονται υπέρ της επιβολής κυρώσεων.

¹⁹² Ahval, “EU high on Ankara’s agenda, Turkey’s future in Europe, says Erdoğan”, 9 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-eu/eu-high-ankaras-agenda-turkeys-future-europe-says-erdogan>

¹⁹³ Al Jazeera, “Dear Tayyip’: Erdogan, Macron exchange letters”, 15 Ιανουαρίου 2021. <https://www.aljazeera.com/news/2021/1/15/france-and-turkey-exchange-letters-to-improve-collaboration>

Η ρητορική που υιοθετεί η τουρκική ηγεσία απέναντι στην Ε.Ε. παρουσιάζει συγκεκριμένα μοτίβα. Τόσο οι δηλώσεις του Ομέρ Τσελίκ, εκπροσώπου του Κ.Δ.Α., πως «η Ευρώπη έχει ανάγκη την Τουρκία» και πως «όποιος εντός της Ευρώπης μιλάει εναντίον της Τουρκίας, τότε αυτός θέλει να καταστρέψει το μέλλον της Ευρώπης»¹⁹⁴, όσο και τα μηνύματα Τσαβούσογλου πως «νέες κυρώσεις της Ε.Ε. θα καταστρέψουν τα πάντα»¹⁹⁵ τείνουν να παρουσιάζουν το ενδεχόμενο επιβολής ποινών κατά της Τουρκίας με όρους καταστροφής, για την ανύψωση του διακυβεύματος για την άλλη πλευρά. Ο στόχος αυτός του ρητορικού πλαισίου είναι να αποδυναμώσει τους ισχυρισμούς όσων υποστηρίζουν τις κυρώσεις και να λειτουργήσει αποτρεπτικά. Όσο, όμως, η αναπαραγωγή του συγκεκριμένου πλαισίου διαγωνίζεται, τόσο αυτή δύναται να οδηγήσει σε αποδυνάμωση της αξιοπιστίας αυτού που το υιοθετεί και να υπονομεύσει την ίδια την αποτρεπτική του δυνατότητα.

Παράλληλα, η τουρκική ηγεσία προσπαθεί να δημιουργήσει τριγμούς στην εσωτερική συνοχή της Ε.Ε. μέσα από τη συστηματική προσπάθεια δυσφήμισης της Ελλάδας και της Κυπριακής Δημοκρατίας στα μάτια των ευρωπαίων εταίρων και την εισαγωγή της σε ένα έντονο παίγνιο απόδοσης αιτιότητας σε βάρος τους, αποδίδοντάς τους ευθύνες για το πλήγμα στις ευρωτουρκικές σχέσεις κατά το προηγούμενο έτος.¹⁹⁶ Ταυτόχρονα, προχωρά και στην αναπαραγωγή του αφηγήματος του αδικημένου, αυτή τη φορά στα θέματα της Ανατολικής Μεσογείου και το μεταναστευτικό/προσφυγικό¹⁹⁷ (βλέπε παρακάτω).

¹⁹⁴ Η Καθημερινή, «Απειλές της Αγκυρας προς την Ε.Ε.», 5 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561216517/apeiles-tis-agkyras-pros-tin-e-e/>

¹⁹⁵ Barigazzi Jacopo, “Turkish foreign minister: New EU sanctions ‘will ruin everything’”, *Politico*, 23 Ιανουαρίου 2021. <https://www.politico.eu/article/turkish-foreign-minister-new-eu-sanctions-will-ruin-everything/>

¹⁹⁶ Ahval, “EU high on Ankara’s agenda, Turkey’s future in Europe, says Erdoğan”, 9 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-eu/eu-high-ankaras-agenda-turkeys-future-europe-says-erdogan>

¹⁹⁷ *Ναυτεμπορική*, «Ελληνοτουρκικά: Μπαράζ προκλητικών δηλώσεων πριν τις διερευνητικές», 12 Ιανουαρίου 2021. <https://www.naftemporiki.gr/story/1679753/ellinotourkika-mparaz-proklitikon-diloseon-prin-tis-diereunitikes>

1.3.5.2. Σχέσεις με Γερμανία

1.3.5.2.1. Επίσκεψη Γερμανού υπουργού Εξωτερικών και εξοπλιστικά

Ο υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας Χάικο Μάας επισκέφτηκε την Τουρκία στις 18 Ιανουαρίου και συνομίλησε με τον Τούρκο ομόλογό του Μεβλούτ Τσαβούσογλου. Κατά τη διάρκεια αυτής της συνάντησης ο Τσαβούσογλου φέρεται να έδωσε στον Μάας λίστα με μια σειρά από ενδιάμεσα προϊόντα και ανταλλακτικά που προορίζονται για τα σχέδια της αμυντικής βιομηχανίας της χώρας, ζητώντας από τον ομόλογό του την άμεση άρση του άτυπου εμπάργκο πώλησης στην Τουρκία που εφαρμόζει το Βερολίνο¹⁹⁸. Μεταξύ αυτών, πρώτη προτεραιότητα για την Άγκυρα αποτελεί η παράδοση γερμανικών κινητήρων, οι οποίοι, σύμφωνα με τα αρχικά σχέδια της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας, προβλέπεται να τοποθετηθούν «ελλείψει κατάλληλου τουρκικού κινητήρα» στο τουρκικής «κατασκευής» άρμα μάχης *Altay*.¹⁹⁹ Στην κοινή συνέντευξη Τύπου, ο Μάας αναφέρθηκε και στην παρουσία των Σύριων προσφύγων στην Τουρκία, ισχυριζόμενος πως ίσως η Τουρκία να μην έχει εκτιμηθεί σωστά αναφορικά με την κατάστασή τους.²⁰⁰

Η παράδοση του γερμανικού κινητήρα έχει εξελιχθεί σε σημαντικό σημείο τριβής μεταξύ των δύο κρατών. Η Τουρκία ενδιαφέρεται για την παράδοση του γερμανικού κινητήρα MTU και του κιβωτίου ταχυτήτων RENK,²⁰¹ αλλά το άτυπο εμπάργκο όπλων που έχει επιβάλει η Γερμανία στην Τουρκία από το 2019, λόγω των στρατιωτικών επιχειρήσεων της τελευταίας στη βόρεια Συρία με στόχο τους κουρδικούς πληθυσμούς της περιοχής, έχει καταστήσει δύσκολη την παράδοσή τους.

¹⁹⁸ *Aksam*, “Örtülü ambargo listesi Maas’a verildi”, 20 Ιανουαρίου 2021. <https://m.aksam.com.tr/ekonomi/ortulu-ambargo-listesi-maasa-verildi/haber-114275>

¹⁹⁹ *Bloomberght*, “Çavuşoğlu: AB'yle ilişkilerde daha pozitif atmosfer içindeyiz”, 18 Ιανουαρίου 2021. <https://www.bloomberght.com/cavusoglu-ab-yle-iliskilerde-daha-pozitif-atmosfer-icindegiz-2272772>

²⁰⁰ *Ναυτεμπορική*, «Προκλητικός Τσαβούσογλου στη συνάντηση με τον Μάας: «Θα κάνουμε αυτό που πρέπει», 18 Ιανουαρίου 2021. <https://www.naftemporiki.gr/story/1682168/proklytikos-tsabousoglou-sti-sunantisi-me-ton-maas-tha-kanoume-auto-pou-prepei>

²⁰¹ *DefenseWorld.net*, “Differences with Germany Force Turkey to Seek South Korean Engine, Transmission for its Altay Tank”, 20 Νοεμβρίου 2020. https://www.defenseworld.net/news/28363/Differences_with_Germany_Force_Turkey_to_Seek_South_Korean_Engine_Transmission_for_its_Altay_Tank

Έκτοτε η Άγκυρα ασκεί πιέσεις προς το Βερολίνο για την άρση των εμποδίων σε βάρος της. Το συγκεκριμένο συμβάν θα πρέπει να γίνει αντιληπτό στο πλαίσιο μιας ευρύτερης στρατηγικής της Τουρκίας να μεταπείσει τις χώρες που δεν της προμηθεύουν στρατιωτικό εξοπλισμό για τις ανάγκες της. Αντίστοιχες πιέσεις ασκεί η Άγκυρα και στους συμμάχους της στο ΝΑΤΟ, προκειμένου να της προσφερθεί η δυνατότητα αγοράς θερμικών καμερών για τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη της.²⁰²

Τέλος, στο ζήτημα του μεταναστευτικού/προσφυγικού, οι δηλώσεις του Γερμανού υπουργού περί της μη πλήρους εκτίμησης της θέσης της Τουρκίας, η οποία φιλοξενεί Σύρους πρόσφυγες, από τους Ευρωπαίους, αναδεικνύουν το πρόσφορο έδαφος που έχει η Άγκυρα για τη διεκδίκηση περαιτέρω οφελών κατά τη διαπραγμάτευση για την επικαιροποίηση της Κοινής Δήλωσης της Ε.Ε. της 18^{ης} Μαρτίου 2016.

1.3.5.2.2. Η απόσυρση της επένδυσης της *Volkswagen* και προεκτάσεις

Η γερμανικών συμφερόντων εταιρεία παραγωγής αυτοκίνησης *Volkswagen* προχώρησε στη ρευστοποίηση της μονάδας της στην επαρχία Μαγνησίας, στη δυτική Τουρκία. Αυτή η κίνηση ολοκλήρωσε την απόσυρση της εταιρείας από το συνολικό σχέδιο επένδυσης ύψους 1 δις € για την κατασκευή εργοστασίου στην Τουρκία. Η απόσυρση είχε ξεκινήσει ήδη από το καλοκαίρι του 2020 με επίσημη αιτιολογία την μειωμένη ζήτηση λόγω της πανδημίας.

Η απόσυρση της γερμανικής πολυεθνικής προκάλεσε την έντονη δυσαρέσκεια της τουρκικής ηγεσίας. Η δυσαρέσκεια εκδηλώθηκε μέσω της αντίδρασης του Τούρκου υπουργού Βιομηχανίας και Τεχνολογίας Μουσταφά Βαράνκ, ο οποίος ισχυρίστηκε πως «η εταιρεία είναι αυτή που χάνει με αυτή την κίνηση και όχι η Τουρκία» και πως «η απόφαση είναι πολιτικής φύσεως».²⁰³ Επιπροσθέτως, η τουρκική

²⁰² *Ahval*, “Erdogan criticises NATO allies for not selling Turkey drone cameras”, 25 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/drone/erdogan-criticises-nato-allies-not-selling-turkey-drone-cameras>

²⁰³ *Ahval*, “Turkey plant cancellation is Volkswagen's loss, says Turkish industry minister”, 3 Ιανουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/volkswagen-turkey/turkey-plant-cancellation-volkswagens-loss-says-turkish-industry-minister>

ηγεσία φαίνεται πως αποσύρει τα οχήματα της Volkswagen από τον υπηρεσιακό της στόλο, ως αντίποινα για την ακύρωση της επένδυσης.²⁰⁴

Η συγκεκριμένη επενδυτική απόσυρση αποτελεί πλήγμα για την Τουρκία τόσο για πολιτικούς όσο και για οικονομικούς λόγους. Η ηγεσία της γείτονος έδινε ιδιαίτερη έμφαση σε αυτήν την επένδυση σε τέτοιο βαθμό που μέχρι και ο ίδιος ο Τούρκος Πρόεδρος είχε συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις με την εταιρεία. Η Volkswagen έχει ως θυγατρική την εταιρεία *Renk AG*, όπου μέχρι το 2020 είχε το πλήρες μετοχικό πακέτο²⁰⁵. Η συγκεκριμένη εταιρεία παράγει τα κιβώτια ταχυτήτων RENK για τα οποία ενδιαφέρεται η Τουρκία για την υποστήριξη του άρματος μάχης Altay²⁰⁶. Η απόσυρση, όμως, της εταιρείας αφαιρεί τη δυνατότητα έστω και έμμεσης πρόσβασης. Οι οικονομικοί λόγοι συνδέονται με το γεγονός πως αυτή αναμενόταν να είναι η μεγαλύτερη επένδυση ευρωπαϊκής εταιρείας αυτοκινήτου στη χώρα. Η απόφαση απόσυρσης της γερμανικής εταιρείας ανακοινώθηκε σε μια πολύ δύσκολη συγκυρία για την τουρκική οικονομία, η οποία απεγνωσμένα προσπαθεί να προσελκύσει στη χώρα ξένες επενδύσεις. Οπότε, πέρα από την απώλεια των άμεσων οικονομικών οφελών, η ακύρωση του επενδυτικού έργου επιφέρει πλήγμα και στην εικόνα μιας χώρας με επενδυτικές ευκαιρίες, την οποία επιδιώκει να οικοδομήσει η Τουρκία.

1.3.5.3. Μεταναστευτικό/Προσφυγικό

Η επίσκεψη του Τσαβούσογλου στις Βρυξέλλες στις 21 Ιανουαρίου, όπου, μεταξύ άλλων, συναντήθηκε με τον αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Μαργαρίτη Σχοινά και τον Υπάτο Εκπρόσωπο της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας Ζοζέπ Μπορέλ, είχαν ως ένα εκ των θεμάτων συζήτησης την

²⁰⁴ *Η Καθημερινή*, «Ο Ερντογάν μποϊκοτάρει τη Volkswagen επειδή δεν θα επενδύσει στην Τουρκία», 28 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/world/561244741/o-erntogan-mpoikotarei-ti-volkswagen-epeidi-den-tha-ependyse-stin-toyrkia/>

²⁰⁵ *Volkswagenag.com*, “Volkswagen to sell RENK shares to Triton”, 30 Ιανουαρίου 2020. <https://www.volkswagenag.com/en/news/2020/01/volkswagen-to-sell-renk-shares-to-triton.html>

²⁰⁶ *Renk*, “Transmissions for military tracked vehicles.Driving. Steering. Braking”, 2019. https://www.renk-ag.com/fileadmin/Produkte_und_Service

επανεκκίνηση του διαλόγου για την επικαιροποίηση της Κοινής Δήλωσης της 18^{ης} Μαρτίου 2016. Την επιθυμία της Τουρκίας για την ανανέωση της συμφωνίας εξέφρασε και ο Τούρκος Πρόεδρος στις συναντήσεις του με την Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν και την Καγκελάριο της Γερμανίας Άγκελα Μέρκελ. Στο πλαίσιο της επανέναρξης του διαλόγου για το μεταναστευτικό και της βελτίωσης των σχέσεων της με την Ε.Ε., η Τουρκία ανταποκρίθηκε θετικά στο αίτημα του Έλληνα υπουργού Μετανάστευσης για επιστροφή 1,450 αλλοδαπών, των οποίων το αίτημα ασύλου έχει απορριφθεί²⁰⁷.

Η επανεισοδοχή του μεταναστευτικού-προσφυγικού ζητήματος στην ατζέντα μετουσιώνει εμπράκτως το τουρκικό αφήγημα περί αναγκαιότητας από πλευράς Ε.Ε.²⁰⁸, καθώς αποτελεί ένα θέμα που η Ένωση αδυνατεί να επιλύσει μονομερώς. Μέσα από το προσφυγικό-μεταναστευτικό, η σημασία της Τουρκίας για την Ευρώπη αναδεικνύεται, στενεύοντας τα περιθώρια κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων αναφορικά με την περαιτέρω απομάκρυνση ή όχι της Τουρκίας από την Ε.Ε.. Επιπροσθέτως, η τουρκική ηγεσία επιθυμεί περαιτέρω οικονομική υποστήριξη τόσο για τους πρόσφυγες που φιλοξενεί στην επικράτειά της όσο και για τη μεταναστευτική διαχείριση στα ανατολικά της σύνορα και το Idlib, όπου θα μπορούσε να προχωρήσει σε μια εθνική μεταβολή της περιοχής και την αντικατάσταση των Κούρδων της Συρίας με Σύριους Άραβες²⁰⁹.

Οι πρόσφατες δηλώσεις του Έρντογαν που κατηγορεί την Ελλάδα και τη *Frontex* για «απάνθρωπες πρακτικές» κατά μεταναστών και προσφύγων και ασκεί κριτική προς την Ε.Ε. για μη τήρηση του οικονομικού σκέλους της συμφωνίας του 2016, μπορούν να γίνουν αντιληπτές υπό το πρίσμα της συνέχισης της εργαλειοποίησης του μεταναστευτικού για την άσκηση πιέσεων και άντληση πόρων.

²⁰⁷ Κωστίδης Μανώλης, «Δέχεται τις επιστροφές η Άγκυρα», *Η Καθημερινή*, 22 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561237352/dechetai-tis-epistrofes-i-agkyra/>

²⁰⁸ *Daily Sabah*, “Anti-Turkey rhetoric within EU sabotages bloc's future, ruling AK Party says”, 5 Ιανουαρίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/eu-affairs/anti-turkey-rhetoric-within-eu-sabotages-blocs-future-ruling-ak-party-says>

²⁰⁹ Tsakonas Panayotis, “EU-Turkey Relations and the Migration Challenge: What is the Way Forward?” *ELIAMEP*, Policy Paper 54/2021, σελίδα 10. <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2021/02/Policy-paper-54-Tsakonas-final.pdf>

Η Άγκυρα εξακολουθεί να υιοθετεί συμπεριφορά προσοδοθηρίας (rent-seeking)²¹⁰ για την απόσπαση ωφελειών, αντιμετωπίζοντας μετανάστες και πρόσφυγες ως εμπόρευμα (commodity) που λειτουργούν ως μοχλός πίεσης (leverage) έναντι της Ε.Ε.. Κατά καιρούς και αναλόγως τις συνθήκες, η Άγκυρα έχει υιοθετήσει είτε τη στρατηγική του εκβιασμού (blackmailing), είτε τη στρατηγική αλληλοκάλυψης (back-scratching). Η πρώτη αναφέρεται στη χρήση απειλών αύξησης των μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών στο στόχο (στην προκειμένη περίπτωση η Ε.Ε.) αν δεν ικανοποιηθούν τα αιτήματα της χώρας, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στην υπόσχεση της διατήρησης των προσφυγικών/μεταναστευτικών πληθυσμών σε περίπτωση ικανοποίησης των αιτημάτων. Στην προκειμένη περίπτωση, η Τουρκία υιοθετεί κυρίως τη δεύτερη στρατηγική, εντασσόμενη σε ένα πλαίσιο αρνητισμού, επιδιώκοντας την υπονόμηση της εικόνας της Ελλάδας και της Frontex.

1.3.6. Σχέσεις με Ελλάδα και Κύπρο

1.3.6.1. Διερευνητικές επαφές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας

Στις αρχές του έτους Ελλάδα και Τουρκία συμφώνησαν στην επανέναρξη των διμερών διερευνητικών επαφών και ο 61^{ος} γύρος έλαβε χώρα την 25^η Ιανουαρίου στην Κωνσταντινούπολη. Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών στο γραφείο εργασίας της Τουρκικής Προεδρίας στο πρώην οθωμανικό παλάτι *Ντολμά Μπαχτσέ*, με την απροσδόκητη παρουσία του εκπροσώπου της Τουρκικής Προεδρίας Ιμπραήμ Καλίν, συζητήθηκαν τα θέματα που αποτέλεσαν αντικείμενο συζήτησης στους προηγούμενους γύρους διερευνητικών επαφών. Ο επόμενος γύρος, με τα μέχρι στιγμής δεδομένα, αναμένεται να λάβει χώρα εντός του Μαρτίου στην Ελλάδα, πριν από τη διεξαγωγή της συνάντησης κορυφής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, στο οποίο θα εξεταστεί εκ νέου η επιβολή κυρώσεων προς την Τουρκία.²¹¹

Παρότι αμφότερες οι πλευρές εξέφρασαν θετική διάθεση κατά τη διάρκεια των συζητήσεων, το κλίμα εντός του οποίου διεξήχθησαν αυτές προμήνυε πως οι

²¹⁰ Tsourapas Gerasimos, "The Syrian Refugee Crisis and Foreign Policy Decision-Making in Jordan, Lebanon, and Turkey" *Journal of Global Security Studies*, 4(4), 2019, 464-481.

²¹¹ *Η Καθημερινή*, «Το επόμενο ραντεβού στην Αθήνα», 26 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561241441/to-epomeno-rantevoy-stin-athina/>

επαφές μάλλον δε θα έχουν απτά αποτελέσματα. Αυτό γινόταν αντιληπτό μέσω δύο παραγόντων: ο πρώτος παράγοντας είναι η διαφωνία επί της ημερήσιας διάταξης των επαφών. Η τουρκική πλευρά επιδίωξε, και συνεχίζει να επιδιώκει, την εμπλοκή της Ελλάδος σε μια συζήτηση εφ' όλης της ύλης, για όσα θέματα η Τουρκία αντιλαμβάνεται ως διμερείς διαφωνίες, όπως η αποστρατιωτικοποίηση των ελληνικών νησιών, ζητήματα έρευνας και διάσωσης, οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, κ.λπ.. Η ελληνική πλευρά απέρριπτε την τουρκική ατζέντα ξεκαθαρίζοντας πως η μοναδική διαφωνία που υφίσταται μεταξύ των δύο χωρών αφορά τις θαλάσσιες ζώνες.²¹²

Ο δεύτερος παράγοντας είναι η τουρκική προκλητικότητα. Πιο συγκεκριμένα, τόσο κατά τις εβδομάδες που προηγήθηκαν της συνάντησης όσο και κατά το διάστημα που ακολούθησε των διμερών επαφών, πολιτικοί αξιωματούχοι της τουρκικής κυβέρνησης επιδίδονταν σε μια σειρά από δηλώσεις, κατηγορώντας την Αθήνα για «έκδοση πολλών οδηγιών προς ναυτιλομένους (NAVTEX) δίχως λόγο»²¹³, «προκλητικές ενέργειες» και παράνομη συμπεριφορά έναντι της Άγκυρας²¹⁴, «διασπορά ψεμάτων» προς τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. και «κατάχρηση της έννοιας της αλληλεγγύης» που επιδεικνύει η Ένωση²¹⁵. Επιπρόσθετα, η τουρκική πλευρά επεδίωξε να κατευνάσει τον ενθουσιασμό της αντίστοιχης ελληνικής για την έγκριση από τη Βουλή των Ελλήνων του νομοσχεδίου για την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στο Ιόνιο στα 12 ναυτικά μίλια. Ο εκπρόσωπος του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών Χαμί Ακοσί ανέφερε πως οι τουρκικές θέσεις δεν έχουν αλλάξει και πως η επέκταση των

²¹² *Ναυτεμπορική*, «Σε διερευνητικές επαφές καλεί την Ελλάδα ο Τσαβούσογλου», 11 Ιανουαρίου 2021. <https://www.naftemporiki.gr/story/1679314/se-diereunitikes-epafes-kalei-tin-ellada-o-tsabousoglou>

²¹³ *Η Καθημερινή*, «Απειλές της Αγκυρας προς την Ε.Ε.», 5 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561216517/apeiles-tis-agkyras-pros-tin-e-e/>

²¹⁴ *Η Καθημερινή*, «Ερντογάν: Να σταματήσει η Ελλάδα τις δραστηριότητες που αυξάνουν την ένταση», 12 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/561224146/erntogan-na-stamatisei-i-ellada-tis-drastiriotites-poy-ayxanoyn-tin-entasi/>

²¹⁵ *Η Καθημερινή*, «Άγκυρα: Στο τραπέζι η κλιμάκωση, με φόντο τις διερευνητικές», 12 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/world/561223963/agkyra-sto-trapezi-i-klimakosi-me-fonto-tis-diereynitikes/>

ναυτικών μιλίων στο Ιόνιο δεν επηρεάζει την κατάσταση στο Αιγαίο.²¹⁶ Παράλληλα, η τουρκική προκλητικότητα έκανε την εμφάνισή της και μέσω πράξεων, όπως η έκδοση NAVTEX αρχικά για δέσμευση περιοχών νοτιοανατολικά της Κρήτης –για ναυτικές ασκήσεις στις 4 και 8 Ιανουαρίου²¹⁷ (υπονομεύοντας τις NAVTEX που είχε εκδώσει ο σταθμός του Ηρακλείου Κρήτης και αμφισβητώντας την ελληνική δικαιοδοσία στην περιοχή) και έκδοση NAVTEX για το διάστημα 11–14 Ιανουαρίου²¹⁸ σε περιοχές ανάμεσα σε Ρόδο και Καστελλόριζο στο βόρειο Αιγαίο, ανατολικά του Αγίου Όρους. Εντός αυτού του κλίματος μετριασμένης έντασης και προκλήσεων, κατά το οποίο οι δύο πλευρές προετοιμάζονταν για την επανέναρξη του νέου γύρου, εκμηδενίζονται τυχόν προσδοκίες για το αποτέλεσμα των επαφών.

Η πρωτοβουλία της Τουρκίας για επανέναρξη των διερευνητικών έγινε με γνώμονα δύο στόχους: πρώτον, τη βελτίωση της εικόνας της Άγκυρας στα μάτια της Ε.Ε. και των Η.Π.Α, καθώς μέσω της διεξαγωγής των διερευνητικών επαφών η Τουρκία έχει τη δυνατότητα προβολής μιας εικόνας χώρας ανοικτής στο διάλογο για την επίλυση διαφορών και το μετριασμό των εντάσεων στην περιοχή. Η τουρκική ηγεσία επιχείρησε να προτάξει πως επιδιώκει να γεφυρώσει τα όποια χάσματα υπάρχουν, σε μια περίοδο που στις τάξεις της Ε.Ε. συζητείται η επιβολή κυρώσεων έναντι της Τουρκίας στη Σύνοδο Κορυφής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, που αναμένεται να πραγματοποιηθεί εντός Μαρτίου. Να σημειωθεί ακόμη ότι, παράλληλα, λάμβαναν χώρα διεργασίες προς την ίδια κατεύθυνση των κυρώσεων, επίσης, στις Η.Π.Α., ενώ αναμενόταν ήδη η ορκωμοσία της κυβέρνησης Μπάιντεν. Ο δεύτερος στόχος ήταν η εμπλοκή της Αθήνας σε ένα

²¹⁶ *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey*, “QA-2, 20 January 2021, Statement of the Spokesperson of Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy in Response to a Question Regarding the Extension of Greek Territorial Waters to 12 Nautical Miles in the Ionian Sea and the Statements of the Minister of Foreign Affairs of Greece, Nikos Dendias”, 20 Ιανουαρίου 2021. http://www.mfa.gov.tr/sc_-2_-yunanistan-in-iyon-denizinde-karasulari-genisligini-12-deniz-miline-cikarmasi-ve-yunanistan-db-nin-beyanlari-hk-sc.en.mfa

²¹⁷ *Η Καθημερινή*, «Ποδαρικό στο 2021 με παράνομες Navtex από την Τουρκία», 2 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/561214540/podariko-sto-2021-me-paranomes-navtex-apo-tin-toyrkia/>

²¹⁸ *Η Καθημερινή*, «Νέες τουρκικές Navtex σε Αιγαίο και ΝΑ Μεσόγειο», 8 Ιανουαρίου 2021. <https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/561219361/nees-toyrkikes-navtex-se-aigaio-kai-na-mesogeio/>

διμερή διάλογο εφ' όλης της ύλης, που η ημερήσια διάταξη των συζητήσεων θα περιλάμβανε θέματα ευνοϊκά για τις τουρκικές θέσεις και θα πραγματοποιείτο αποκλειστικά σε διμερές επίπεδο.

Η Τουρκία κατ' εξακολούθηση ασκεί κριτική στην Ελλάδα για προσπάθειες μετατροπής των ελληνοτουρκικών ζητημάτων σε ευρωτουρκικά.²¹⁹ Η Άγκυρα δυσανασχετεί για τις προσπάθειες που καταβάλει η Ελλάδα για τη διεθνοποίηση του ζητήματος που επηρεάζει και την ισορροπία ισχύος των εμπλεκόμενων μερών, τουλάχιστον σε διπλωματικό επίπεδο, όπου η Τουρκία καλείται να συνδιαλλαγεί πέραν της Ελλάδος και με την Ε.Ε.. Επομένως, η Τουρκία επιδιώκει τη διατήρηση των συζητήσεων αποκλειστικά σε διμερές επίπεδο, καθώς αισθάνεται ότι θα καταφέρει έτσι να ασκήσει την επιρροή της και να ευνοηθεί. Παράλληλα, σε ενδεχόμενη άρνηση της Αθήνας για διεξαγωγή διερευνητικών επαφών, θα δινόταν η ευκαιρία υπονόμησης της διεθνούς εικόνας της, καθώς αυτές χαίρουν της υποστήριξης τόσο των Η.Π.Α. όσο και της Ε.Ε. και της Γερμανίας.²²⁰ Στο πρόσφατο παρελθόν, η ελληνική κυβέρνηση είχε θέσει ως προϋπόθεση για τη διεξαγωγή διερευνητικών επαφών την απόσυρση του Ορυς Reis από την Ανατολική Μεσόγειο, κάτι που φάνηκε τελικά να πράττει η Τουρκία. Αυτή η κίνηση της Άγκυρας έδωσε την ευκαιρία στον Τσαβούσογλου να ισχυριστεί ότι η Ελλάδα «δεν έχει δικαιολογία» για να μη συμμετάσχει στις διερευνητικές επαφές. Η τουρκική ηγεσία, μάλιστα, επιδίωξε να προσδώσει μεγαλύτερο κύρος στις διερευνητικές επαφές μετονομάζοντας τις ως επαφές «διαβουλεύσεων».²²¹

Ενόψει του 62ου γύρου των διερευνητικών επαφών στην Αθήνα, το κλίμα έχει μεταβληθεί συγκριτικά με το γύρο της Κωνσταντινούπολης. Αυτό συμβαίνει για δύο λόγους: πρώτον, η τουρκική ηγεσία συνεχίζει τις προκλήσεις,

²¹⁹ *Ναυτεμπορική*, «Ελληνοτουρκικά: Μπαράζ προκλητικών δηλώσεων πριν τις διερευνητικές», 12 Ιανουαρίου 20221. <https://www.naftemporiki.gr/story/1679753/ellinotourkika-mparaz-proklitikon-diloseon-prin-tis-diareunitikes>

²²⁰ *Πρακτορείο Anadolu*, “US welcomes restart of Turkish-Greek exploratory talks”, <https://www.aa.com.tr/en/americas/us-welcomes-restart-of-turkish-greek-exploratory-talks/2122489>

²²¹ *Hurriyet Daily News*, “Turkey-Greece talks held in positive atmosphere: Turkish FM”, 28 Ιανουαρίου 2021. <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-greece-talks-held-in-positive-atmosphere-turkish-fm-161975>

κλιμακώνοντας όμως την ένταση. Πιο συγκεκριμένα, ο Έρντογαν έχει ανεβάσει τους τόνους της έντασης σε επίπεδο δηλώσεων. Ο Τούρκος Πρόεδρος, από το βήμα της τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, αναφέρθηκε στον Έλληνα πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη σε προσωπικό επίπεδο, υποδεικνύοντάς του πως «πρέπει να ξέρει τα όριά του», και πως «ο Έλληνας πρωθυπουργός τον προκαλεί».²²² Αφορμή αυτών των δηλώσεων φαίνεται πως είναι οι δηλώσεις του Πρωθυπουργού για το θέμα των διαπραγματεύσεων στο Κυπριακό, όταν υπενθύμισε την ελληνική θέση για «Διζωνική Δικοινοτική Ομοσπονδία», χαρακτήρισε «κατοχή» την παρουσία τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο και δήλωνε πως «όσοι μιλούν για δύο κράτη δεν ρώτησαν την Ε.Ε.»²²³. Σε παρόμοιο κλίμα και οι δηλώσεις τόσο του Τούρκου υπουργού Αμύνης Χουλουσί Ακάρ, ο οποίος κατέκρινε την παρουσία Ελλήνων αξιωματούχων σε ελληνικά νησιά του Αιγαίου, πλησίον της Τουρκίας, και απαίτησε την αποστρατιωτικοποίησή τους²²⁴. Δεύτερον, το τουρκικό ωκεανογραφικό πλοίο «Çeşme» (Τσέσμε) του Πολεμικού Ναυτικού ξεκίνησε στις 18 Φεβρουαρίου έρευνες σε διεθνή ύδατα μεταξύ Λήμνου, Σκύρου και Αλοννήσου. Οι έρευνες αναμένεται να διαρκέσουν ως τις 2 Μαρτίου, κατόπιν παράνομης NAVTEX που εκδόθηκε από το σταθμό Σμύρνης της Υδρογραφικής Υπηρεσίας της Τουρκίας για μια περιοχή εκτός της αρμοδιότητάς της. Τις τελευταίες ημέρες, η τουρκική ηγεσία επιδίδεται σε έναν νέο κύκλο απόδοσης ευθυνών, κατηγορώντας την Αθήνα για παρενόχληση των δραστηριοτήτων του «Çeşme» από ελληνικά αεροσκάφη.²²⁵ Σε αυτό το κλίμα οξυμένης έντασης προστίθενται συνεχώς νέα επεισόδια, όπως η διεξαγωγή τουρκικών αεροναυτικών

²²² *Daily Sabah*, “Erdoğan to Mitsotakis: If you want dialogue, stop targeting Turkey”, 10 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/erdogan-to-mitsotakis-if-you-want-dialogue-stop-targeting-turkey>

²²³ *eKathimerini.com*, “Greece rejects Turkish calls for two-state deal on Cyprus”, 8 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.ekathimerini.com/news/262130/greece-rejects-turkish-calls-for-two-state-deal-on-cyprus/>

²²⁴ *Aksam*, “Bakan Akar'dan operasyon sinyali... Kandil miti bitecek”, 9 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.aksam.com.tr/siyaset/bakan-akardan-operasyon-sinyali-kandil-miti-bitecek/haber-1147868>

²²⁵ *Πρακτορείο Anadolu*, “Greek jets' harassment of Turkish vessel provocative”, 23 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/europe/greek-jets-harassment-of-turkish-vessel-provocative-/2154841>

ασκήσεων σε Αιγαίο και Μεσόγειο υπό την ονομασία «Γαλάζια Πατρίδα 2021» κατά το διάστημα 25 Φεβρουαρίου–7 Μαρτίου²²⁶, καθώς και οι κατηγορίες του εμπνευστή του δόγματος της λεγόμενης «γαλάζιας πατρίδας» Cihat Yagci στην τουρκική τηλεόραση, περί δήθεν μαξιμαλιστικών αξιώσεων της Ελλάδας και συνεχούς επέκτασής της σε βάρος της Τουρκίας²²⁷. Παράλληλα, η τουρκική ηγεσία δεν φαίνεται να στερεύει από νέες ιδέες, καθώς ο Έρντογαν φαίνεται να έκανε για πρώτη φορά χρήση του παλιού οθωμανικού όρου «Θάλασσα των νησιών», αναφερόμενος στο Αιγαίο.²²⁸

1.3.6.2. Φόρουμ Φιλίας

Στις 11 Φεβρουαρίου διεξήχθη στην Αθήνα το «Φόρουμ Φιλίας», στο οποίο συμμετείχαν οι υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας, της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Αιγύπτου, της Γαλλικής Δημοκρατίας, της Σαουδικής Αραβίας, και του Μπαχρέιν, καθώς και η υπουργός Επικρατείας των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (Η.Α.Ε.). Στο πλαίσιο του Φόρουμ, εκδόθηκε κοινό ανακοινωθέν στο οποίο τονίζεται η αφοσίωση στις αρχές του διεθνούς δικαίου, του χάρτη του Ο.Η.Ε., τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφάλειας και της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας, και ότι εξετάζεται η ανάπτυξη των περιφερειακών σχέσεων των εμπλεκόμενων πλευρών σε μια σειρά από τομείς²²⁹.

Η συνάντηση του Φόρουμ προκάλεσε τη σφοδρή αντίδραση της Άγκυρας. Το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε ανακοίνωση, ασκώντας έντονη κριτική στις συμμετέχουσες χώρες, ιδίως την ελληνική και κυπριακή πλευρά, και

²²⁶ *Ahval*, “Turkish Defence Ministry announces Blue Homeland 2021 naval exercise”, 22 Φεβρουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey/turkish-defence-ministry-announces-blue-homeland-2021-naval-exercise>

²²⁷ *Ahval*, “Greece expanding into Turkish territory – Blue Homeland architect”, 23 Φεβρουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-greece/greece-expanding-turkish-territory-blue-homeland-architect>

²²⁸ *eKathimerini.com*, “Erdogan refers to Aegean with other name”, 25 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.ekathimerini.com/news/1155853/erdogan-refers-to-aegean-with-other-name>

²²⁹ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας, «Κοινή Δήλωση το Φόρουμ Φιλία (Αθήνα, 11.02.2021)», 11 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseis-omilies/koine-delose-tou-phoroum-philias-athena-11022021.html>

επιχείρησε να υποβαθμίσει τις προσπάθειες συνεργασίας ανάμεσα σε ένα σημαντικό αριθμό περιφερειακών δρώντων.

Η συμπεριφορά της Τουρκίας παρουσιάζει συμπτώματα ενός συνδρόμου περικύκλωσης, καθώς η ίδια παρατηρεί πως οι όμοροι και περιφερειακοί ανταγωνιστές της αυξάνονται και συσπειρώνονται εντός του γειτνιάζοντος χώρου. Παράλληλα, η συμμετοχή των ομόδοξων προς την Τουρκία αραβικών κρατών του Περσικού Κόλπου και της Αιγύπτου στο Φόρουμ, υπονομεύει το νέο-οθωμανικό της όραμα που δεν είναι άλλο από το να αναβαθμιστεί η διεθνής της θέση και να διεκδικήσει την ηγεσία του μουσουλμανικού κόσμου – αφού δεν κατάφερε ακόμη να τον θέσει υπό τον έλεγχό της. Επιπροσθέτως, η απουσία της Τουρκίας δείχνει πως η ίδια απομονώνεται, το περιφερειακό ισοζύγιο ισχύος μεταβάλλεται σε βάρος της και πως οι περιφερειακές εξελίξεις προχωρούν δίχως τη συμβολή της, αναιρώντας της την ευκαιρία να θέσει τους δικούς της όρους στις συνδιαλλαγές της με τους δρώντες της περιοχής. Παράλληλα, η διεξαγωγή του συγκεκριμένου φόρουμ αντιτίθεται και στην τουρκική πρόταση για διεξαγωγή διεθνούς διάσκεψης μεταξύ των χωρών της Μεσογείου και για την οποία έχει θέσει ως προϋποθέσεις είτε την ισότιμη συμμετοχή του ψευδοκράτους, συνθήκη που θα αποτελούσε *de facto* νομιμοποίηση του, είτε τη μη συμμετοχή της Κύπρου.

Αυτή η πρωτοβουλία της ελληνικής διπλωματίας εντάσσεται στο πλαίσιο μιας στρατηγικής εξωτερικής εξισορρόπησης της τουρκικής απειλής, μέσω της ανάπτυξης των σχέσεων με περιφερειακούς δρώντες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και του Κόλπου. Το Φόρουμ Φιλίας έρχεται δύο χρόνια μετά από τη δημιουργία του *EastMed Gas Forum*, όταν τον Ιανουάριο του 2019 οι ηγεσίες Ελλάδας, Κύπρου, Αιγύπτου, Ισραήλ, Ιταλίας, Ιορδανίας και Παλαιστινιακής Αρχής, και με κινητήριο μοχλό τον τομέα της ενέργειας, προχωρούσαν στο σχηματισμό ενός χώρου που θα επέτρεπε την αναβάθμιση της περιφερειακής συνεργασίας²³⁰.

²³⁰ *European Council on Foreign Relations*, “Deep sea rivals: Europe, Turkey, and new eastern Mediterranean conflict lines: Timeline”. https://ecfr.eu/special/eastern_med/timeline

1.3.6.3. Εξοπλιστικά προγράμματα Rafale

Η Ελλάδα και η Γαλλία υπέγραψαν συμφωνία ύψους 2,3 δις ευρώ για την παράδοση 18 μαχητικών αεροσκαφών *Rafale*, στο πλαίσιο μιας ελληνικής στρατηγικής εσωτερικής ενδυνάμωσης, η οποία προϋποθέτει την ενίσχυση και αναβάθμιση των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και των πολλαπλασιαστών ισχύος της. Η συγκεκριμένη συμφωνία αυξάνει την αποτρεπτική ισχύ της Ελλάδας έναντι των τουρκικών ηγεμονικών αξιώσεων. Μεταβάλλει, ακόμη, ως ένα βαθμό, τη σχετική ισχύ της Αθήνας έναντι της Άγκυρας και ως εκ τούτου αντιβαίνει στο όραμα της εξωτερικής πολιτικής της τουρκικής ηγεσίας.

Υπό το παραπάνω πρίσμα, η τουρκική ηγεσία προχωρά σε σειρά δηλώσεων, που εντάσσονται σε μεθόδους ψυχολογικού τύπου επιχειρήσεων, που επιχειρεί να υποβαθμίσει τις δυνατότητες αποτροπής της ελληνικής πλευράς και να προκαλέσει ρήγμα και πτώση στο ηθικό της ελληνικής κοινής γνώμης. Αυτές οι προσπάθειες είναι ορατές μέσα από τις δηλώσεις του Τούρκου υπουργού Εθνικής Αμύνης, που θεωρεί πως «η κούρσα εξοπλισμών αντιβαίνει στις σχέσεις καλής γειτνίασης»²³¹, ενώ στο παρελθόν τόνιζε πως η Ελλάδα «μπορεί να αγοράσει όσα αεροσκάφη, υποβρύχια και πλοία επιθυμεί» ισχυριζόμενος πως «δεν είναι αρκετά».²³² Σε παρόμοια δήλωση προέβη και στα τέλη Φεβρουαρίου²³³ με το ίδιο περίπου περιεχόμενο, πράγμα που επιβεβαιώνει την αρχική διαπίστωση περί ψυχολογικής επιχείρησης. Στο πλαίσιο αυτής της συστηματικής επικοινωνιακής στρατηγικής με στόχο την υποβάθμιση της ελληνικής αποτρεπτικής ικανότητας έρχονται να προστεθούν και οι δηλώσεις προβολής της τουρκικής αυτο-εικόνας ως «καταστροφέας ονείρων», όπως αυτή του Ομέρ Τσελικ, εκπροσώπου του Κ.Δ.Α.,

²³¹ *Daily Sabah*, “Turkey to continue fighting all terrorist groups, Akar says”, 11 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/turkey-to-continue-fighting-all-terrorist-groups-akar-says>

²³² Ellis Tom, “Turkey’s defense minister upset about Greece’s weapons procurement” *eKathimerini.com*, 29 Δεκεμβρίου 2020. <https://www.ekathimerini.com/opinion/260680/turkey-s-defense-minister-upset-about-greece-s-weapons-procurement/>

²³³ *Sputnik*, “Akar: Yunanistan 3-5 jet ve 3-5 savaş gemisi almakla bir yere varamaz”, 27 Φεβρουαρίου 2021. <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202102271043911397-akar-yunanistan-3-5-jet-ve-3-5-savas-gemisi-almakla-bir-yere-varamaz/>

πως «θα μετατρέψουν τα όνειρα σε εφιάλτη»²³⁴ και του Τούρκου Προέδρου, ο οποίος έκανε αναφορές στην καταστροφή της Σμύρνης ισχυριζόμενος πως «τους καταστρέψαμε τα όνειρα τότε και θα τους κάνουμε πάλι το ίδιο με παρόμοια όνειρα στα νοτιοανατολικά μας σύνορα».²³⁵

1.3.6.4. Κυπριακό: Προετοιμασία για τη διάσκεψη 5+1

Οι δύο πρώτοι μήνες του 2021 χαρακτηρίστηκαν από έντονο βαθμό κινητικότητας στο θέμα του Κυπριακού, καθώς όλες οι εμπλεκόμενες πλευρές προετοιμάζουν το έδαφος για την άτυπη σχετική διάσκεψη στις 27-29 Απριλίου 2021 στη Γενεύη της Ελβετίας²³⁶.

Κατά τη διάρκεια των προετοιμασιών, γίνεται εμφανές πως, με τα μέχρι στιγμής δείγματα γραφής, οι εμπλεκόμενες πλευρές εισέρχονται στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων υιοθετώντας εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις για την ορθότερη «επίλυση» του Κυπριακού. Η ηγεσία του ψευδοκράτους και η αντίστοιχη της Τουρκίας τάσσονται υπέρ μιας λύσης «δύο κρατών», στη βάση κυριαρχικής ισότητας, θεωρώντας πως οι μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις για δικονομική-διζωνική ομοσπονδία έχουν εξαντληθεί²³⁷ και πως η λύση των «δύο κρατών» είναι μονόδρομος²³⁸. Παρόλα αυτά, η τουρκική θέση αντιβαίνει τη διεθνή νομιμότητα και τάσσεται ενάντια σε ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφάλειας του Ο.Η.Ε.. Ειδικότερα, η τουρκική θέση αντιβαίνει στο ψήφισμα 716 της 11^{ης} Οκτωβρίου 1991 και την παράγραφο 4, όπου εκφράζεται ρητώς πως μια λύση στο Κυπριακό

²³⁴ *Ahval*, “Greek dreams of an anti-Turkish alliance will turn into a ‘nightmare’ - AKP spokesperson”, 20 Φεβρουαρίου 2021. <https://ahvalnews.com/turkey-greece/greek-dreams-anti-turkish-alliance-will-turn-nightmare-akp-spokesperson>

²³⁵ *eKathimerini.com*, “Erdogan refers to Aegean with other name”, 25 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.ekathimerini.com/news/1155853/erdogan-refers-to-aegean-with-other-name>

²³⁶ *Reuters*, “U.N. calls April meeting for talks over divided Cyprus”, 25 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.reuters.com/article/us-cyprus-conflict-meeting-idUSKBN2AP0PO>

²³⁷ *Hurriyet Daily News*, “Cyprus solution must be based on sovereign equality: Tatar”, 14 Ιανουαρίου 2021. <https://www.hurriyetdailynews.com/cyprus-solution-must-be-based-on-sovereign-equality-tatar-161623>

²³⁸ *Arab News*, “Turkey insists on ‘two-state solution’ in Cyprus”, 15 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.arabnews.com/node/1809791/middle-east>

πρέπει να βασίζεται σε «ένα κράτος της Κύπρου»²³⁹, αλλά και το ψήφισμα 1251 της 29^{ης} Ιουνίου 1999, το οποίο αναφέρει στην παράγραφο 11 πως η «επίλυση» του Κυπριακού μπορεί να υπάρξει μονάχα στη βάση «δικοινοτικής και διζωνικής ομοσπονδίας»²⁴⁰. Αυτή η στάση του Συμβουλίου Ασφάλειας παραμένει αμετάβλητη ως και σήμερα όπως προκύπτει και από το πιο πρόσφατο ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφάλειας για το Κυπριακό, ψήφισμα 2561 της 29^{ης} Ιανουαρίου 2021. Σε αυτό αποφασίζεται η παράταση της παραμονής της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο (UNFICYP) και αναφέρεται μεταξύ άλλων στη σταθερή θέση του Συμβουλίου για τη δικοινοτική-διζωνική ομοσπονδία ως μοναδική επιλογή για την επίλυση του Κυπριακού και την παράνομη φύση των ενεργειών της Τουρκίας και του ψευδοκράτους στα Βαρώσια, κάνοντας έκκληση για τον τερματισμό τους²⁴¹.

Παρά την παράνομη φύση των ενεργειών της, η Τουρκία παραμένει απόλυτη στη θέση της για μια *de jure* διχοτόμηση του νησιού της Κύπρου, υποστηρίζοντας τη στάση του ψευδοκράτους να αντιταχθεί στην εξάμηνη επέκταση της UNFICYP και, μέσω ανακοίνωσης του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, κάνει έκκληση προς τη διεθνή κοινότητα «να πάψει να βασίζεται σε μια εξουθενωμένη διαδικασία που απέτυχε για πάνω από 50 χρόνια να επιλύσει το Κυπριακό».²⁴² Ένα ακόμη σημείο τριβής μεταξύ των εμπλεκομένων είναι η διαφαινόμενη συμμετοχή της Ε.Ε. στη διάσκεψη. Ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Σαρλ Μισέλ δήλωσε στις 26 Φεβρουαρίου πως η Ε.Ε. θα παραμείνει

²³⁹ *United Nations Security Council*, “Resolution 716 (1991) of 11 October 1991” [https://undocs.org/en/S/RES/716\(1991\)](https://undocs.org/en/S/RES/716(1991))

²⁴⁰ *United Nations Security Council*, “Resolution 1251 (1999)”, S/RES/1251(1999), 29 Ιουνίου 1999. [https://undocs.org/en/S/RES/1251\(1999\)](https://undocs.org/en/S/RES/1251(1999))

²⁴¹ *United Nations Security Council*, “Resolution 2561 (2021)”, S/RES/2561 (2021), 29 Ιανουαρίου 2021. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2561.pdf

²⁴² *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey*, “No: 42, 30 January 2021, Press Release Regarding the United Nations Security Council Resolution No. 2561 (2021) on the Extension of the Mandate of the UN Peacekeeping Force in Cyprus”, 30 Ιανουαρίου 2021. [http://www.mfa.gov.tr/no_-42_-kibris-ta-konuslu-birlesmis-milletler-baris-gucu-misyonu-nun-gorev-suresinin-uzatilmasina-iliskin-2561-\(2021\)-sayili-bm-guvenlik-konseyi-karari-hk.en.mfa](http://www.mfa.gov.tr/no_-42_-kibris-ta-konuslu-birlesmis-milletler-baris-gucu-misyonu-nun-gorev-suresinin-uzatilmasina-iliskin-2561-(2021)-sayili-bm-guvenlik-konseyi-karari-hk.en.mfa)

ως παρατηρητής στη διαδικασία.²⁴³ Η ηγεσία του ψευδοκράτους, πάντως, τάσσεται κατά της παρουσίας εκπροσώπου της Ε.Ε. στις συζητήσεις.²⁴⁴ Μέσω αυτών των ενεργειών η διάσκεψη του Απριλίου μετατρέπεται σε ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος και υπονομεύουν την ίδια τη διάσκεψη εν τη γενέσει της.

Παράλληλα, διαιωνίζονται οι παράνομες πρακτικές στην περιοχή των Βαρωσίων και δημιουργούνται οι συνθήκες για τον πολλαπλασιασμό τους. Η ηγεσία του ψευδοκράτους έχει δηλώσει πως εξετάζει την πιθανότητα να προσδώσει πολιτικό καθεστώς στην περιοχή των Βαρωσίων, μεταβάλλοντας το ήδη υπάρχον στρατιωτικό²⁴⁵. Με αυτό τον τρόπο, ο τουρκικός Τύπος ισχυρίζεται ότι ανοίγει ο δρόμος για την επιστροφή της ακίνητης περιουσίας στους Κύπριους, αλλά και για τη διαιώνιση της παραβατικότητας στα κατεχόμενα. Βάσει της προηγούμενης πλούσιας σε απραγματοποίητες υποσχέσεις εμπειρίας, οι εξαγγελίες που διαδίδονται από την τουρκική πλευρά περί επιστροφής περιουσιών ή/και άρσης εμποδίων εισόδου στους ελληνοκύπριους στα Βαρώσια, στόχο έχουν να αποπροσανατολίσουν την ελληνική και ελληνοκυπριακή ηγεσία καλλιεργώντας φρούδες ελπίδες. Έτσι, εφαρμόζοντας τις δεσποτικές μεθόδους και πρακτικές συνδιαλλαγής με τους γείτονες, η Άγκυρα επιχειρεί να κερδίσει επιπλέον κρίσιμο χρόνο, με την ελπίδα ότι θα οδηγήσει την ελληνική πλευρά σε εξουθένωση και σε απογοήτευση.

²⁴³ *Cyprus Mail*, “EU will participate as an observer at Cyprus conference”, 26 Φεβρουαρίου 2021. <https://cyprus-mail.com/2021/02/26/eu-will-participate-as-an-observer-at-cyprus-conference/>

²⁴⁴ *Πρακτορείο Anadolu*, “Cypriot sides to seek common ground at April meeting”, 25 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/cypriot-sides-to-seek-common-ground-at-april-meeting/2156756>

²⁴⁵ *Hurriyet Daily News*, “Turkish Cyprus considers granting civilian status to Varosha military zone”, 12 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkish-cyprus-considers-granting-civilian-status-to-varosha-military-zone-162368>

1.3.7. Σχέσεις με τα Βαλκάνια

1.3.7.1. Αλβανία - Επίσκεψη Ράμα στην Τουρκία

Στις 5 Ιανουαρίου η Άγκυρα ανακοίνωσε ότι ο Αλβανός Πρωθυπουργός Έντι Ράμα θα επισκεφθεί την Τουρκία.²⁴⁶ Στην ανακοίνωση της τουρκικής Προεδρίας τονίστηκε ότι πέραν των διμερών σχέσεων θα συζητηθούν και ζητήματα διεθνούς και περιφερειακού ενδιαφέροντος.

Η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε σε μια περίοδο κατά την οποία Ελλάδα και Αλβανία συζητούσαν το ακανθώδες θέμα της οριοθέτησης της Α.Ο.Ζ. τους. Οι δύο ηγεσίες είχαν συμφωνήσει τον Οκτώβριο του 2020 να προσφύγουν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για τη διαφορά περί της οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών μεταξύ των δύο χωρών. Στα τέλη Δεκεμβρίου του 2020 ο Ράμα είχε δηλώσει επίσης ότι δεν είχε καμία αντίρρηση στην επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων από τα 6 ν.μ. στα 12 ν.μ.. Ενδεικτικό είναι επίσης ότι η επίσκεψη έλαβε χώρα λίγες μέρες μετά τη δημοσίευση του Προεδρικού Διατάγματος (Αρ.107, ΦΕΚ 258, 27/12/2020) περί επέκτασης των ελληνικών χωρικών υδάτων από τα 6 ν.μ. στα 12 ν.μ. στην περιοχή του Ιονίου έως και το Ακρωτήριο Ταίναρο της Πελοποννήσου.

Αμέσως μετά την επίσκεψή του Ράμα στην Τουρκία, ο Αλβανός πρωθυπουργός επισκέφθηκε την Αθήνα, όπου είχε συζητήσεις με τον Έλληνα ομόλογό του και τον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών, Νίκο Δένδια.

Η Αλβανία είναι μια από τις χώρες κλειδιά της βαλκανικής πολιτικής της Τουρκίας. Σύμφωνα με το νέο-οθωμανικό δόγμα (Νταβούτογλου) η Άγκυρα θεωρεί τον αλβανικό λαό αδελφό έθνος εξαιτίας του κοινού ιστορικού και θρησκευτικού παρελθόντος. Βάσει αυτής της θεώρησης η Άγκυρα ακολουθεί μια στενή σχέση με τα Τίρανα, προκειμένου να προβάλει την επιρροή της στην περιοχή. Το γεγονός ότι γειτνιάζει με την Ελλάδα, τις προσδίδει μεγαλύτερη στρατηγική αξία. Έτσι η Άγκυρα δεν διστάζει να αναπτύξει σχέσεις με τα Τίρανα και ενίοτε να ασκήσει

²⁴⁶ Διεύθυνση Επικοινωνίας της Τουρκικής Προεδρίας, “Arnavutluk Cumhuriyeti Başbakanı Edi Rama, yarın Türkiye’yi ziyaret edecek”, 5 Ιανουαρίου 2021. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/duyurular/detay/arnavutluk-cumhuriyeti-basbakani-edi-rama-yarin-turkiyeyi-ziyaret-edecek>

επιρροή σε κρίσιμα ζητήματα που αφορούν τα εθνικά συμφέροντά της. Στο μεταψυχροπολεμικό ασταθές περιβάλλον η Τουρκία πολύ συχνά εφάρμοσε αυτή την πολιτική, όπως προκύπτει και από την ακύρωση της αρχικής συμφωνίας για την οριοθέτηση της Α.Ο.Ζ. Ελλάδας-Αλβανίας στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας. Επιπλέον, η πρόσφατη ελληνοαλβανική συμφωνία για την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης είναι κρίσιμης σημασίας για την Τουρκία, καθώς θα μπορούσε να αποτελέσει προηγούμενο και για μια πιθανή συμφωνία προσφυγής στο εν λόγω Δικαστήριο για την οριοθέτηση της Α.Ο.Ζ. μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

1.3.6.1.1. Υπογραφή Συμφωνιών Συνεργασίας

Στις 6 και 7 Ιανουαρίου 2021 ο Αλβανός Πρωθυπουργός, συνοδεία υπουργών της κυβέρνησής του, επισκέφθηκε την τουρκική πρωτεύουσα για συνομιλίες. Κατά την πρώτη μέρα της επίσκεψης συναντήθηκε με τον Τούρκο Πρόεδρο με τον οποίο είχε συνομιλίες.

Κατά την διήμερη επίσκεψη του Ράμα στην Τουρκία, υπογράφηκαν 5 συμφωνίες²⁴⁷ που αφορούν:

- α) Τη σύσταση Συμβουλίου Στρατηγικής Συνεργασίας,
- β) Τη συνεργασία στον τομέα της Υγείας,
- γ) Τη συνεργασία στον τομέα Εκπαίδευσης,
- δ) Τη συνεργασία μεταξύ των υπουργών Πολιτισμού για την αποκατάσταση τεμένους (Κουρσουνλού) στα Σκόδρα της Αλβανίας.
- ε) Τη συνεργασία μεταξύ των υπουργών Υποδομών.

Υπενθυμίζεται ότι η επίσκεψη του Ράμα έλαβε χώρα δύο μόλις εβδομάδες μετά την τελετή ανοικοδόμησης συγκροτήματος 522 κατοικιών στην πόλη Λάτς της Αλβανίας που προορίζεται να ανακουφίσει τους σεισμόπληκτους του 2019. Ο

²⁴⁷ *Exit News*, “Albania and Turkey sign 5 Agreements during Rama’s Visit to Ankara”, 7 Ιανουαρίου 2021. <https://exit.al/en/2021/01/07/albania-and-turkey-sign-5-agreements-during-ramas-visit-to-ankara/>

Πρόεδρος Έρντογαν είχε δηλώσει ότι το σχέδιο που υπολογίζεται ότι θα κοστίσει €42 εκατ., αποτελεί απόδειξη των καλών σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Αλβανίας.²⁴⁸ Το συγκρότημα ανοικοδομείται από την τουρκική κατασκευαστική εταιρεία *Albayrak*, ενώ τα έργα τελούν υπό την αιγίδα της Προεδρίας Στέγασης της Τουρκίας (ΤΟ.Κ.Ι.).

Οι πρόσφατες συμφωνίες που υπογράφηκαν μεταξύ Τουρκίας και Αλβανίας εντάσσονται στο πλαίσιο του στρατηγικού δόγματος (Νταβούτογλου) που ακολουθεί η Τουρκία τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Στόχος είναι η ανάπτυξη σχέσεων οικονομικής αλληλεξάρτησης, που θα οδηγήσουν στην πολιτική (αλληλ)εξάρτηση. Για το σκοπό αυτό έχει συσταθεί το απαραίτητο όργανο, το Συμβούλιο Στρατηγικής Συνεργασίας, το οποίο θα λειτουργήσει ως κινητήριο μοχλός για την άρση των πολιτικών εμποδίων και τη νομική τους ρύθμιση, προκειμένου να επιτευχθεί η σύσφιξη των σχέσεων. Η ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ Άγκυρας και Τιράνων αναμένεται να οδηγήσει αρχικά σε αλληλεξάρτηση και στη συνέχεια σε ηγεμονία της ισχυρότερης χώρας. Έτσι, η τελευταία θα είναι σε θέση να ασκήσει ακόμη περισσότερη επιρροή στις περιφερειακές ισορροπίες ισχύος.

1.3.6.1.2. Θέματα Αμυντικής Βιομηχανίας

Κατά την επίσκεψή του στην Τουρκία στις αρχές Ιανουαρίου ο Πρωθυπουργός της Αλβανίας είχε την ευκαιρία να συζητήσει θέματα αμυντικών εξοπλισμών με την τουρκική ηγεσία. Στις 7 Ιανουαρίου 2021 ο Ράμα, συνοδεία του Τούρκου Αντιπροέδρου Φουάτ Οκτάι, επισκέφθηκε την Προεδρία Αμυντικής Βιομηχανίας (SSB) της Τουρκίας. Ο Οκτάι ανέφερε ότι πρόθεση της επίσκεψης ήταν η ενημέρωση του Αλβανού πρωθυπουργού για τα αμυντικά σχέδια για τα οποία ενδιαφέρεται η βαλκανική χώρα.²⁴⁹ Στη συνέχεια, Οκτάι και Ράμα επισκέφτηκαν τις εγκαταστάσεις της τουρκικής εταιρείας αμυντικής βιομηχανίας ASELSAN.

²⁴⁸ ALAGÖZ Gülistan, “Arnavutluk’a Dostluk Projesi”, *Hürriyet*, 24 Δεκεμβρίου 2020. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/arnavutluka-dostluk-projesi-41696877>

²⁴⁹ *Πρακτορείο Anadolu*, “Turkey, Albania discuss Defence Cooperation”, 7 Ιανουαρίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-albania-discuss-defense-cooperation/2101897>

Η επίσκεψη του Αλβανού Πρωθυπουργού στην Τουρκία υπήρξε μια πρώτη τάξεως ευκαιρία για την Άγκυρα προκειμένου να προωθήσει τα προϊόντα της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας. Η επικοινωνιακού χαρακτήρα ξενάγηση στις εγκαταστάσεις σημαντικών τουρκικών εταιρειών μπορεί να ερμηνευτεί, αφενός, ως μια προσπάθεια επίδειξης δύναμης και εντυπωσιασμού ενός ηγέτη μικρού κράτους της βαλκανικής και, αφετέρου, ως μια ευκαιρία διεύρυνσης του πελατολογίου της εταιρείας. Η επίτευξη ενός ικανοποιητικού επιπέδου αλληλεξάρτησης σε ζητήματα ασφάλειας και άμυνας θα έχει ως άμεσο αποτέλεσμα να τεθεί η εν λόγω χώρα υπό την πλήρη ηγεμονία της Τουρκίας.

1.3.6.1.3. Το ζήτημα της κοινότητας Γκιουλέν

Ένα από τα θέματα που συζητήθηκαν μεταξύ του Τούρκου Προέδρου και του Αλβανού Πρωθυπουργού ήταν και η δράση της κοινότητας Γκιουλέν. Ο Τούρκος Πρόεδρος εξέφρασε την κοινή πεποίθηση που μοιράζεται με τις αλβανικές αρχές, αναφορικά με την απειλή του κινήματος του Φετιουλάχ Γκιουλέν για τις δύο χώρες, υποστηρίζοντας πως δεν θα επιτρέψει στο συγκεκριμένο κίνημα να «δηλητηριάσει τις σχέσεις των δύο χωρών».²⁵⁰

Η κοινότητα Γκιουλέν ως μη κρατικός δρών διεγράψε μια σημαντική πορεία στην εκπαιδευτική και επιχειρηματική κοινότητα της Αλβανίας κατά το παρελθόν και φαίνεται ότι η Άγκυρα αντιμετώπισε δυσκολίες στο να ανατρέψει πλήρως τις ισορροπίες. Η επίσκεψη Ράμα πρόσφερε την ευκαιρία στην Άγκυρα να θέσει για μια ακόμη φορά το θέμα επί τάπητος, επιχειρώντας να αποσπάσει την συναίνεση αν όχι και δεσμεύσεις για κοινή δράση από τον πρώτο. Το θέμα έχει μια έντονη πτυχή εσωτερικής πολιτικής διάστασης, καθώς ο Τούρκος Πρόεδρος θεωρεί ως υπ' αριθμόν ένα αντίπαλό του τον Γκιουλέν και την κοινότητά του, την οποία κατηγορεί ακόμη και για την ενορκήστρωση της απόπειρας πραξικοπήματος τον Ιούλιο του 2016.

²⁵⁰ *Exit News*, “Erdogan Says They Agreed with Rama on the Danger Posed by the Gulen Movement”, 6 Ιανουαρία 2021. <https://exit.al/en/2021/01/06/erdogan-says-they-agreed-with-rama-on-the-danger-posed-by-the-gulen-movement/>

1.3.6.1.4. Θέματα Εκπαίδευσης

Κατά την πρόσφατη επίσκεψη του Έντι Ράμα στην Τουρκία, στις αρχές Ιανουαρίου, έγιναν κάποιες ανακοινώσεις σχετικά με θέματα που εμπίπτουν στον τομέα της εκπαίδευσης. Μετά το πέρας της τελετής υπογραφής των συμφωνιών, κατά την σύντομη ομιλία του ο Τούρκος Πρόεδρος ανακοίνωσε ότι το ιδιωτικό Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης στα Τίρανα που αγοράστηκε από το Τουρκικό Ίδρυμα Εκπαίδευσης (Maarif Vakfi) το 2018²⁵¹, θα αναπτύξει το προσεχές διάστημα συνεργασία με το Πολυτεχνείο Κωνσταντινουπόλεως (İ.T.Ü.).

Η ανακοίνωση αυτή έχει μια ειδική σημασία καθώς για μια μεγάλη περίοδο τα τουρκικά εκπαιδευτικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνταν στην Αλβανία είχαν συσταθεί κατόπιν ενεργειών της κοινότητας Γκιουλέν, ενδοπαρταξιακού αντιπάλου του Προέδρου Έρντογαν. Το Ίδρυμα εκπαίδευσης φαίνεται ότι όχι μόνο πέτυχε να αγοράσει ιδιωτικό πανεπιστήμιο στην Αλβανία, αλλά να εξασφαλίσει και συνεργασία με το Πολυτεχνείο της Κωνσταντινουπόλεως, ενισχύοντας ακόμη περισσότερο την ήπια ισχύ της Τουρκίας στην βαλκανική περιφέρεια.

1.3.6.1.5. Θέματα Υγείας

Ο Τούρκος Πρόεδρος ανακοίνωσε το χτίσιμο ενός νοσοκομείου στο Φιέρι της Αλβανίας, υποσχόμενος πως η οικοδόμησή του θα ολοκληρωθεί πριν από τις εθνικές εκλογές της 25ης Απριλίου 2021 στην Αλβανία. Το νοσοκομείο αναμένεται να κατασκευαστεί και να εξοπλιστεί εξ ολοκλήρου από την Τουρκία. Οι υπουργοί υγείας των δυο κρατών προχώρησαν στην υπογραφή διμερούς συμφωνίας για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, τεχνολογίας και έρευνας και την αμοιβαία υποστήριξη σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών.²⁵²

²⁵¹ *Türkiye Maarif Vakfı*, “Türkiye Maarif Vakfı Arnavutluk’ta Eğitim Kurumları Satın Aldı”, 16 Αυγούστου 2018. <https://www.turkiyemaarif.org/post/7-turkiye-maarif-vakfi-arnavutlukta-egitim-kurumlari-satin-aldi-494?lang=tr>

²⁵² *Exit News*, “Erdogan Promises to Build a Hospital in Albania before April Elections”, 6 Ιανουαρίου 2021. <https://exit.al/en/2021/01/06/erdogan-promises-to-build-a-hospital-in-albania-before-april-elections/>

Τόσο η ανακοίνωση του Έρντογαν για την ίδρυση νοσοκομείου όσο και οι διμερείς συμφωνίες στον τομέα της υγείας, επιβεβαιώνουν της σχέσεις υψηλού επιπέδου μεταξύ Άγκυρας και Τιράνων σε πεδία χαμηλής πολιτικής όπως η υγεία. Ο αυξημένος ρόλος της Τουρκίας στον νευραλγικό τομέα της υγείας συνιστά πράξη που σχετίζεται με την ήπια ισχύ που επιδιώκει να ασκήσει η Άγκυρα στην ευρύτερη περιοχή.

1.3.8. Σχέσεις με την Ανατολική Αφρική

Στις 25 Ιανουαρίου, το υπουργείο άμυνας της Κένυας ανακοίνωσε πως θα προχωρήσει στην αγορά 118 τεθωρακισμένων οχημάτων μεταφοράς προσωπικού *HIZIR* από την τουρκική εταιρεία Katmerciler, στο πλαίσιο της διαμάχης της με τις δυνάμεις της Al-Shabaab, που εδρεύει στη Σομαλία. Το ύψος της αγοράς αναμένεται να αγγίζει τα 70 εκατ. δολάρια Η.Π.Α..²⁵³

Στις 15 και 16 Φεβρουαρίου ο υπουργός Εξωτερικών της Αιθιοπίας Demeke Mekonnen συναντήθηκε με τον Τούρκο ομόλογό του στο πλαίσιο συνάντησης εργασίας στην Άγκυρα, όπου και συζητήθηκε το ενδεχόμενο εμβάθυνσης των διμερών σχέσεων στον οικονομικό τομέα και τον τομέα της ασφάλειας. Στις 16 Φεβρουαρίου, ο εκπρόσωπος του υπουργείου Εξωτερικών της Αιθιοπίας Dina Mufti έδωσε συνέντευξη στο Πρακτορείο Ανατολή, στο οποίο και ανέφερε πως η χώρα του θα αποδεχόταν ενδεχόμενη διαμεσολάβηση της Τουρκίας στην τρέχουσα συνοριακή της σύγκρουση με το Σουδάν²⁵⁴. Το Πρακτορείο Ανατολή, επίσης, επικαλείται πηγές του Υπουργείου Εξωτερικών και υποστηρίζει πως η Αίγυπτος είναι εκείνη που προσπαθεί να ωθήσει τις δύο χώρες σε πολεμική σύρραξη²⁵⁵.

²⁵³ *Πρακτορείο Anadolu*, “Kenya to purchase 118 military vehicles from Turkey”, 26 Ιανουαρίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/africa/kenya-to-purchase-118-military-vehicles-from-turkey/2123447>

²⁵⁴ *Πρακτορείο Anadolu*, “Ethiopia to welcome mediation of Turkey with Sudan”, 16 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.aa.com.tr/en/africa/ethiopia-to-welcome-mediation-of-turkey-with-sudan/2147257>

²⁵⁵ *Πρακτορείο Anadolu*, “Etiyopya: Sudan ordusu iki halkı savaşa sürüklüyor”, 18 Φεβρουαρίου 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiopya-sudan-ordusu-iki-halki-savasa-surukluyor/2149909>

Οι παραπάνω οι εξελίξεις είναι ενδεικτικές των τουρκικών προσπαθειών για διείσδυση στην Ανατολική Αφρική. Στην περίπτωση των στρατιωτικών εξοπλισμών, η περιοχή αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την εξεύρεση νέων αγορών για την πώληση των χαμηλού κόστους τουρκικών στρατιωτικών οχημάτων. Σε διπλωματικό επίπεδο, φαίνεται πως η περιοχή δίνει τη δυνατότητα για εξεύρεση νέων σφαιρών επιρροής ως αντιστάθμισμα των σημαντικών περιφερειακών δρώντων όπως η Αίγυπτος και η Σαουδική Αραβία.